Checked 2012

कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय, रामटेक
हस्तलिखित संग्रह

दाखल क्र M363 विषय व्याकरण

नांव सारस्वत प्रक्रिया

लेखक/लिपीकार अनुभूति स्वरूपाचार्य

पृष्ठ 37

काळ ______ पूर्ण/~~अपूर्ण~~ ______

॥श्रीगणेशाय नमः॥ [illegible] सर[illegible] नमः॥ प्रणम्य परमात्मानं॥ बालबुद्धिवृ
द्धिसिद्धये। सारस्वतीमृजुं कुर्वे॥ प्रक्रियां नातिविस्तरां॥१॥ इंद्रादयो
पि यस्यांतं॥ न ययुः शब्दवारिधेः। प्रक्रियां तस्य कृत्स्नस्य क्षमो वक्तुं न
रः कथं॥२॥ तत्रतावत्संज्ञासंव्यवहाराय संगृह्यते॥ अइउऋऌस
मानाः॥ अनेन प्रत्याहारग्रहणाय वर्णाः परिगण्यंते। तेषां समानानां सं
ज्ञा विधीयते। नइति पूर्वसूत्रे पूर्वसंधिरस्तु संधिर्यो विवक्षितत्वाद्वि व
क्षितस्य संधिर्भवतीति नियमात्। लौकिकप्रयोगनिष्पत्तये समया
मात्रत्वाच्च॥ ह्रस्वदीर्घप्लुतभेदाः सवर्णाः। एतेषां ह्रस्वादीर्घप्लुतभे
दाः परस्परं सवर्णा उच्यंते। लोकाच्छेषस्य सिद्धिरिति वक्ष्यति। तत्रो
लोकत एव ह्रस्वादिसंज्ञा ज्ञातव्या एकमात्रो ह्रस्वः। द्विमात्रो दीर्घः

२

प्रथमः
प्रथमौ
प्रथमे
प्रथमा
चरमः
चरमौ
चरमे
चरमा
सर्ववत्
अल्पः
अल्पौ
अल्पे
अल्पाः
अर्द्धः

अर्द्धौ
अर्द्धे
अर्द्धाः
शेषं देववत्
कतिपयः
कतिपयौ
कतिपये
कतिपया
नेमः नेमौ
नेमे नेमा
शेषं सर्ववत्
द्वितीयः द्वि
तीयौ द्विति
ये द्वितीयाः

द्वितीयं
द्वितीयौ
द्वितीयान्
द्वितीयेन
द्वितीयाभ्यां
द्वितीयैः
द्वितीयस्मै
द्वितीयाय
द्वितीयाभ्यां
द्वितीयेभ्यः
द्वितीयस्मात्
द्वितीयात्
द्वितीयाभ्यां
द्वितीयेभ्यः

द्वितीयस्य
द्वितीययोः
द्वितीयानां
द्वितीयस्मिन्
द्वितीये द्विति
ययोः द्वितीयेषु
हे द्वितीयः हे द्वि
तीयौ हे द्वितीये
हे द्वितीयाः

उभौ उभौ उ
भाभ्यां उभाभ्यां
उभयोः उभयोः
हे उभौ

उभयः उभये

उभयं
उभयान्
उभयेन
उभयैः उ
भयस्मिन्
उभयेषु
हे उभय

माः मासौ
मासौ मासौ
मासः मासा
मासं मासं
मासौ मासौ
मासं मासान्
मासा मासेन
माभ्यां मासाभ्यां
माभिः मासैः

मासे मासाय
माभ्यां मासाभ्यां
माद्भिः मासेभ्यः
र्मसमासात्
माभ्यां मासाभ्यां
माभ्यः मासेभ्यः
मासः मासस्य
मासोः मासयोः
मासां मासानां
मासि मासे
मासोः मासयोः
मासु मासेषु
हे मास् हे मास
हे मासौ हे मासौ
हे मासः हे मासाः
सोमपाः

सोमपौ सो
मपाः सो
सोमपौ सोमपः
पः सोमपाभ्यां
सोमपाभ्यां सोम
पाभिः सोमपे
सोमपाभ्यां
सोमपाभ्यः
मपः सो
[illegible]
पाभ्यः सो
मपुः सोः
सोमपां
सोमपाः
मपा
[illegible]
[illegible]

देवः
देवौ
देवाः
देवं
देवौ
देवान्
देवेन
देवाभ्यां
देवैः
देवाय
देवाभ्यां
देवेभ्य
देवात्
देवाभ्यां
देवेभ्य

देवेभ्य
देवस्य
देवयोः
देवानां
देवे
देवयोः
देवेषु
हे देवः
हे देवौ
हे देवा

घटः
घटौ
घटाः
घटं देव

पटः
पटौ
पटाः
देवत्
नकुलः
नकुलौ
नकुलाः
संतः
संतौ
संताः
कुंनः
कुंनौ
कुंनाः
देवत्

सर्वः
सर्वौ
सर्वे
सर्वं
सर्वौ
सर्वान्
सर्वेण
सर्वाभ्यां
सर्वैः
सर्वस्मै
सर्वाभ्यां
सर्वेभ्यः
सर्वस्मात्
सर्वाभ्यां

सर्वेभ्य
सर्वस्य
सर्वयोः
सर्वेषां
सर्वस्मिन्
सर्वयोः
सर्वेषु
हे सर्वः
हे सर्वौ
हे सर्वे

पूर्वः
पूर्वौ
पूर्वे
पूर्वं
पूर्वं

पूर्वौ
पूर्वान्
पूर्वेण
पूर्वाभ्यां
पूर्वैः
पूर्वस्मै
पूर्वाभ्यां
पूर्वेभ्यः
पूर्वस्मात्
पूर्वात्
पूर्वाभ्यां
पूर्वेभ्यः
पूर्वस्य

पूर्वयोः
पूर्वेषां
पूर्वस्मिन्
पूर्वेभ्यः
पूर्वयोः
पूर्वेषु
हे पूर्वः
हे पूर्वौ
हे पूर्वाः

परः
परौ
पराः
सर्ववत्

प्रवे
प्रवे
प्रवेर
संसंसः
दक्षिणा
दक्षिणे
दक्षिणे
दक्षिणा
सर्ववत्

प्रततरः
प्रततरौ
प्रततरे
प्रततरं

१पृष्ठ१प्रनंतरंकष्टतैः॥

७प्रभृषां
७प्रभृभ्या
७प्रभृषोः
७प्रभृष

इति हसां
तास्त्री
लिंगाः प्र
थमस्नात
नपुंसक
लिंगाः

वाः

वाः
वारी
वाः
वारी
वारि
वारा
वार्भ्यां
वार्भिः
वारे
वार्भ्यां
वार्भ्यः
वारः
वार्भ्यां
वार्भ्यः
वारः

वारोः
वारां
वारि
वारोः
वार्षु
हे वाः
हे वारी
हे वारि

रेफांतम्पु
उरशब्दो
नित्यंबहु
वचनांतः ८

चत्वारि

चत्वारि
चत्वारि
चतुर्भिः
चतुर्भ्यः
चतुर्भ्यः
चतुर्णां
चतुर्षु

१प्रदः
१प्रहन्
१प्रहन्
१प्रहानि
१प्रदः
१प्रदः

१प्रहन्
१प्रहानि
१प्रहः
१प्रहोभ्यां
१प्रहोभिः
१प्रहे
१प्रहोभ्यां
१प्रहोभ्यः
१प्रदः
१प्रहोभ्यां
१प्रहोभ्यः
१प्रदः
१प्रदोः

१प्रदः
१प्रदी
१प्रहानि
१प्रदः
१प्रदोः
१प्रदम्
हे१प्रदः
हे१प्रदी
हे१प्रहन्
हे१प्रहानि

नकारांतं
ब्रह्मशब्द

ब्रह्म

ब्रह्मणी
ब्रह्माणि
ब्रह्म
ब्रह्मणी
ब्रह्माणि
ब्रह्मणा
ब्रह्मभ्यां
ब्रह्मभिः
ब्रह्मणे
ब्रह्मभ्यां
ब्रह्मभ्यः
ब्रह्मणः

ब्रह्मभ्यां
ब्रह्मभ्यः
ब्रह्मणः
ब्रह्मणोः
ब्रह्मणां
ब्रह्मणि
ब्रह्मणोः
ब्रह्मसु
हे ब्रह्म
हे ब्रह्मणी
हे ब्रह्माणि

चर्म
चर्मणी
चर्माणि

चर्म
चर्मणी
चर्माणि
चर्मणा
चर्मभ्यां
चर्मभिः
चर्मणे
चर्मभ्यां
चर्मभ्यः
चर्मणः
चर्मभ्यां
चर्मभ्यः
चर्मणः

स्पृस्पः
स्पृभ्यः
स्पृशोः
स्पृक्षु
स्पृग्भिः
स्पृशोः
स्पृशे
हे स्पृक्
हे स्पृशौ
हे स्पृशः

दिक्
दिशौ
दिशौ
दिशः
दिशं
दिशौ
दिशः
दिशा
दिग्भ्यां
दिग्भिः
दिशे
दिग्भ्यां

दिग्भ्यः
दिशः
दिग्भ्यां
दिग्भ्यः
दिशः
दिशोः
दिशां
दिशि
दिशोः
दिक्षु
हे दिक्

हे दिशौ
हे दिशः

षकारांत विषशब्द

विट्
विशौ
विशः
विशं
विशौ
विशः

विशः
विशा
विड्भ्यां
विड्भिः
विशे
विड्भ्यां
विड्भ्यः
विशः
विड्भ्यां
विड्भ्यः
विशः
विशोः

विशां
विशि
विशोः
विट्सु
हे विट्
हे विड्
हे विशौ
हे विशः

१ प्राशीः
१ प्राशि
१ प्राशिषः
१ प्राशिषं

१ प्राशिषौ
१ प्राशिषः
१ प्राशिषा
१ प्राशीर्भ्यां
१ प्राशीर्भिः
१ प्राशिषे
१ प्राशीर्भ्यां
१ प्राशीर्भ्यः
१ प्राशिषः
[illegible]
१ प्राशीर्भ्यः
१ प्राशिषः
१ प्राशिषोः

१ प्राशिषां
१ प्राशिषि
१ प्राशिषोः
हे १ प्राशीः
हे १ प्राशिषौ
हे १ प्राशिषः

१ प्रसौ
१ प्रमू
१ प्रमू
१ प्रमू
१ प्रमूः

[illegible]

॥ श्री ॥

हरी
हरय
हरिं
हरी
हरीन्
हरिणा
हरिभ्यां
हरिभिः

हरये
हरिभ्यां
हरिभ्यः
हरेः
हरिभ्यां
हरिभ्यः
हरेः
हर्योः
हरीणां

हरौ
हर्योः
हरिषु
हे हरे
हे हरी
हे हरयः
॥ भानुः
भानू
भानवः

भानुं
भानू
भानून्
भानुना
भानुभ्यां
भानुभिः
भानवे
भानुभ्यां
भानुभ्यः
भानोः
भानुभ्यां
भानुभ्यः
भानोः
भान्वोः
भानूनां

भानौ
भान्वोः
भानुषु
हे भानो
हे भानू
हे भानवः
सखा

सखा सखायौ स
खायः सखायं स
खायौ सखीन् सखि
भ्यां सखिभिः
सख्ये सखिभ्यां
सखिभ्यः सख्युः
सखिभ्यां सखिभ्यः
सख्युः सख्योः स
खीनां सख्यौ स
सख्योः सखिषु

सखायः

॥२॥

हे सखे
हे सखायौ
हे सखायः
पतिः पती
पतयः
पतिं पती
पतीन् प
त्या पतिभ्यां

पतिभिः
पतये
पतिभ्यां
पतिभ्यः
पत्युः पति
भ्यां भ्यः
ति भ्यः पत्युः
पत्योः पति
नां पत्यौ
पत्योः

पतिषु
हे पते
हे पती
हे पतयः
प्र...

प्रजापतिः
प्रजापती
प्रजापतयः
प्रजापतिं
प्रजापती
प्रजापतीन्
प्रजापतिना
प्रजापतिभ्यां
प्रजापतिभिः
प्रजापतये
प्रजापति

प्रजापतिभ्यां
प्रजापतिभ्यः
प्रजापतेः
प्रजापतिभ्यां
प्रजापतिभ्यः
प्रजापतेः
प्रजापत्योः
प्रजापतीनां
प्रजापतौ
प्रजापत्योः

हे प्रजापते
हे प्रजापती
हे प्रजापतयः
द्वौ द्वौ द्वौ
भ्यां द्वाभ्यां
द्वयोः द्वयोः

द्वि भ्यां भ्यः
त्रयः
त्रीन्
त्रिभिः
त्रिभ्यः
त्रयाणां
त्रिषु

२॥ सेनान्यौ
सेनान्यां
सेनानीनां
सेनान्यां
सेनान्योः
सेनानीषु
हे सेनानी
हे सेनान्यौ
हे सेनान्यः

पिता
पितरौ पि
तरः पितरं

पितरौ
पितॄन्
पित्रा
पितृभ्यां
पितृभिः
पित्रे
पितृभ्यां
पितृभ्यः
पितुः
पितृभ्यां
पितृभ्यः

पितुः
पित्रोः
पितॄणां
पितरि
पित्रोः
पितृषु
हे पितः
हे पितरौ
हे पितरः

कर्ता

कर्तारौ
कर्तारः
कर्तारं
कर्तारौ
कर्तॄन्
कर्त्रा
कर्तृभ्यां
कर्तृभिः
कर्त्रे
कर्तृभ्यां
कर्तृभ्यः
कर्तुः

कर्तृभ्यां
कर्तृभ्यः
कर्तुः
कर्त्रोः
कर्तॄणां
कर्तरि
कर्त्रोः
कर्तृषु
हे कर्तः
हे कर्तारौ
हे कर्तारः

क्रोष्टा
क्रोष्टारौ
क्रोष्टारः
क्रोष्टारं
क्रोष्टारौ
क्रोष्टून्
क्रोष्ट्रा
क्रोष्टुना
क्रोष्टुभ्यां
क्रोष्टुभिः
क्रोष्ट्रे
क्रोष्टवे

क्रोष्टुभ्यां
क्रोष्टुभ्यः
क्रोष्टुः
क्रोष्टोः
क्रोष्टुभ्यां
क्रोष्टुभ्यः
क्रोष्टुः
क्रोष्ट्रोः
क्रोष्ट्वोः
क्रोष्टूनां

क्रोष्टरि
क्रोष्टौ
क्रोष्ट्रोः
क्रोष्टुषु
हे क्रोष्टो
हे [illegible]
हे क्रोष्टारः

सुराः
सुरायौ
सुरायः
सुरायं

सुरायौ सुरा
ः सुराया
सुराभ्यां
सुराभिः
सुराये
सुराभ्यां
सुराभ्यः
सुरायः
सुराभ्य
सुराभ्यः
सुराय
सुराय
सुरा
णां

॥श्री॥

सख्याः	सख्या। भ्यः	हे सख्याः	सखी भ्यः	हे [illegible]	स्वयंभूभ्यां	स्वयंभुवि	सेनान्यः
सख्यौ	सख्यियः	[illegible]	सखियै	[illegible]	[illegible]	स्वयंभुवी	सेनान्या
सख्याये:	सख्याभ्यां	[illegible]	सखी भ्या	[illegible]	स्वयंभुवे:	स्वयंभुषु	सेनानाभ्यां
सख्याय	सख्या भ्यः	[illegible]	सखी या	[illegible]	स्वयंभुम्	हे स्वयंभु	सेनानामिः
सख्यायै	सख्यियः	[illegible]	सखियै:	[illegible]	स्वयंभुवा	स्वयंभुवै	सेनान्यै
सख्याय	सख्यियो	सखी यस	सखियो	[illegible]	[illegible]	स्वयंभुव	सेनानाभ्यां
सख्या याः	सख्यि यां	सखीया	सखियां	स्वयंभुवः	[illegible]	सेनानी:	सेनानाभ्यः
सख्याभ्यां	सख्यि यि	सखी भ्यां	सखियि	[illegible]	स्वयंभुभ्यः	सेनान्यौ	सेनान्यः
सख्याभिः	सख्यि यो:	सखी भिः	सखियै	स्वयंभुवौ	स्वयंभुवः	सेनान्यः	सेनानाभ्यां
सख्यायै	सख्या भूदे	सखिये	सखी [illegible]	स्वयंभुवं	स्वयंभुवौ	सेनान्यं	सेनानीभ्यः
सख्याभ्यां	[illegible]	सखी [illegible]		स्वयंभुवा	स्वयंभुवां	सेनानी	सेनान्यः

श्री रामपुरी
सुराद्वि:
सुरावो:
सुरासु
हे सुरा
हे सुराद्यौ
हे सुराय:

गौ: गावौ
गाव: गां
गावौ गा:
गवा गोभ्यां
गोभि: गवे
गोभ्यां गो
भ्य: गो:

गोभ्यां
गोभ्य:
गो:
गोभ्य:
गो:
गोषु
हे गौ:
हे गावौ
हे गाव:

ग्लौ: ग्लावौ

ग्लाव: ग्लावौ:
ग्लावु ग्लावां
ग्लावि ग्लावे
ग्लाव: ग्लावौ
ग्लावा ग्लौभ्यां
ग्लौभि: ग्लावे
ग्लौभ्य: ग्लाव:
ग्लावं
ग्लौभ्यां
ग्लौभ्य:
ग्लाव
ग्लौभ्यां
ग्लौभ्य:
ग्लवि
हे ग्लौ:
हे ग्लावौ
हे ग्लाव:

इति स्वरान्ता: पुंलिङ्गा:
अथ स्वरान्ता: स्त्रीलिङ्गा:

गंगा गंगे
गंगा: गंगां
गंगे गंगा:
गंगया गंगाभ्यां
गंगाभि: गंगायै
गंगाभ्यां
गंगाभ्य:
गंगाया:
गंगाभ्यां
गंगाभ्य:
गंगाया:
गंगयो:
गंगानां
गंगायां
गंगयो:
गंगासु
हे गंगे
हे गंगे
हे गंगा:

सर्वा सर्वे
सर्वा: सर्वां
सर्वे सर्वा:
सर्वया
सर्वाभ्यां
सर्वाभि:
सर्वस्यै
सर्वाभ्यां
सर्वाभ्य:
सर्वस्या:
सर्वाभ्यां
सर्वाभ्य:
सर्वस्या:
सर्वयो:
सर्वासां
सर्वस्यां
सर्वयो:
सर्वासु
हे सर्वे
हे सर्वे
हे सर्वा:

जरा जरसौ
जरसौ जरा
जरस: जरां
जरसं जरा
जरसौ जरे
जरस:
जरा: जर
सा जरया
जराभ्यां
जराभि:
जरसे जरायै
जराभ्यां
जराभ्य:
जरस: जराया:
जराभ्यां
जराभ्य:
जरस: जराया:
जरसो: जरयो:
जरसां जराणां
जरसि जरायां
जरसो: जरयो:
जरासु
हे जरे
हे जरसौ हे जरे
हे जरस: हे जरा:

बुद्धि: बुद्धी
बुद्धय:
बुद्धिं
बुद्धी
बुद्धी:
बुद्ध्या
बुद्धिभ्यां
बुद्धिभि:

बह्वीभिः	बह्वीनां	धेनुः	धेनुभ्यां	नदी	नद्यौ	लक्ष्मीः	लक्ष्म्यौ	स्त्री
बह्व्यै	बह्व्यां	धेनू	धेनुभ्यः	नद्यः	नदीं	लक्ष्म्यः	लक्ष्मीं	[illegible]
बह्वीभ्यां	बह्व्योः	धेनवः	धेन्वाः	नद्यौ	नदीः	लक्ष्म्यौ	लक्ष्मीः	[illegible]
बह्वीभ्यः	बह्वीषु	धेनुं	धेनोः	नद्या	नदीभ्यां	लक्ष्म्या	लक्ष्मीभ्यां	[illegible]
बह्व्याः	बह्वि	धेनू	धेन्वोः	नदीभिः	नद्यै	लक्ष्मीभिः	लक्ष्म्यै	स्त्रियौ
बह्व्याः	बह्व्यौ	धेनूः	धेनूनां	नदीभ्यां	नदीभ्यः	लक्ष्मीभ्यां	लक्ष्मीभ्यः	स्त्रियः
बह्व्योः	बह्व्यः	धेन्वा	धेन्वां	नद्याः	नद्याः	लक्ष्म्याः	हे लक्ष्मि	स्त्रीभ्यां
बह्वीनां	धेनु [illegible]	धेनुभ्यां	धेनौ	नद्योः	नदीनां	लक्ष्म्याः	हे लक्ष्म्यौ	स्त्रीभ्यः
[illegible]	[illegible]	धेनुभिः	धेनुषु	नद्यां	नद्योः	लक्ष्मीभ्यः	हे लक्ष्म्यः	स्त्रियाः
		धेन्वै	धेनो	नदीषु	नद्यः	लक्ष्मीषु	स्त्रीस्त्रियौ	स्त्रियां

एवं गौरी सरस्वती कुमारी प्रभृतयः॥

[illegible]

न्नुवा
न्नुवं
न्नुता
न्नुवोः
न्नुषु
हे न्नु
हे न्नुवौ
हे न्नुवः
श्रीः
श्रियौ
श्रियः
श्री

श्रिया
श्रीभ्यां
श्रीभिः
श्रिये
श्रियै
श्रीभ्यां
श्रीभ्यः
श्रिया
श्रियः
श्रीभ्यां
श्रीभ्यः
श्रियः
श्रियु

श्रीणां
श्रियि
श्रियोः
श्रीषु
हे श्रीः
हे श्रियौ
हे श्रियः
एवं धुरी
धी॥ कृ
श्री शब्द वी
नादेस्त्र

[illegible] शब्द
कौ
नाद्यष्ठौ
अं वधू
जंबू का
रूपं नदी
शब्दवत्
नाद्यष्ठ
माता
मातरौ
मातरः
मातरं
मातरौ
[illegible]

वधूः॥
वध्वौ॥
वध्वः॥
वधूं॥
वध्वौ॥
वधूः॥
वध्वा॥
वधूभ्यां॥
वधूभिः॥
वध्वै
वधूभ्यां॥
वधूभ्यः॥
वध्वाः॥
वधूभ्यां॥
वधूभ्यः॥
वध्वाः॥

व[illegible]
वध्वां
वध्वोः
वधूषु
हे वधु॥
हे वध्वौ॥
हे वध्वः॥
गो शब्द
एवं बल
नौ शब्द
ग्लौ का
नाद्यष्ठ

[illegible]
कुलं
कुले
कुलानि
पुनरपि
कुलं
कुले
कुलानि
कुलेन
कुलाभ्यां
कुलैः॥
कुलाय
कुलाभ्यां

मे[illegible]
कुलं
कुला[illegible]
कुले
[illegible]
कुल[illegible]
कुले[illegible]
हे कुल

...ले
...ले पंत्र
...पु ...ठ
...ट वा...
...की

न्यत्
न्ये
न्यानि

पुनरपि
अन्यत्
अन्ये
अन्यानि
अन्येन
अन्याभ्यां

अन्याभ्यां
अन्यैः
अन्यस्मात्
अन्याभ्यां
अन्येभ्यः॥
अन्यस्य
अन्ययोः
अन्येषां
अन्यस्मिन्
अन्ययोः
अन्येषु
हे अन्यत्
हे अन्ये
हे अन्यानि
...अन्यत्...

कलमत् इत्यादि॥

अस्थि
अस्थिनी
अस्थीनि

पुनरपि
अस्थि
अस्थिनी
अस्थीनि
अस्थ्ना
अस्थिभ्यां
अस्थिभिः
अस्थ्ने
अस्थिभ्यां
अस्थिभ्यः

अस्थ्नः
अस्थिभ्यां
अस्थिभ्यः
अस्थ्नः॥
अस्थ्नोः॥
अस्थ्नां॥
अस्थ्नि
अस्थिनि॥
अस्थ्नोः॥
अस्थिषु॥
हे अस्थि
हे अस्थे
हे अस्थीनि

ग्रामणि
ग्रामणिनी
ग्रामणीनि

पुनरपि
ग्रामणि
ग्रामणिनी
ग्रामणीनि
ग्रामण्या
ग्रामणिना
ग्रामणिभ्यां
ग्रामणिभिः
ग्रामण्ये॥
ग्रामणिने
ग्रामणिभ्यां

ग्रामण्यः
ग्रामणिनः
ग्रामणिभ्यां
ग्रामणिभ्यः
ग्रामण्यः
ग्रामणिनः
ग्रामण्योः
ग्रामणिनोः
ग्रामण्यां
ग्रामणीनां
ग्रामण्यि
ग्रामणिनि
ग्रामणोः
ग्रामणि...

हे ग्रामणि
हे ग्रामणे
हे ग्रामणिनी
हे ग्रामणीनि

सोमपकुलं

वारि
वारिणी
वारीणि

पुनरपि
वारि
वारिणी
वारीणि

वारि
वारि...
वारिणा
वारिभ्यां
वारिभिः
...
वारिणे
वारिभ्यां
वारिभ्यः
वारिणः
वारिणः
वारिणोः
...

मधुनी
मधूनि
पुनरपि
मधु ॥
मधुनी
मधूनि
मधुना
मधुभ्यां
मधुभिः
मधुने
मधुभ्यां
मधुभ्यः
मधुनः

मधुभ्यः
मधुनः
मधुनोः
मधूनां
मधुनि
मधुनोः
मधुषु ॥
हे मधो
हे मधुनी
हे मधूनि
कर्तृ ॥

कर्तृणि
पुनरपि
कर्तृ
कर्तृणी
कर्तॄणि
कर्त्री
कर्तृणा
कर्तृभ्यां
कर्तृभिः
कर्तृणे
कर्तृभ्यां
कर्तृभ्यः
इत्यादि

नपुंसकलिंगं ॥ अथ उ
सीतापुल्लिंगाः
तत्र हकारान्तो
अनडुह् शब्दः
अनड्वान्
अनड्वाहौ
अनड्वाहः
अनड्वाहं
अनड्वाहौ
अनडुहः
अनडुहा
अनडुद्भ्यां

अनडुद्भिः
अनडुहे
अनडुद्भ्यां
अनडुद्भ्यः
अनडुहः
अनडुद्भ्यां
अनडुद्भ्यः
अनडुहः
अनडुहोः
अनडुहां
अनडुहि
अनडुहोः

अनडुत्सु
हे अनड्वन्
हे अनड्वाहौ
हे अनड्वाहः
गोधुक्
गोधुग्
गोदुहौ
गोदुहः
गोदुहं
गोदुहौ
गोदुहः
गोदुहा
गोधुग्भ्यां

गोधुग्भिः
गोदुहे
गोधुग्भ्यां
गोधुग्भ्यः
गोदुहः
गोधुग्भ्यां
गोधुग्भ्यः
गोदुहः
गोदुहोः
गोदुहां
गोदुहि
गोदुहोः

...डुहौ
...डुहः

...लिट्
...लिड्
...लिहौ
...लिहः
...लिहं
...लिहौ
...लिहः
...लिहा

मधुलिड्भिः
मधुलिहे
मधुलिड्भ्यां
मधुलिड्भ्यः
मधुलिहः
मधुलिड्भ्यां
मधुलिड्भ्यः
मधुलिहः
मधुलिहोः
मधुलिहां
मधुलिहि

मधुलिट्सु
हे मधुलिट्
हे मधुलिड्
हे मधुलिहौ
हे मधुलिहः

मित्रधुक्
मित्रधुग्
मित्रधुट्
मित्रधुड्
मित्रद्रुहौ
मित्रद्रुहौ

रा
म
जी
रा

मित्रद्रुहं
मित्रद्रुहः
मित्रद्रुहा
मित्रधुग्भ्यां
मित्रधुग्भ्यां
मित्रधुग्भिः
मित्रधुड्भिः
मित्रद्रुहे
मित्रधुग्भ्यां
मित्रधुड्भ्यां
मित्रधुग्भ्यः
मित्रधुड्भ्यः
मित्रद्रुहः

मित्रधुग्भ्यः
मित्रधुग्भ्यः
मित्रधुड्भ्यः
मित्रद्रुहः
मित्रद्रुहः
मित्रद्रुहोः
मित्रद्रुहां
मित्रद्रुहि
मित्रधुक्षु
मित्रधुट्सु
हे मित्रधुक्
हे मित्रधुग्

हे मित्रधुड्
हे मित्रद्रुहौ
हे मित्रद्रुहः

चत्वारः ।।
चतुरः ।।
चतुर्भिः ।।
चतुर्भ्यः ।।
चतुर्भ्यः ।।
चतुर्णां ।।
चतुर्षु ।।
हे चत्वारः ।।

राजा
राजानौ
राजानः
राजानं
राजानौ
राज्ञः
राज्ञा
राजभ्यां
राजभिः
राज्ञे
राजभ्यां
राजभ्यः

अग्निमथः
अग्निमथौ
अग्निमथौ
अग्निमथि
अग्निमथोः
अग्निमथ्सु
हे अग्निमत्
हे अग्निमद्
हे अग्निमथौ
हे अग्निमथः
प्रत्यङ्

प्रत्यञ्चौ
प्रत्यञ्चः
प्रत्यञ्चं
प्रत्यञ्चौ
प्रतीचः
प्रतीचा
प्रत्यग्भ्यां
प्रत्यग्भिः
प्रतीचे
प्रत्यग्भ्यां
प्रत्यग्भ्यः
प्रतीचः
प्रत्यग्भ्यां

प्रत्यग्भ्यः
प्रतीचः
प्रतीचोः
प्रतीचां
प्रतीचि
प्रतीचोः
प्रत्यक्षु
हे प्रत्यङ्
हे प्रत्यञ्चौ
हे प्रत्यञ्चः
तिर्यङ्
तिर्यञ्चौ

तिर्यञ्चः
तिर्यञ्चं
तिर्यञ्चौ
तिरश्चः
तिरश्चा
तिर्यग्भ्यां
तिर्यग्भिः
तिरश्चे
तिर्यग्भ्यां
तिरश्चः
तिर्यग्भ्यां
तिर्यग्भ्यः
तिरश्चः

तिरश्चोः
तिरश्चां
तिरश्चि
तिरश्चोः
तिर्यक्षु
हे तिर्यङ्
हे तिर्यञ्चौ
हे तिर्यञ्चः
उदङ्
उदञ्चौ
उदञ्चः

उदञ्चं
उदञ्चौ
उदीचः
उदीचा
उदग्भ्यां
उदग्भिः
उदीचे
उदग्भ्यां
उदग्भ्यः
उदीचः
उदग्भ्यां
उदग्भ्यः
उदीचः
उदीचोः
उदीचां

उदीचि
उदीचोः
उदक्षु
हे उदङ्
हे उदञ्चौ
हे उदञ्चः
मरुत्
मरुद्
मरुतौ
मरुतः
मरुतं
मरुतौ
मरुतः

मरुता
मरुद्भ्यां
मरुद्भिः
मरुते
मरुद्भ्यां
मरुद्भ्यः
मरुतः
मरुद्भ्यां
मरुद्भ्यः
मरुतः
मरुतोः
मरुतां

तयोः
तेषां
तस्मिन्
तयोः
तेषु

यः ॥
यौ ॥
ये। ये॥
यं। यौ। यान्
येन
याभ्यां
यैः॥
यस्मै॥

याभ्यां
येभ्यः
यस्मात्
याभ्यां
येभ्यः
यस्य
ययोः
येषां
यस्मिन्
ययोः
येषु

एषः॥
एतौ
एते

एते
एनं
एतौ
एनौ
एतान्
एनान्
एतेन
एनेन
एताभ्यां
एतैः
एतस्मै
एताभ्यां
एतेभ्यः
एतस्मात्

एताभ्यां
एतेभ्यः
एतस्य
एतयोः
एनयोः
एतेषां
एतस्मिन्
एतयोः
एनयोः
एतेषु

तत्त्वप्राट्
तत्त्वप्राड्
तत्त्वप्राछौ

तत्त्वप्राछः
तत्त्वप्राछं
तत्त्वप्राछौ
तत्त्वप्राछः
तत्त्वप्राछा
तत्त्वप्राड्भ्यां
तत्त्वप्राड्भिः
तत्त्वप्राछे
तत्त्वप्राड्भ्यां
तत्त्वप्राड्भ्यः
तत्त्वप्राछः
तत्त्वप्राड्भ्यां
तत्त्वप्राड्भ्यः

तत्त्वप्राछः
तत्त्वप्राछोः
तत्त्वप्राछां
तत्त्वप्राछि
तत्त्वप्राछोः
तत्त्वप्राट्सु

हे तत्त्वप्राट्
हे तत्त्वप्राड्
हे तत्त्वप्राछौ
हे तत्त्वप्राछः

अग्निमथ्
अग्निमद्

अग्निमथौ
अग्निमथः
अग्निमथं
अग्निमथौ
अग्निमथः
अग्निमद्भ्यां
अग्निमद्भिः
अग्निमथे
अग्निमद्भ्यां
अग्निमथः
अग्निमथोः
अग्निमद्भ्यां
अग्निमद्भ्यः

तत्वबुद्
तत्वबुधौ
तत्वबुधः
तत्वबुधं
तत्वबुधौ
तत्वबुधः
तत्वबुधा
तत्वबुद्भ्यां
तत्वबुद्भिः
तत्वबुधे
तत्वबुद्भ्यां

तत्वबुद्भ्यः
तत्वबुधः
तत्वबुद्भ्यां
तत्वबुद्भ्यः
तत्वबुधः
तत्वबुधोः
तत्वबुधां
तत्वबुधि
तत्वबुधोः
तत्वबुत्सु
हे तत्वबुत्
हे तत्वबुद्

हे तत्वबुधौ
हे तत्वबुधः
सम्राट्
सम्राड्
सम्राजौ
सम्राजः
सम्राजं
सम्राजौ
सम्राजः
सम्राजा
सम्राड्भ्यां
सम्राड्भिः

सम्राजे
सम्राड्भ्यां
सम्राड्भ्यः
सम्राजः
सम्राड्भ्यां
सम्राड्भ्यः
सम्राजः
सम्राजोः
सम्राजां
सम्राजि
सम्राजोः
सम्राट्सु

हे सम्राट्
हे सम्राड्
हे सम्राजौ
हे सम्राजः
राजवद्विराज
देवदकारांत
त्वदादय ॥१॥

स्यः
त्यौ
त्ये
त्यं
त्यौ

त्यान्
त्येन
त्याभ्यां
त्यैः
त्यस्मै

त्याभ्यां
त्येभ्यः
त्यस्मात्
त्याभ्यां
त्येभ्यः
त्यस्य
त्ययोः
त्येषां
त्यस्मिन्
त्ययोः
त्येषु
स्यः

स
तौ
तान्
तेन
ताभ्यां
तैः
तस्मै
ताभ्यां
तेभ्यः
तस्मात्
ताभ्यां
तेभ्यः

...बि
...र्यमति
...षणौ:
...र्यमसु

...र्यमन्
...र्यमणौ
...र्यमण:

अर्यमा
अर्यमणौ
अर्यमण:
...

अर्यमणा:
अर्यमणा
अर्यमभ्यां
अर्यमभि:
अर्यमणे
अर्यमभ्यां
अर्यमभ्य:
अर्यमण:
अर्यमभ्यां
अर्यमभ्य:
अर्यमणा:
अर्यमणो:
...

अर्यमणि
अर्यमणो:
अर्यमसु

हे अर्यमन्
हे अर्यमणौ
हे अर्यमण:

पंच २ पंच
पंचभि:
पंचभ्य: २
पंचानां
पंचसु

राव
सप्तन्
नवन्

अष्टौ॥
अष्ट:॥
अष्टौ॥
अष्ट:॥
अष्टाभि:
अष्टाभि
अष्टभ्य:
अष्टाभ्य:
अष्ट...

अष्टानां
अष्टसु
अष्टासु

अयं॥
इमौ॥
इमे॥
इमं॥
इमौ॥
इमान्॥
अनेन॥
आभ्यां॥
एभि:॥

अस्मै
आभ्यां
एभ्य:
अस्मात्
आभ्यां
एभ्य:
अस्य
अनयो:
एषां
अस्मिन्
अनयो:
एषु

क:
कौ
के
कं
कौ
कान्
केन
काभ्यां
कै:
कस्मै
काभ्यां
केभ्य:
कस्मात्
...

का
के
का:
का...

श्रीनंदजीबेसा
बोराडेजे देमीश्री
यंप्रसादाधन
धान्यरस्तु नू
वाविरोधास
चुविनामद
दामुकंस्या
चरणीविंदं

॥श्रीरामजी पु सहा-यनगजरमा नो गगाडे नडे
गड्वाल चंद्रा विसेष

प यस्म
द्रूपघः
द्रूपघस्ती
द्रूपघांसि

एवेते तस्मु
वावस्प्रभृत
यः॥

१प्रदः
१प्रभृ
१प्रभृति
१प्र
१प्रभृति
१प्रभृति
१प्रभृया

१प्रभृस्मां
१प्रभृभिः
१प्रभृभ्यः
१प्रभृभ्यां
१प्रभृभ्यः
१प्रभृभ्याात
१प्रभृभ्या
१प्रभृभ्यः
१प्रभृभ्यः
१प्रभृयोः
१प्रभृषां
प्रभृस्मिन
१प्रभृयोः
१प्रभृषु

इति दूस्त
नो नुप्रसंबंध
कालिगा

१प्रथ युष्म
तो रम दोस
१२ पाणिनि
रूपते॥

त्वं
अहं
युवां
१प्रावां
यूयं
वयं

त्वां
मां
युवां
१प्रावां
युष्मान्

१प्रास्मान्
त्वया मया
युवाभ्यां
१प्रावाभ्यां
युष्माभिः
१प्रस्माभिः
तुभ्यं
मह्यं
युवाभ्यां
१प्रावाभ्यां
युष्माभ्यः
१प्रस्माभ्यः
त्वत्
मत्

युवाभ्यां
१प्रावाभ्यां
युष्मत्
१प्रस्मत्
तव
मम
युवयोः
१प्रावयोः
युष्माकं
१प्रस्माकं
त्वयि
मयि
युवयोः
१प्रावयोः
युष्मासु

१प्रस्मासु

इति श्री
व्याकरण
सरूप
परसमाप्त
[illegible]

१प्रादेसवि
धिः॥
तेतव॥
मेमम॥
वांयुवयो
नौ१प्रावयोः

प्रथमा द्वितीया

वयुष्माकं
नो१प्रस्माकं
तेनुभ्यं
मेमह्यं
वांयुवाभ्यां
नौ१प्रावाभ्यां
वयुष्मभ्यं
नो१प्रस्मभ्यं
तेत्वां
मेमां
वांयुवां
नौ१प्रावां
वयुष्मान्
नो१प्रस्मान्

१ [illegible]
२ मे
१ प्राभि
१ प्रभिः
१ प्रा भ्यां
१ ति भिः
१ प्रत्ये
१ प्र भ्यां
१ भ्यः
१ प्रस्मात्
१ प्रा भ्यां
१ भ्यः
१ प्रस्य:

१ प्रत्यञ्चः
१ प्रसिन्
१ प्रत्यङ्क्षु
एकं

सदृशीनां
घरे भावः

प्रत्यङ्
प्रत्यग्
प्रतीची
प्रत्यञ्चि २
प्रतीचा

प्रत्यग्भ्यां
प्रत्यग्भिः
प्रतीचे
प्रत्यग्भ्यां
प्रत्यग्भ्यः
प्रतीचः
प्रत्यग्भ्यां
प्रत्यग्भ्यः
प्रतीचः
प्रतीचोः
प्रतीचां
प्रतीचि
प्रतीचोः

प्रत्यक्षु
हे प्रत्यङ्
हे प्रत्यञ्चौ
हे प्रतीचौ
हे प्रतीचः

जगत्
जगद्
जगती
जगन्ति
जगता
जगद्भ्यां
जगद्भिः
जगते

जगद्भ्यां
जगद्भ्यः
जगतः
जगद्भ्यां
जगद्भ्यः
जगतः
जगतोः
जगतां
जगति
जगतोः
जगत्सु
हे जगत्
हे जगद्

हे जगती
हे जगन्ति

महत्
महद्
महती
महान्ति २
महता
महद्भ्यां
महद्भिः
महते
महद्भ्यां
महद्भ्यः

महतः
महतोः
महतां
महति
महतोः
महत्सु
हे महत्
हे महद्
हे महती
हे महान्ति

पयः
पयसी
पयांसि २

पयसा
पयोभ्यां
पयोभिः
पयसे
पयोभ्यां
पयोभ्यः
पयसः
पयोभ्यां
पयोभ्यः
पयसः
पयसोः
पयसां
पयसि
पयसोः

२५

ब्रह्मणः
ब्रह्मणोः
ब्रह्मणां
ब्रह्मणि
ब्रह्मणोः
ब्रह्मसु
हे ब्रह्म
हे ब्रह्मणी
हे ब्रह्माणि

एवं वर्म

चर्मप्रभृतय

त्यत्
त्यद्
त्ये
त्यानि
त्यत्
त्ये
त्यानि
त्येन
त्याभ्यां
त्यैः
त्यस्मै
त्याभ्यां
त्येभ्यः
त्यस्मात्
त्याभ्यां
त्येभ्यः
त्यस्य
त्ययोः
त्येषां
त्यस्मिन्
त्ययोः
त्येषु

तत्
तद्
ते
तानि
तत्
तद्
ते
तानि
तेन
ताभ्यां
तैः
तस्मै
ताभ्यां
तेभ्यः
तस्मात्
ताभ्यां
तेभ्यः
तस्य
तयोः
तेषां
तस्मिन्
तयोः
तेषु

यत्
यद्
ये
यानि
यत्
यद्
ये
यानि
येन
याभ्यां
यैः
यस्मै
याभ्यां
येभ्यः
यस्मात्
याभ्यां
येभ्यः
यस्य
ययोः
येषां
यस्मिन्
ययोः
येषु

एतत्
एतद्
एते
एतानि
एतत्
एतद्
एते
एतानि
एतेन
एताभ्यां
एतैः
एतस्मै
एताभ्यां
एतेभ्यः
एतस्मात्
एताभ्यां
एतेभ्यः
एतस्य
एतयोः
एतेषां
एतस्मिन्
एतयोः
एतयोः
एतेषु

किं
के
कानि
किं
के
कानि
केन
काभ्यां
कैः
कस्मै
काभ्यां
केभ्यः
कस्मात्
काभ्यां
केभ्यः
कस्य
कयोः
केषां
कस्मिन्
कयोः
केषु

इदं
इदे
इमानि
इमे

गिरिः
गिरी
गिरयः
गिरिं
गिरी
गिरीन्
गिरिणा
गिरिभ्यां
गिरिभिः
गिरये
गिरिभ्यां
गिरिभ्यः
गिरेः
गिरेः
गिर्योः
गिरीणां
गिरौ
गिर्योः
गिरिषु

हे गिरे
हे गिरी
हे गिरयः

समित्
समिद्
समिधौ
समिधः
समिधं
समिधौ
समिधः
समिधा
समिद्भ्यां
समिद्भिः

समिधे
समिद्भ्यां
समिद्भ्यः
समिधः
समिद्भ्यां
समिद्भ्यः
समिधः
समिधोः
समिधां
समिधि
समिधोः
समित्सु
हे समित्
हे समिधौ
हे समिधः

ककुप्
ककुब्
ककुभौ
ककुभः
ककुभं
ककुभौ
ककुभः
ककुभा
ककुब्भ्यां
ककुभ्भिः
ककुभे
ककुब्भ्यां
ककुब्भ्यः

ककुभः
ककुब्भ्यां
ककुब्भ्यः
ककुभः
ककुभोः
ककुभां
ककुभि
ककुभोः
ककुप्सु
हे ककुप्
हे ककुब्

हे ककुभौ
हे ककुभः

इकारांत
त्यदादय

स्या त्ये त्याः
त्यां त्ये त्याः
त्यया त्या
भ्यां त्याभिः
त्यस्यै त्या
भ्यां त्या
भ्यः त्यस्याः
त्याभ्यां त्या
भ्यः त्यस्याः

त्ययोः
त्यासां
त्यस्यां
त्ययोः
त्यासु

सा
ते
ताः
तां
ते
ताः
तया
ताभ्यां
ताभिः
तस्यै

ताभ्यां ता
भ्यः तस्या ता
भ्यां ताभ्यः त
स्याः तयोः ता
सां तस्यां तयोः
तासु

यां येयाः यां
ये याः यया या
भ्यां याभिः
यस्यै याभ्यां
याभ्यः यास्
याभ्यां याभ्य
यस्या ययो

यासां
यस्यां
ययोः
यासु

एषा
एते
एताः
एतां
एते
एताः
एनां
एने
एताः
एना

एतां
एतां
एते
एते
एताः
एनाः
एताभ्यां
एन[illegible]
एताभ्यां
एताभिः
एतस्यै
एताभ्यां
एताभ्यः
एतस्याः

एताभ्यां
एताभ्यः
एतस्याः
एतयोः
एनयोः
एतासां
एतस्यां
एतयोः
एनयोः
एतासु

का के
काः कां
के काः

कया
काभ्यां
काभिः
कस्यै
काभ्यां
काभ्यः
कस्याः
काभ्यां
काभ्यः
कस्याः
कयोः
[illegible]सां
[illegible]स्यां
[illegible]योः
[illegible]सु

१ प्रयं
इमे
इमाः
इमां
इमे
इमाः
१ प्रनया
१ प्राभ्यां
१ प्राभिः
१ प्रस्यै
१ प्राभ्यां
१ प्राभ्यः
१ प्रस्याः
१ प्राभ्यां
१ प्राभ्यः

१ प्रनयोः
१ प्रासां
१ प्रस्यां
१ प्रनयोः
१ प्रासु

चकारांत
त्वक्‌शब्द

त्वक्
त्वचौ
त्वचः
त्वचं
त्वचौ
त्वचौ

त्वचः
त्वचा
त्वग्भ्यां
त्वग्भिः
त्वचे
त्वग्भ्यां
त्वग्भ्यः
त्वचः
त्वग्भ्यः
त्वचः
त्वचोः
त्वचां

त्वचि
त्वचोः
त्वक्षु
हे त्वक्
हे त्वचौ
हे त्वचौ
त्वचः

रुक्
रुचौ
रुचः

रुचं
रुचौ
रुचः
रुचा
रुग्भ्यां
रुग्भिः
रुचे
रुग्भ्यां
रुग्भ्यः
रुचः
रुग्भ्यां
रुग्भ्यः
रुचः
रुचोः
रुचां

एना: | एतस्याः | [illegible] | कोस | एतस्याः | [illegible]

[illegible]ज्ञः
[illegible]ज्ञौ
[illegible]
[illegible]जानौ
जानः

२२

यज्वानं
यज्वानौ
यज्वनः
यज्वना
यज्वभ्यां
यज्वभिः
यज्वने
यज्वभ्यां
यज्वभ्यः
यज्वनः
यज्वभ्यां
यज्वभ्यः
यज्वनाम्
यज्वनोः

यज्वनि
यज्वनोः
यज्वसु
हे यज्वन्
हे यज्वानौ
हे यज्वानः

स्वा॥ ॥
स्वानौ॥
स्वानः॥
स्वानं॥
स्वानौ॥
शुनः॥
शुना॥

श्वभ्यां
शुने
श्वभ्यां
श्वभ्यः
शुनः
श्वभ्यां
श्वभ्यः
शुनः
शुनोः
शुनाम्
शुनि
शुनोः
श्वसु
हे श्वन्
हे श्वानौ

युवा
युवानौ
युवानः
युवानं
युवानौ
यूनः
यूना
युवभ्यां
युवभिः
यूने
युवभ्यां
युवभ्यः
यूनः

युवभ्यां
यूनः
यूनोः
यूनां
यूनि
यूनोः
युवसु
हे युवन्
हे युवानौ
हे युवानः

मघवा
मघवानौ
मघवानः

मघवानं
मघोनः
मघोना
मघवभ्यां
मघवभिः
मघोने
मघवभ्यां
मघवभ्यः
मघोनः
मघवभ्यां
मघवभ्यः
मघोनः
मघोनोः
मघोनां

मघोनि
मघोनोः
मघवसु
हे मघवन्
हे मघवानौ
हे मघवानः

पंथाः
पंथानौ
पंथानः
पंथानं
पंथानौ
पथः
पथा
पथिभ्यां

पथिभिः
पथे
पथिभ्यां
पथिभ्यः
पथः
पथिभ्यां
पथिभ्यः
पथः
पथोः
पथां
पथि
पथोः
पथिषु
हे पंथाः

...नाथ
...न्द्रदिन
...लनय

दण्डिन्या
दण्डिन्यः
दण्डिनः
दण्डिन्यो
दण्डिन्यः
दण्डिनः
दण्डिनौ
दण्डिना
दण्डिनि
दण्डिनौ
दण्डिसु
दण्डिन

हृद्दण्डिना
हे दण्डिनः

ब्रह्महा
ब्रह्महणौ
ब्रह्महणः
ब्रह्महणं
ब्रह्महणौ
ब्रह्मघ्नः
ब्रह्मघ्ना
ब्रह्महभ्यां
ब्रह्महभिः
ब्रह्मघ्ने

ब्रह्मघ्ने
ब्रह्महभ्यां
ब्रह्महभ्यः
ब्रह्मघ्नः
ब्रह्महभ्यां
ब्रह्महभ्यः
ब्रह्मघ्नः
ब्रह्मघ्नोः

ब्रह्मघ्नः
ब्रह्महभ्यां
ब्रह्महणि

ब्रह्महभ्यां
ब्रह्महभ्यः
ब्रह्मघ्नः
ब्रह्महभ्यां
ब्रह्महभ्यः
ब्रह्मघ्नः
ब्रह्मघ्नोः
ब्रह्मघ्नां
ब्रह्मघ्नि
ब्रह्मघ्नोः

हे ब्रह्महन्
हे ब्रह्महणौ
हे ब्रह्महणः

पूषा
पूषणौ
पूषणः
पूषणं
पूषणौ
पूष्णः
पूष्णा

पूषभ्यां
पूषभिः
पूष्णे
पूषभ्यां
पूषभ्यः
पूष्णः
पूषभ्यां
पूषभ्यः
पूष्णः
पूष्णोः
पूष्णां
पूष्णि

पुं
त्रि
पुंसे
पुंभ्यां
पुंभ्यः
पुंसः
पुंभ्यां
पुंभ्यः
पुंसः
पुंसोः
पुंसां
पुंसि
पुंसोः

पुंसु
हे पुमान्
हे पुमांसौ
हे पुमांसः

सकारांतो
विद्वस् शब्दः

विद्वान्
विद्वांसौ
विद्वांसः
विद्वांसं
विद्वांसौ

विदुषः
विदुषा
विद्वद्भ्यां
विद्वद्भिः
विदुषे
विद्वद्भ्यां
विद्वद्भ्यः
विदुषः
विद्वद्भ्यां
विद्वद्भ्यः

विदुषोः
विद्वत्सु
हे विद्वन्
हे विद्वांसौ
हे विद्वांसः

सुवचा
सुवचसौ
सुवचसः
सुवचसं
सुवचसौ
सुवचसः
सुवचसा

सुवचोभ्यां
सुवचोभिः
सुवचसे
सुवचोभ्यां
सुवचोभ्यः
सुवचसः
सुवचोभ्यां
सुवचोभ्यः
सुवचसः
सुवचसोः
सुवचसां
सुवचसि

सुवचसोः
सुवचस्सु
हे सुवचः
हे सुवचसौ
हे सुवचसः

[illegible] नरानस
शब्दः॥

नराना
नरानसौ
नरानसः॥
नरानसं
नरानसौ
नरानसः
नरानसा

नरानोभ्यां
नरानोभिः
नरानसे
नरानोभ्यां
नरानोभ्यः
नरानसः
नरानोभ्यां
नरानोभ्यः
नरानसः
नरानसोः
नरानसां
नरानसि
नरानस्सु
हे नरानाः

हे नरानसौ
हे नरानसः

१ प्रमो
१ प्रमू
१ प्रम्नी
१ प्रमु
१ प्रमू
१ प्रमूनि
१ प्रमूभ्यां
१ प्रमाभिः
१ प्रमुभ्यो
१ प्रमूभ्यां
१ प्रमाभ्यः
१ प्रमुभ्यात्

१२

२२

१ प्रमूभ्यां
१ प्रमीभ्यः
१ प्रमुष्य
१ प्रमुयोः
१ प्रमीषां
१ प्रमुष्मिन्
१ प्रमुयोः
१ प्रमीषु

पदाहाम
नाधारेम्मा
वातः॥

१ प्रमुकः
१ प्रमुकौ

१ प्रमुके
१ प्रमुकं
१ प्रमुके
१ प्रमुकान्
१ प्रमुकेन
१ प्रमुकाभ्यां
१ प्रमुकैः
१ प्रमुकस्मै
१ प्रमुकाभ्यां
१ प्रमुकेभ्यः
१ प्रमुकस्मात्
१ प्रमुकाभ्यां
१ प्रमुकेभ्यः
१ प्रमुकस्य
१ प्रमुकयोः

प्रमुकेषां
१ प्रमुकस्मिन्
१ प्रमुकयोः
१ प्रमुकेषु
हे १ प्रमुक
हे १ प्रमुकौ
हे १ प्रमुकाः

१ प्रथ्यदसां
तापुल्लिंगा॥
१ प्रथ्यदसा
ताम्स्त्रीलिंगे
ताप्रदर्शनं

नृपानन्दकारा
न्तं पानद
शब्द॥

नृपानत्
नृपानन्दौ
नृपानन्दः
नृपानन्दं
नृपानन्दौ
नृपानन्दः
नृपानन्दा
नृपानद्भ्यां
नृपानद्भिः
नृपानन्दे
नृपानद्भ्यां
नृपानद्भ्यः
नृपानन्दः
नृपानद्भ्यां
नृपानद्भ्यः

नृपानन्दः
नृपानन्दोः
नृपानन्दां
नृपानन्दि
नृपानन्दोः
नृपानत्सु
हे नृपानत्
हे नृपानन्दौ
हे नृपानन्दः॥

द्यौः
दिवौ
दिवः
द्यां

दिवौ
दिवः
दिवा
द्युभ्यां
द्युभिः
दिवे
द्युभ्यां
द्युभ्यः
दिवः
द्युभ्यां
द्युभ्यः
दिवः

दिवोः
दिवां
दिवि
दिवोः
द्युषु
हे द्यौः
हे दिवौ
हे दिवः॥

तिस्रः
तिस्रः
तिसृभिः
तिसृभ्यः
तिसृभ्यः

तिसृणां
तिसृषु

चतस्रः
चतस्रः
चतसृभिः
चतसृभ्यः
चतसृभ्यः
चतसृणां
चतसृषु

गीः
गिरौ
गिरः

२२

विहि
विहीः
विहिसु
हेविहि
हेविहू
हेविही
हेविहाः

ष्ठ वका
रांत षष्ठ
साधुः नित्य
वद्वचन
त

घट
घटे
घट
घटे
घाउँः
घाइँः
घणं
घटेभि

ष्ठकारां
तदो घट
ष्टः ॥

दौ
दौ वी
दौ थः
दौ थे
दौ भ्यो
दौ ब
दौ सु
दौ भ
दौ भ्यां
दौ भ्यां
दौ भि
दौ भे

दौ स्ते
दौ भ्यां
दौ भ्यः
दौ धः
दौ न्हः
दौ धो
दौ ज्ञी
दौ श्री
दौ ज्ञां
दौ धि
दौ धि
दौ वः

दौ स्रोः
दौ षु
दौ दीः
दौ धौ
दौ धः

सजू
सजुषौ
सजुषः
सजुषं
सजुषा

सजूर्भ्यां
सजूर्भिः
सजुषे
सजूर्भ्यां
सजूर्भ्यः
सजुषः
सजूर्भ्यां
सजूर्भ्यः
सजुषः
सजुषोः
सजुषां

सजुषां
सजुषि
सजूषु
हे सजूः
हे सजुषौ
हे सजुषः

उप्राप्ति
दद्दाविषि
प्रत्युतम
सधर्माति

शकारां
तः पुम
शब्दः ॥

पुमान्
पुमांसौ
पुमांसः
पुमांसं
पुमांसौ
पुंसः
पुंसा
पुंभ्यां

महतोः
महत्सु
हे महन्
हे महान्तौ
हे महान्तः

महान्
महान्तौ
महान्तः
महान्तं
महान्तौ
महतः

महता
महद्भ्यां
महद्भिः
महते
महद्भ्यां
महद्भ्यः
महतः
महद्भ्यां
महद्भ्यः
महतः
महतोः
महतां
महति

महतोः
महत्सु
हे महन्
हे महान्तौ
हे महान्तः

उकारान्त बध भव शब्दः ।।

भवान्
भवन्तौ
भवन्तः
भवन्तं

भवन्तौ
भवतः
भवता
भवद्भ्यां
भवद्भिः
भवते
भवद्भ्यां
भवद्भ्यः
भवतः
भवद्भ्यां
भवद्भ्यः
भवतः
भवतोः
भवतां

भवति
भवतोः
भवत्सु
हे भवन्
हे भवन्तौ
हे भवन्तः

ऋकारान्त बध भव शब्दः ।।

भवन्
भवन्तौ

भवन्तः
भवन्तं
भवन्तौ
भवतः
भवता
भवद्भ्यां
भवद्भिः
भवते
भवद्भ्यां
भवद्भ्यः
भवतः
भवद्भ्यां
भवद्भ्यः

भवतः
भवतौ
भवता
भवति
भवतोः
भवत्सु
हे भवन्
हे भवन्तौ
हे भवन्तः

पवन्त वन्त्प्रभे तथ ।।

शकारान्त बिश शब्दः ।।

बिट्
बिड्
बिशौ
बिशः
बिशं
बिशौ
बिशः
बिशा
बिशा

बिड्भ्यां
बिड्भिः
बिशे
बिड्भ्यां
बिड्भ्यः
बिशः
बिड्भ्यां
बिड्भ्यः
बिशः
बिशोः
बिशां
बिशि

पिबामि
पिबावः
पिबामः

पिबतु
पिबतां
पिबन्तु
पिबः
पिबतं
पिबत
पिब
पिबानि
पिबाव
पिबाम

पपौ
पपतुः
पपुः
पपिथ

पपाथ
पपथुः
पप
पपौ
पपिव
पपिम

पेयात्
पेयास्तां
पेयासुः
पेयाः
पेयास्तं
पेयास्त
पेयासं
पेयास्व
पेयास्म

पाता

पातारौ
पातारः
पातासि
पातास्थः
पातास्थ
पातास्मि
पातास्वः
पातास्मः

पास्यति
पास्यतः
पास्यंति
पास्यसि
पास्यथः
पास्यथ
पास्यामि
पास्यावः
पास्यामः

पास्यत्
पास्यतां
पास्यन्
पास्यः
पास्यतं
पास्यत
पास्यं
पास्याव
पास्याम

पासीत्
पास्तां
पासुः
पासीः
पास्तं
पास्त
पासं
पास्व
पास्म

ष्ठा गति निवृत्तौ
तितिष्ठ देसः

तिष्ठति
तिष्ठतः
तिष्ठंति
तिष्ठसि
तिष्ठथः
तिष्ठथ
तिष्ठामि
तिष्ठावः
तिष्ठामः

तिष्ठेत्
तिष्ठेतां
तिष्ठेयुः

तिष्ठेः
तिष्ठेतं
तिष्ठेत
तिष्ठेयं
तिष्ठेव
तिष्ठेम

तिष्ठतु
तिष्ठतात्
तिष्ठतां
तिष्ठन्तु
तिष्ठ
तिष्ठतात्
तिष्ठतं
तिष्ठत
तिष्ठानि

तिष्ठाव
तिष्ठाम

तिष्ठत्
तिष्ठतां
तिष्ठन्
तिष्ठः
तिष्ठतं
तिष्ठत
तिष्ठं
तिष्ठाव
तिष्ठाम

॥ दे: छ मः

नशलात्व
पाः

तस्थौ
तस्थतुः
तस्थुः
तस्थिथ
तस्थाथ
तस्थथुः
तस्थ
तस्थौ
तस्थिव
तस्थिम

दादेरेपा
दादौ परे

स्थेयात्
स्थेयास्तां
स्थेयासुः

स्थेयाः
स्थेयास्तं
स्थेयास्त
स्थेयासं
स्थेयास्व
स्थेयास्म

स्थाता
स्थातारौ
स्थातारः
स्थातासि
स्थातास्थः
स्थातास्थ
स्थातास्मि
स्थातास्वः
स्थातास्मः

स्थास्यति
स्थास्यतः
स्थास्यंति
स्थास्यसि
स्थास्यथः
स्थास्यथ
स्थास्यामि
स्थास्यावः
स्थास्यामः

स्थास्यत्
स्थास्यतां
स्थास्यन्
स्थास्यः
स्थास्यतं
स्थास्यत

स्थास्यं
स्थास्याव
स्थास्याम

स्थासीत्
स्थास्तां
स्थासुः
स्थासीः
स्थास्तं
स्थास्त
स्थासं
स्थास्व
स्थास्म

रू नतौ
इत्यस्य
रूह्लीदेसः

स्पा।

गास्यति
गास्यतः
गास्यंति
गास्यसि
गास्यथः
गास्यथ
गास्यामि
गास्यावः
गास्यामः

अगास्यत्
अगास्यतां
अगास्यन्
अगास्यः
अगास्यतं
अगास्यत
अगास्यं
अगास्याव
अगास्याम
अगासीत्
अगासिष्टां
अगासुः
अगासीः
अगासिष्टं
अगासिष्ट
अगासिषं
अगासिष्व
अगासिष्म

रै सष्टै

रायति
रायतः
रायंति
रायेत्
रायेतां
रायेयुः
रायेः

रायतु
रायतात्
रायतां
रायंतु

अरायत्
अरायतां
अरायन्

ररौ
ररतुः
ररुः
ररिथ
ररथ
ररथुः
ररु
ररौ
ररिव
ररिम

रेयात्
रेयास्तां
रेयासुः
रेयाः
रेयास्तं
रेयास्त
रेयासं
रेयास्व
रेयास्म

रास्यति
रास्यतः
रास्यंति
रास्यसि
अरास्यत्
अरास्यतां
अरास्यन्
अरास्यः

अरासीत्
अरासिष्टां
अरासुः
अरासीः
अरासिष्टं
अरासिष्ट
अरासिषं
अरासिष्व
अरासिष्म

शेवने
करोति

रौति
रुतः
रुवंति
रौषि
रुथः
रुथ
रौमि
रुवः
रुमः

रुयात्
रुयातां
रुयुः
रुयाः
रुयातं
रुयात
रुयां
रुयाव
रुयाम
रौतु
रुतात्
रुतां
रुवंतु
रुहि
रुतात्
रुतं
रुत
रवाणि
रवाव
रवाम

अरौत्
अरुतां
अरुवन्
अरौः
अरुतं
अरुत
अरवं
अरुव
अरुम

रुराव
रुरुवतुः
रुरुवुः
रुरविथ
रुरुवथुः
रुरुव
रुराव
रुरुविव
रुरुविम

रूयात्
रूयास्तां
रूयासुः
रूयाः
रूयास्तं
रूयास्त
रूयासं
रूयास्व
रूयास्म

रोता
रोतारौ
रोतारः
रोतासि
रोतास्थः
रोतास्थ
रोतास्मि
रोतास्वः
रोतास्मः

रोष्यति
रोष्यतः
रोष्यंति
रोष्यसि
रोष्यथः
रोष्यथ
रोष्यामि
रोष्यावः
रोष्यामः

अरोष्यत्
अरोष्यतां
अरोष्यन्
अरोष्यः
अरोष्यतं
अरोष्यत
अरोष्यं
अरोष्याव
अरोष्याम

अरावीत्
अराविष्टां
अराविषुः
अरावीः
अराविष्टं
अराविष्ट
अराविषं
अराविष्व
अराविष्म

पा पाने
तिपिब
दे सः

पिबति
पिबतः
पिबंति
पिबसि
पिबथः
पिबथ
पिबामि
पिबावः
पिबामः

पिबेत्
पिबेतां
पिबेयुः
पिबेः
पिबेतं
पिबेत
पिबेयं
पिबेव
पिबेम

पिबतु
पिबतात्
पिबतां
पिबंतु
पिब
पिबतात्
पिबतं
पिबत

भिंद्याथां
भिंद्ध्वं
भिनवै
भिनदावहै
भिनदामहै

ऽभिनत्
ऽभिनद्
ऽभिंत्तां
ऽभिंदन्
ऽभिनः
ऽभिनत्
ऽभिनद्
ऽभिंत्तं
ऽभिंत्त
ऽभिनदं
ऽभिंद्व
ऽभिंद्म

ऽभिंत्त
ऽभिंदातां
ऽभिंदत
ऽभिंत्थाः
ऽभिंदाथां
ऽभिंद्ध्वं
ऽभिंदि
ऽभिंद्वहि
ऽभिंद्महि

बिभेद
बिभिदतुः
बिभिदुः
बिभिदिथ
बिभेद
बिभिदथुः

बिभिद
बिभेद
बिभिदिव
बिभिदिम

बिभिदे
बिभिदाते
बिभिदिरे
बिभिदिषे
बिभिदाथे
बिभिदिध्वे
बिभिदे
बिभिदिवहे
बिभिदिमहे

भिद्यात्
भिद्यास्तां
भिद्यासुः
भिद्याः
भिद्यास्तं
भिद्यास्त
भिद्यासं
भिद्यास्व
भिद्यास्म

भेत्सीष्ट
भेत्सीयास्तां
भेत्सीरन्
भेत्सीष्ठाः
भेत्सीयास्तां
भेत्सीध्वं
भेत्सीय
भेत्सीवहि
भेत्सीमहि

भेत्ता
भेत्तारौ
भेत्तारः
भेत्तासि
भेत्तास्थः
भेत्तास्थ
भेत्तास्मि
भेत्तास्वः
भेत्तास्मः

भेत्ता
भेत्तारौ
भेत्तारः
भेत्तासे

भेत्स्यति
भेत्स्यतः
भेत्स्यंति
भेत्स्यसि

भेत्स्यते
भेत्स्येते
भेत्स्यंते
भेत्स्यसे
भेत्स्येथे
भेत्स्यध्वे
भेत्स्ये
भेत्स्यावहे
भेत्स्यामहे

ऽभेत्स्यत्
ऽभेत्स्यतां
ऽभेत्स्यन्
ऽभेत्स्यः
ऽभेत्स्यतं
ऽभेत्स्यत
ऽभेत्स्यं
ऽभेत्स्याव
ऽभेत्स्याम

भेत्स्यत
भेत्स्येतां
भेत्स्यंत
भेत्स्यथाः
भेत्स्येथां
भेत्स्यध्वं
भेत्स्ये
भेत्स्यावहि
भेत्स्यामहि

ऽभैत्सीत्
ऽभैत्तां
ऽभैत्सुः
ऽभैत्सीः
ऽभैत्तं
ऽभैत्त
ऽभैत्सं
ऽभैत्स्व
ऽभैत्स्म

ऽभित्त
ऽभित्सातां
ऽभित्सत
ऽभित्थाः
ऽभित्साथां
ऽभिद्ध्वं
श्रीराम

ऽभित्सि
ऽभित्स्वहि
ऽभित्स्महि

ऽभिदत्
ऽभिदतां
ऽभिदन्
ऽभिदः
ऽभिदतं
ऽभिदत
ऽभिदं
ऽभिदाव
ऽभिदाम

ऽभिदत
ऽभिदेतां
ऽभिदंत
ऽभिदथाः
ऽभिदेथां
ऽभिदध्वं
ऽभिदे
ऽभिदावहि
ऽभिदामहि

लूञ् छेदने

लुनाति
लुनीतः
लुनंति
लुनासि
लुनीथः
लुनीथ
लुनामि
लुनीवः
लुनीमः

लुनीते
लुनाते
लुनते
लुनीषे
लुनाथे
लुनीध्वे
लुने
लुनीवहे
लुनीमहे

लुनीयात्
लुनीयातां
लुनीयुः

लुनीयाः
लुनीयात
लुनीयाव
लुनीयाम

लुनीत
लुनीयातां
लुनीरन्
लुनीथाः
लुनीयाथां
लुनीध्वं
लुनीय
लुनीवहि
लुनीमहि

लुनातु
लुनीतात्
लुनीतां
लुनंतु
लुनीहि
लुनीतात्
लुनीतं
लुनीत
लुनानि
लुनाव
लुनाम

लुनीतां
लुनातां
लुनतां
लुनीस्व
लुनाथां
लुनीध्वं
लुनै
लुनावहै
लुनामहै

अलुनात्
अलुनीतां
अलुनन्
अलुनाः
अलुनीतं
अलुनीत
अलुनां
अलुनीव
अलुनीम

अलुनीत
अलुनातां
अलुनत
अलुनीथाः
अलुनाथां
अलुनीध्वं
अलुनि
अलुनीवहि
अलुनीमहि

लुलाव
लुलुवतुः
लुलुवुः
लुलुविथ
लुलुवथुः
लुलुव
लुलाव
लुलव
लुलुविव
लुलुविम

लुलुवे
लुलुवाते
लुलुविरे
लुलुविषे
लुलुवाथे
लुलुविढ्वे
लुलुवे
लुलुविवहे
लुलुविमहे

लूयात्
लूयास्तां
लूयासुः
लूयाः
लूयास्तं
लूयास्त
लूयासं
लूयास्व
लूयास्म

लविषीष्ट
लविषीयास्तां
लविषीरन्
लविषीष्ठाः
लविषीयास्थां
लविषीध्वं
लविषीय
लविषीवहि
लविषीमहि

लविता
लवितारौ
लवितारः
लवितासि
लवितास्थः
लवितास्थ
लवितास्मि
लवितास्वः
लवितास्मः

लविता
लवितारौ
लवितारः
लवितासे
लवितासाथे
लविताध्वे
लविताहे
लवितास्वहे
लवितास्महे

लविष्यति
लविष्यतः
लविष्यंति

लविष्यते
लविष्येते
लविष्यंते
लविष्यसे

अलविष्यत
अलविष्यतां
अलविष्यन्
अलविष्यः
अलविष्यतं
अलविष्यत
अलविष्यं
अलविष्याव
अलविष्याम

अलविष्यत
अलविष्येतां
अलविष्यंत
अलविष्यथाः
अलविष्येथां
अलविष्यध्वं
अलविष्ये
अलविष्यावहि
अलविष्यामहि

॥२६॥

ऋछति
ऋछतः
ऋछंति
ऋछसि
ऋछथः
ऋछथ
ऋछामि
ऋछावः
ऋछामः

ऋछेत्
ऋछेतां
ऋछेयुः
ऋछेः
ऋछेतं

ऋछेत
ऋछेयं
ऋछेव
ऋछेम

ऋछतु
ऋछतात्
ऋछतां
ऋछंतु
ऋछ
ऋछतात्
ऋछतं
ऋछत
ऋछानि
ऋछाव
ऋछाम

आर्छत्
आर्छतां
आर्छन्
आर्छः
आर्छतं
आर्छत
आर्छं
आर्छाव
आर्छाम

आर
आरतुः
आरुः
आरिथ
आरथुः
आरथ

आर
आर
आरिव
आरिम

अर्यात्
अर्यास्तां
अर्यासुः
अर्याः
अर्यास्तं
अर्यास्त
अर्यासं
अर्यास्व
अर्यास्म

अर्ता
अर्तारौ
अर्तारः
अर्तासि
अर्तास्थः
अर्तास्थ
अर्तास्मि
अर्तास्वः
अर्तास्मः

अरिष्यति
अरिष्यतः
अरिष्यंति
अरिष्यसि
अरिष्यथः
अरिष्यथ

आरिष्यत्
आरिष्यतां
आरिष्यन्
आरिष्यः
आरिष्यतं
आरिष्यत
आरिष्यं
आरिष्याव
आरिष्याम

गेस्मृध्यो
३॰ वाध्य

आरत्
आरतां
आरन्
आरः
आरतं
आरत

आरं
आराव
आराम

स्मृन्ते
स्मरतो

स्मरति
स्मरतः
स्मरंति
स्मरसि
स्मरथः
स्मरथ
स्मरामि
स्मरावः
स्मरामः

स्मरते
स्मरेते
स्मरंते
स्मरसे
स्मरेथे
स्मरध्वे
स्मरे
स्मरावहे
स्मरामहे

स्मरेत्
स्मरेतां
स्मरेयुः
स्मरेः
स्मरेतं
स्मरेत
स्मरेयं
स्मरेव
स्मरेम

स्मरेत
स्मरेयातां
स्मरेरन्
स्मरेथाः
स्मरेयाथां
स्मरेध्वं
स्मरेय
स्मरेवहि
स्मरेमहि

स्मरतु
स्मरतात्
स्मरतां
स्मरंतु
स्मर
स्मरतात्
स्मरतं
स्मरत
स्मराणि
स्मराव
स्मराम

स्मरतां
स्मरेतां
स्मरंतां
स्मरस्व
स्मरेथां
स्मरध्वं
स्मरै
स्मरावहै
स्मरामहै

अस्मरत्
अस्मरतां
अस्मरन्
अस्मरः
अस्मरतं
अस्मरत
अस्मरं
अस्मराव
अस्मराम

अस्मरत
अस्मरेतां
अस्मरंत
अस्मरथाः
अस्मरेथां
अस्मरध्वं
अस्मरे
अस्मरावहि
अस्मरामहि ॥

सस्मा
सस्म

सस्मरुः
सस्मरिथ
सस्मर्थ
सस्मरथुः
सस्मर
सस्मार
सस्मर
सस्मरिव
सस्मरिम

सस्मरे
सस्माते
सस्मरिरे
सस्मरिषे
सस्मराथे
सस्मरिध्वे
सस्मरे
सस्मरिवहे
सस्मरिमहे

स्मर्यात्
स्मर्यास्तां
स्मर्यासुः
स्मर्याः
स्मर्यास्तं
स्मर्यास्त
स्मर्यासं
स्मर्यास्व
स्मर्यास्म

स्मृषीष्ट
स्मृषीयास्तां
स्मृषीरन्
स्मृषीष्ठाः
स्मृषीयास्थां
स्मृषीध्वं
स्मृषीय
स्मृषीवहि
स्मृषीमहि

स्मर्ता
स्मर्तारौ
स्मर्तारः
स्मर्तासि
स्मर्तास्थः
स्मर्तास्थ
स्मर्तास्मि
स्मर्तास्वः
स्मर्तास्मः

स्मर्ता
स्मर्तारौ
स्मर्तारः
स्मर्तासे

स्मरिष्यति
स्मरिष्यतः
स्मरिष्यंति
स्मरिष्यसि
स्मरिष्यथः
स्मरिष्यथ
स्मरिष्यामि
स्मरिष्यावः
स्मरिष्यामः

स्मरिष्यते
स्मरिष्येते
स्मरिष्यंते
स्मरिष्यसे
स्मरिष्येथे
स्मरिष्यध्वे
स्मरिष्ये
स्मरिष्यावहे
स्मरिष्यामहे

अस्मरिष्यत्
अस्मरिष्यतां
अस्मरिष्यन्
अस्मरिष्यः
अस्मरिष्यतं
अस्मरिष्यत
अस्मरिष्यं
अस्मरिष्याव
अस्मरिष्याम

अस्मरिष्यत
अस्मरिष्येतां
अस्मरिष्यंत
अस्मरिष्यथाः
अस्मरिष्येथां
अस्मरिष्यध्वं
अस्मरिष्ये
अस्मरिष्यावहि
अस्मरिष्यामहि

अस्मार्षीत्
अस्मार्ष्टां
अस्मार्षुः
अस्मार्षीः
अस्मार्ष्टं
अस्मार्ष्ट
अस्मार्षं
अस्मार्ष्व
अस्मार्ष्म

अस्मृष्ट
अस्मृषातां
अस्मृषत
अस्मृष्ठाः
अस्मृषाथां
अस्मृढ्वं
अस्मृषि
अस्मृष्वहि
अस्मृष्महि

भिदिर् विदारणे

भिनत्ति
भिंतः
भिंदंति
भिनत्सि
भिंत्थः
भिंत्थ
भिनद्मि
भिंद्वः
भिंद्मः

भिंते
भिंदाते
भिंदते
भिंत्से
भिंदाथे
भिंद्ध्वे
भिंदे
भिंद्वहे
भिंद्महे

भिंद्यात्
भिंद्यातां
भिंद्युः
भिंद्याः
भिंद्यातं
भिंद्यात
भिंद्यां
भिंद्याव
भिंद्याम

भिंदीत
भिंदीयातां
भिंदीरन्
भिंदीथाः
भिंदीयाथां
भिंदीध्वं
भिंदीय
भिंदीवहि
भिंदीमहि

भिनत्तु
भिंतात्
भिंतां
भिंदंतु
भिंद्धि
भिंतात्
भिंतं
भिंत
भिनदानि
भिंदाव
भिनदाम

भिंतां
भिंदातां
भिंदतां
भिंत्स्व

ऽस्नावीत्
ऽस्नाविष्टां
ऽस्नाविषुः
ऽस्नावीः
ऽस्नाविष्ट
ऽस्नाविष्ट
ऽस्नाविषं
ऽस्नाविष्व
ऽस्नाविष्म

ऽस्नविष्ट
ऽस्नविषातां
ऽस्नविषत
ऽस्नविष्ठाः
ऽस्नविषाथां
ऽस्नविढ्वं
ऽस्नविषि
ऽस्नविष्वहि
ऽस्नविष्महि

णी नयपूरी

नयति
नयतः
नयंति
नयसि
नयथः
नयथ
नयामि
नयावः
नयामः

नयते
नयेते
नयंते
नयसे
नयेत्
नयेतां
नयेयुः
नयेः
नयेतं
नयेत
नयेयं
नयेव
नयेम

नयेत
नयेयातां
नयेरन्
नयेथाः
नयेयाथां
नयेध्वं
नयेय
नयेवहि
नयेमहि

नयतु
नयतात्
नयतां
नयंतु
नयः
नयतात्
नयतं
नयत
नयानि
नयाव
नयाम

नयतां
नयेतां
नयंतां
नयस्व
नयेथां
नयध्वं
नयै
नयावहै
नयामहै

ऽनयत्
ऽनयतां
ऽनयन्
ऽनयः
ऽनयतं
ऽनयत
ऽनयं
ऽनयाव
ऽनयाम

ऽनयत
ऽनयेतां
ऽनयंत

निनाय
निन्यतुः
निन्युः
निनयिथ
निनेथ
निन्यथुः
निन्य
निनाय
निनय
निन्यिव
निन्यिम

निन्ये
निन्याते
निन्यिरे
निन्यिषे
निन्याथे
निन्यिढ्वे
निन्ये
निन्यिवहे
निन्यिमहे

नीयात्
नीयास्तां
नीयासुः
नीयाः

नेषीष्ट
नेषीयास्तां
नेषीरन्
नेषीष्ठाः
नेषीयास्थां
नेषीढ्वं
नेषीय
नेषीवहि
नेषीमहि

नेता
नेतारौ
नेतारः
नेतासि
नेतास्थः
नेतास्थ
नेतास्मि
नेतास्वः
नेतास्मः

नेता
नेतारौ
नेतारः
नेतासे
नेतासाथे
नेताध्वे

नेष्यति
नेष्यतः
नेष्यंति
नेष्यसि
नेष्यते
नेष्येते
नेष्यंते
नेष्यसे
नेष्येथे
नेष्यध्वे
नेष्ये
नेष्यावहे
नेष्यामहे

ऽनेष्यत्
ऽनेष्यतां
ऽनेष्यन्
ऽनेष्यः
ऽनेष्यतं
ऽनेष्यत
ऽनेष्यं
ऽनेष्याव
ऽनेष्याम
ऽनेष्यत
ऽनेष्येतां
ऽनेष्यंत
ऽनेष्यथाः
ऽनेष्येथां
ऽनेष्यध्वं
ऽनेष्ये
ऽनेष्यावहि
ऽनेष्यामहि

ऽनैषीत्
ऽनैष्टां
ऽनैषुः
ऽनैषीः
ऽनैष्ट
ऽनैष्ट
ऽनैषं
ऽनैष्व
ऽनैष्म
ऽनेष्ट
ऽनेषातां
ऽनेषत
ऽनेष्ठाः
ऽनेषाथां
ऽनेढ्वं
ऽनेषि
ऽनेष्वहि
ऽनेष्महि

डुपाचृया पाकं

पाचते
पाचेते
पाचंते
पाचसे
पाचेथे
पाचध्वे
पाचे
पाचावहे
पाचामहे

पाचेत
पाचेयातां
पाचेरन्

पाचतां
पाचेतां
पाचंतां
पाचस्व
पाचेथां
पाचध्वं
पाचै
पाचावहै
पाचामहै

ऽयाचत
ऽयाचेतां
ऽयाचंत
ऽयाचथाः
ऽयाचेथां
ऽयाचध्वं
ऽयाचे
ऽयाचावहि
ऽयाचामहि

ययाचे
ययाचाते
ययाचिरे
ययाचिषे
ययाचाथे
ययाचिध्वे

ययाचे
ययाचिवहे
ययाचिमहे

याचिषीष्ट
याचिषीयास्तां
याचिषीरन्
याचिषीष्ठाः
याचिषीयास्थां
याचिषीध्वं
याचिषीय
याचिषीवहि
याचिषीमहि

याचिता
याचितारौ
याचितारः

याचितासे
याचितासाथे
याचिताध्वे
याचिताहे
याचितास्वहे
याचितास्महे

याचिष्यते
याचिष्येते
याचिष्यंते
याचिष्यसे
याचिष्येथे
याचिष्यध्वे
याचिष्ये
याचिष्यावहे
याचिष्यामहे

ऽयाचिष्यत
ऽयाचिष्येतां
ऽयाचिष्यंत
ऽयाचिष्यथाः
ऽयाचिष्येथां
ऽयाचिष्यध्वं

याचिष्ट
याचिषातां
याचिषत
याचिष्ठाः
याचिषाथां
याचिढ्वं
याचिषि
याचिष्वहि
याचिष्महि

[illegible]
[illegible]

पृच्छति
पृच्छतः
पृच्छंति

पृच्छेत्
पृच्छेतां
पृच्छेयुः
पृच्छेः
पृच्छेतं
पृच्छेत
पृच्छेयं
पृच्छेव
पृच्छेम

पृच्छतु
पृच्छतात्
पृच्छतां
पृच्छंतु
पृच्छ
पृच्छतात्
पृच्छतं
पृच्छत
पृच्छानि
पृच्छाव
पृच्छाम

ऽपृच्छत्
ऽपृच्छतां
ऽपृच्छन्
ऽपृच्छः

ऽपृच्छतं
ऽपृच्छत
ऽपृच्छं
ऽपृच्छाव
ऽपृच्छाम

पपृच्छ
पपृच्छतुः
पपृच्छुः
पपृच्छिथ
पपृच्छथुः
पपृच्छ
पपृच्छ
पपृच्छिव
पपृच्छिम

पृच्छ्यात्

पृच्छ्यास्तां
पृच्छ्यासुः
पृच्छ्याः
पृच्छ्यास्तं
पृच्छ्यास्त
पृच्छ्यासं
पृच्छ्यास्व
पृच्छ्यास्म

प्रष्टा
प्रष्टारौ
प्रष्टारः
प्रष्टासि
प्रष्टास्थः
प्रष्टास्थ
प्रष्टास्मि

प्रष्टास्वः
प्रष्टास्मः

प्रक्ष्यति
प्रक्ष्यतः
प्रक्ष्यंति
प्रक्ष्यसि
प्रक्ष्यथः
प्रक्ष्यथ
प्रक्ष्यामि
प्रक्ष्यावः
प्रक्ष्यामः

ऽप्रक्ष्यत्
ऽप्रक्ष्यतां
ऽप्रक्ष्यन्
ऽप्रक्ष्यः

ऽप्रक्ष्यतं
ऽप्रक्ष्यत
ऽप्रक्ष्यं
ऽप्रक्ष्याव
ऽप्रक्ष्याम

ऽप्राक्षीत्
ऽप्राष्टां
ऽप्राक्षुः
ऽप्राक्षीः
ऽप्राष्टं
ऽप्राष्ट
ऽप्राक्षं
ऽप्राक्ष्व
ऽप्राक्ष्म

१८
प्रा०रू०

चकास्ति
चकास्तः
चकासति
चकास्सि
चकास्थः
चकास्थ
चकास्मि
चकास्वः
चकास्मः

चकास्यात्
चकास्यातां
चकास्युः
चकास्याः
चकास्यातं
चकास्यात
चकास्यां
चकास्याव
चकास्याम

चकास्तु
चकास्तात्
चकास्तां
चकासतु
चकाद्धि
चकास्तात्
चकास्तं
चकास्त
चकासानि
चकासाव
चकासाम

ऽचकाः
ऽचकास्तां
ऽचकासुः
ऽचकाः
ऽचकास्तं
ऽचकास्त
ऽचकासं
ऽचकास्व
ऽचकास्म

चकासांचकार
चकासांचक्रतुः
चकासांचक्रुः
चकासांचकर्थ
चकासांचक्रथुः
चकासांचक्र
चकासांचकार
चकासांचकर
चकासांचकृव
चकासांचकृम

चकासिता
चकासितारौ
चकासितारः
चकासितासि
चकासितास्थः
चकासितास्थ
चकासितास्मि
चकासितास्वः
चकासितास्मः

चकासिष्यति
चकासिष्यतः
चकासिष्यंति
चकासिष्यसि

ऽचकासिष्यत्
ऽचकासिष्यतां
ऽचकासिष्यन्
ऽचकासिष्यः
ऽचकासिष्यतं
ऽचकासिष्यत
ऽचकासिष्यं
ऽचकासिष्याव
ऽचकासिष्याम

ऽचकासीत्
ऽचकासिष्टां
ऽचकासिषुः
ऽचकासीः
ऽचकासिष्टं
ऽचकासिष्ट
ऽचकासिषं
ऽचकासिष्व
ऽचकासिष्म

जागृ निद्राक्षये

जागर्ति
जागृतः
जाग्रति
जागर्षि

जागृयात्
जागृयातां
जागृयुः
जागृयाः

जागर्तु
जागृतात्
जागृतां
जाग्रतु
जागृहि
जागृतात्
जागृतं
जागृत
जागराणि
जागराव
जागराम

ऽजागः
ऽजागृतां
ऽजागरुः
ऽजागः
ऽजागृतं
ऽजागृत
ऽजागरं
ऽजागृव
ऽजागृम

जागरांचकार
जागरांचक्रतुः
जागरांचक्रुः
जागरांचकर्थ
जागरांचक्रथुः
जागरांचक्र
जागरांचकार
जागरांचकृव
जागरांचकृम

पक्षे [illegible]

जजागार
जजागृतुः
जजागरुः
जजागर्थ
जजागृथुः
जजागृथ
जजागार
जजागर
जजागृव
जजागृम

जागर्यात्
जागर्यास्तां
जागर्यासुः
जागर्याः
जागर्यास्तं
जागर्यास्त
जागर्यासं
जागर्यास्व
जागर्यास्म

जागरिता

१सुऋचि ध्यत्रदादेनमसोस्येत्यलोप॥ सिद्धात

भूवि स्पा स्याव स्याम

१स्ति स्तः सन्ति स्सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः

स्यात् स्याताम् स्युः स्याः स्यातं स्यात स्याम्

१ससत् सत्व स्तां सन्तु एधि स्ताधि सं स्त सानि साव साम

१सीत् १स्ता १सन्

१सीः १स्त १स्त १स १स्व १स्म

बभूव बभूवतुः बभूवुः बभूविथ बभूवथुः बभूव बभूव बभूविव बभूविम

भूयासुः भूयाः भूयास्तं भूयास्त भूयासं भूयास्व भूयास्म

भूयात् भूयास्तां

भविता भवितारौ भवितारः भवितासि भवितास्थः भवितास्मः

भविष्यति भविष्यतः भविष्यन्ति भविष्यसि

१भविष्यत् १भविष्यतां १भविष्यन् १भविष्यः

दादेवेवकः स्मेवदेपरे दाधाघ्वदाप् स्तिभयुति धयः परस्मै लोपोऽचि व तिस्त्व सिच्लोपेस्व रेवृकवत्व

१भूत् १भूतां

१भवन् १भूः १भूतं १भूत १भूवं १भूव १भूम

कास्र चाबृक्तेसाष्पा

कासेरन् कासेथाः

कासतां कासेतां कासन्तां कासस्व

१कासत १कासेतां १कासन्त १कासथाः १कासेथां

कासते कासेते कासन्ते

कासेत कासेयातां

कासांचक्रे कासांचक्राते कासांचक्रिरे

कासांचकृषे कासांचक्राथे कासांचकृढ्वे

कासांचक्रे कासांचकृवहे कासांचकृमहे

कासिषीष्ट कासिषीयास्तां कासिषीरन् कासिषीष्ठाः कासिषीयास्थां कासिषीध्वं कासिषीय कासिषीवहि कासिषीमहि

कासिता कासितारौ कासितारः कासितासे कासितासाथे कासिताध्वे

कासिष्यते कासिष्येते कासिष्यन्ते कासिष्यसे

१कासिष्यत १कासिष्येतां १कासिष्यन्त १कासिष्यथाः १कासिष्येथां १कासिष्यध्वं

१कासिष्ये १कासिष्यावहि १कासिष्यामहि

१कासिष्ट १कासिषातां १पृकासिषत १पृकासिष्ठाः १पृकासिषाथां १पृकासिध्वं १पृकासिषि १पृकासिष्वहि १पृकासिष्महि

चकासृदीप्तौ

यत्तादेस्तोदन्तस॥

१सेरीद्१क्तेपरयो १ध्वोरेदौ गमो भवति ध्वसीत

ऽस्तरीद् ऽस्तपरयो दिस्पारी दा गमो भवति ग्मासति

जागरितारौ
जागरितारः
जागरितासि
जागरितास्थः
जागरितास्थ
जागरितास्मि
जागरितास्वः
जागरितास्मः

जागरिष्यति
जागरिष्यतः
जागरिष्यंति
जागरिष्यसि

ऽजागरिष्यत्
ऽजागरिष्यतां
ऽजागरिष्यन्
ऽजागरिष्यः
ऽजागरिष्यतं
ऽजागरिष्यत
ऽजागरिष्यं
ऽजागरिष्याव
ऽजागरिष्याम

ऽजागरीत्
ऽजागरिष्टां
ऽजागरिषुः
ऽजागरीः
ऽजागरिष्टं
ऽजागरिष्ट
ऽजागरिषं
ऽजागरिष्व
ऽजागरिष्म

विद ज्ञाने

वेत्ति
वित्तः
विदंति
वेत्सि
वित्थः
वित्थ
वेद्मि
विद्वः
विद्मः

विद्यात्
विद्यातां
विद्युः
विद्याः
विद्यातं
विद्यात
विद्यां
विद्याव
विद्याम

वेत्तु
वित्तात्
वित्तां
विदंतु
विद्धि
वित्तात्
वित्तं
वित्त
वेदानि
वेदाव
वेदाम

ऽवेत्
ऽवेद्
ऽवित्तां
ऽविदुः
ऽवेः
ऽवेत्
ऽवेद
ऽवित्तं
ऽवित्त
ऽविदं
ऽविद्व
ऽविद्म

विवेद
विविदतुः
विविदुः
विवेदिथ
विवि[illegible]
विविदथुः
विविद
विवेद
विविद
विविदिव
विविदिम

विदांचकार
विदांचक्रतुः
विदांचक्रुः
विदांचकर्थ
विदांचक्रथुः
विदांचक्र
विदांचकार
विदांचकर
विदांचकृव
विदांचकृम

विद्यात्
विद्यास्तां
विद्यासुः

वेदिता
वेदितारौ
वेदितारः
वेदितासि
वेदितास्थः
वेदितास्थ
वेदितास्मि
वेदितास्वः
वेदितास्मः

वेदिष्यति
वेदिष्यतः
वेदिष्यंति
वेदिष्यसि

ऽवेदिष्यत्
ऽवेदिष्यतां
ऽवेदिष्यन्
ऽवेदिष्यः
ऽवेदिष्यतं
ऽवेदिष्यत
ऽवेदिष्यं
ऽवेदिष्याव
ऽवेदिष्याम

ऽवेदीत्
ऽवेदिष्टां
ऽवेदिषुः
ऽवेदीः
ऽवेदिष्टं
ऽवेदिष्ट
ऽवेदिषं
ऽवेदिष्व
ऽवेदिष्म

ऊह वितर्के

ऊहति
ऊहतः
ऊहंति
ऊहसि

ऊहेत्
ऊहेतां
ऊहेयुः
ऊहेः
ऊहेतं
ऊहेत
ऊहेयं
ऊहेव
ऊहेम

ऊहतु
ऊहतात्
ऊहतां
ऊहंति
ऊहः

औहत्
औहतां
औहन्

कृहः
कृहते
कृहत
कृहे
कृहाव
कृहाम
कृहांचकार
कृहांचक्रतुः
कृहांचक्रुः
कृहांचकर्थ
कृहांचकथुः
कृहांचकथ

कृहीत
कृहीतां
कृहीसुः

कृहिता
कृहितारौ
कृहितारः
कृहितासि
कृहितास्थः
कृहितास्थ
कृहितास्मि
कृहितास्वः
कृहितास्मः
कृहिष्यति

कृहिष्यत
कृहिष्यति
कृहिष्यसि
कृहिष्यथः
कृहिष्यथ
कृहिष्यामि
कृहिष्यावः
कृहिष्यामः
कृहिष्यत
कृहिष्यतां
कृहिष्यन्
कृहिष्यः
कृहिष्यतं
कृहिष्यत
कृहिष्यं

अकृहिष्याव
अकृहिष्याम

कृहीत
अकृहिष्टां
अकृहिषुः
अकृहीः
अकृहिष्टं
अकृहिष्ट
अकृहिषं
अकृहिष्व
अकृहिष्म
चिकीर्ष
कारणाधा
धा

चिकीर्षति
चिकीर्षतः
चिकीर्षति
चिकीर्षसि
चिकीर्षतु
चिकीर्षतां
चिकीर्षन्तु
चिकीर्षः
चिकीर्षतं
चिकीर्षत
चिकीर्षाणि
चिकीर्षाव
चिकीर्षाम
चिकीर्षतु

चिकीर्षतात्
चिकीर्षतां
चिकीर्षन्तु
चिकीर्ष
चिकीर्षतात्
चिकीर्षतं
चिकीर्षत
चिकीर्षाणि
चिकीर्षाव
चिकीर्षाम
अचिकीर्षत्
अचिकीर्षतां
अचिकीर्षन्
अचिकीर्षः

अचिकीर्षत
अचिकीर्षतं
अचिकीर्षं
अचिकीर्षाव
अचिकीर्षाम
चिकीर्षांचकार
चिकीर्षांचक्रतुः
चिकीर्षांचक्रुः
चिकीर्षांचकर्थ
चिकीर्षांचक्रथुः
चिकीर्षांचक्र
चिकीर्षांचकार
चिकीर्षांचकर
चिकीर्षांचकृव
चिकीर्षांचकृम

चिकीर्ष्यात्
चिकीर्ष्यास्तां
चिकीर्ष्यासुः
चिकीर्ष्याः
चिकीर्ष्यास्तं
चिकीर्षिता
चिकीर्षितारौ
चिकीर्षितारः
चिकीर्षितासि
चिकीर्षितास्थः
चिकीर्षितास्थ
चिकीर्षितास्मि
चिकीर्षितास्वः
चिकीर्षितास्मः

॥२८॥

धातो पूरणे॥ णेरङ् । ऽडिन्धौरस्व पुग्नत्रव धापावाह् स्वोभवति उ· उेलोप इति सिद्धः ७४ पिपलत्॥

चिकीर्षिष्यति
चिकीर्षिष्यतः
चिकीर्षिष्यंति
चिकीर्षिष्यसि
चिकीर्षिष्यथः
चिकीर्षिष्यथ

ऽचिकीर्षिष्यत्
ऽचिकीर्षिष्यतां
ऽचिकीर्षिष्यन्
ऽचिकीर्षिष्यः
ऽचिकीर्षिष्यतं
ऽचिकीर्षिष्यत
ऽचिकीर्षिष्यं
ऽचिकीर्षिष्याव
ऽचिकीर्षिष्याम

ऽचिकीर्षीत्
ऽचिकीर्षिष्टां
ऽचिकीर्षिषुः
ऽचिकीर्षीः
ऽचिकीर्षिष्टं
ऽचिकीर्षिष्ट
ऽचिकीर्षिषं
ऽचिकीर्षिष्व
ऽचिकीर्षिष्म

पालि रक्षणे

पालयति
पालयतः
पालयंति
पालयसि

पालयेत्
पालयेतां
पालयेयुः
पालयेः
पालयेतं
पालयेत

पालयतु
पालयतात्
पालयतां
पालयंतु
पालय
पालयतात्
पालयतं
पालयत
पालयानि

पालयाव
पालयाम

ऽपालयत्
ऽपालयतां
ऽपालयन्
ऽपालयः
ऽपालयतं

पालयांचकार
पालयांचक्रतुः
पालयांचक्रुः
पालयांचकर्थ
पालयांचक्रथुः
पालयांचक्र
पालयांचकर
पालयांचकृव
पालयांचकृम

पालीयात्
पालीयास्तां
पालीयासुः
पालीयाः
पालीयास्तं
पालीयास्त
पालीयासं
पालीयास्व
पालीयास्म

पालयिता
पालयितारौ
पालयितारः
पालयितासि
पालयितास्थः
पालयितास्थ

पालयितास्मि
पालयितास्वः
पालयितास्मः

पालयिष्यति
पालयिष्यतः
पालयिष्यंति
पालयिष्यसि

ऽपालयिष्यत्
ऽपालयिष्यतां
ऽपालयिष्यन्
ऽपालयिष्यः

ऽपीपलत्
ऽपीपलतां
ऽपीपलन्
ऽपीपलः
ऽपीपलतं
ऽपीपलत
ऽपीपलं
ऽपीपलाव
ऽपीपलाम

पिपदृ गत्येव

पिपदति
पिपदतः
पिपदंति
पिपदसि
पिपदथः
पिपदथ
पिपदामि
पिपदाव
पिपदाम

पिपदेत्
पिपदेतां
पिपदेयुः
पिपदेः
पिपदेतं
पिपदेत
पिपदेयं
पिपदेव
पिपदेम

पिपदतु
पिपदतात्
पिपदतां

पिपत्संतु
पिपत्स
पिपत्सतात्
पिपत्सतं
पिपत्सत
पिपत्सानि
पिपत्साव
पिपत्साम

ऽपिपत्सत्
ऽपिपत्सतां
ऽपिपत्सन्
ऽपिपत्सः
ऽपिपत्सतं
ऽपिपत्सत
ऽपिपत्सं
ऽपिपत्साव
ऽपिपत्साम

पिपत्सांचकार
पिपत्सांचक्रतुः
पिपत्सांचक्रुः
पिपत्सांचकर्थ
पिपत्सांचक्रथुः
पिपत्सांचक्र
पिपत्सांचकार
पिपत्सांचकर
पिपत्सांचकृव
पिपत्सांचकृम

पिपत्स्यात्
पिपत्स्यास्तां
पिपत्स्यासुः
पिपत्स्याः
पिपत्स्यास्तं
पिपत्स्यास्त
पिपत्स्यासं
पिपत्स्यास्व
पिपत्स्यास्म

पिपत्सिता
पिपत्सितारौ
पिपत्सितारः
पिपत्सितासि
पिपत्सितास्थः
पिपत्सितः

पिपत्सिष्यति
पिपत्सिष्यति
पिपत्सिष्यसि
पिपत्सिष्यथः
पिपत्सिष्यथ
पिपत्सिष्यामि

ऽपिपत्सिष्यत्
ऽपिपत्सिष्यतां
ऽपिपत्सिष्यन्
ऽपिपत्सिष्यः
ऽपिपत्सिष्यतं
ऽपिपत्सिष्यत
ऽपिपत्सिष्यं
ऽपिपत्सिष्याव
ऽपिपत्सिष्याम

ऽपिपत्सीत्
ऽपिपत्सिष्टां
ऽपिपत्सिषुः
ऽपिपत्सीः
ऽपिपत्सिष्टं
ऽपिपत्सिष्ट
ऽपिपत्सिषं
ऽपिपत्सिष्व
ऽपिपत्सिष्म

पुत्रीय

पुत्रीयति
पुत्रीयतः
पुत्रीयंति
पुत्रीयसि
पुत्रीयथः
पुत्रीयथ
पुत्रीयामि
पुत्रीयाव
पुत्रीयाम

पुत्रीयेत
पुत्रीयेतां
पुत्रीयेयुः
पुत्रीयेः
पुत्रीयेतं
पुत्रीयेत
पुत्रीयेयं
पुत्रीयेव
पुत्रीयेम

पुत्रीयतु
पुत्रीयतात्
पुत्रीयतां
पुत्रीयंतु
पुत्रीय
पुत्रीयतात्
पुत्रीयतं
पुत्रीयत
पुत्रीयानि
पुत्रीयाव
पुत्रीयाम

ऽपुत्रीयत्
ऽपुत्रीयतां
ऽपुत्रीयन्
ऽपुत्रीयः
ऽपुत्रीयतं
ऽपुत्रीयत
ऽपुत्रीयं
ऽपुत्रीयव
ऽपुत्रीयाम

पुत्रीयांबभूव
पुत्रीयांबभूवतुः
पुत्रीयांबभूवुः
पुत्रीयांबभूविथ
पुत्रीयांबभूवथुः
पुत्रीयांबभूव
पुत्रीयांबभूविव
पुत्रीयांबभूविम

पुत्रीय्यात्
पुत्रीय्यास्तां
पुत्रीय्यासुः
पुत्रीय्याः
पुत्रीय्यास्तं
पुत्रीय्यास्त
पुत्रीय्यासं
पुत्रीय्यास्व
पुत्रीय्यास्म

पुत्रीयिता
पुत्रीयितारौ
पुत्रीयितारः
पुत्रीयितासि

पि

पुत्रीयितास्थः
पुत्रीयितास्थ
पुत्रीयितास्मि
पुत्रीयितास्वः
पुत्रीयितास्मः

पुत्रीयिष्यति
पुत्रीयिष्यतः
पुत्रीयिष्यंति
पुत्रीयिष्यसि

ऽपुत्रीयिष्यत्
ऽपुत्रीयिष्यतां
ऽपुत्रीयिष्यन्
ऽपुत्रीयिष्यः

ऽपुत्रीयिष्यतं
ऽपुत्रीयिष्यत
ऽपुत्रीयिष्यं
ऽपुत्रीयिष्याव
ऽपुत्रीयिष्याम

ऽपुत्रैयात्
ऽपुत्रैयिष्टां
ऽपुत्रैयिषुः
ऽपुत्रैयीः
ऽपुत्रैयिष्टं
ऽपुत्रैयिष्ट
ऽपुत्रैयिषं
ऽपुत्रैयिष्व
ऽपुत्रैयिष्म

वर्णविधात

वर्णापयति
वर्णापयतः
वर्णापयंति
वर्णापयसि
वर्णापयथः

वर्णापयेत्
वर्णापयेतां
वर्णापयेयुः
वर्णापयेः

वर्णापयतु
वर्णापयतात्
वर्णापयतां
वर्णापयंतु

वर्णापय
वर्णापयतात्
वर्णापयतं
वर्णापयत
वर्णापयानि
वर्णापयाव
वर्णापयाम

ऽवर्णापयत्
ऽवर्णापयतां
ऽवर्णापयन्
ऽवर्णापयः
ऽवर्णापयतं
ऽवर्णापयत
ऽवर्णापयं

वर्णापयां
चकार

वर्णापयांचक्रतुः
वर्णापयांचक्रुः
वर्णापयांचकर्थ
वर्णापयांचक्रथुः
वर्णापयांचक्र
वर्णापयांचकार
वर्णापयांचकर
वर्णापयांचकृव
वर्णापयांचकृम

वर्णाप्यात्
वर्णाप्यास्तां
वर्णाप्यासुः
वर्णाप्यास्तं

वर्णापयिता
वर्णापयितारौ

वर्णापयितारः
वर्णापयितासि
वर्णापयितास्थः
वर्णापयितास्थ
वर्णापयितास्मि
वर्णापयितास्वः
वर्णापयितास्मः

वर्णापयिष्यति
वर्णापयिष्यतः
वर्णापयिष्यंति
वर्णापयिष्यसि
वर्णापयिष्यथः
वर्णापयिष्यथ
वर्णापयिष्यामि

ऽवर्णापयिष्यत्
ऽवर्णापयिष्यतां

ऽवर्णापयिष्यन्
ऽवर्णापयिष्यः
ऽवर्णापयिष्यतं
ऽवर्णापयिष्यत
ऽवर्णापयिष्यं
ऽवर्णापयिष्याव
ऽवर्णापयिष्याम

ऽवर्णापीत्
ऽवर्णापिष्टां
ऽवर्णापिषुः
ऽवर्णापीः
ऽवर्णापिष्टं
ऽवर्णापिष्ट
ऽवर्णापिषं
ऽवर्णापिष्व
ऽवर्णापिष्म

मि नीभये

नीजां कृतवाच्य
पदूदूं ८

विभेति
विभितः
विभीतः
विभ्यति
विभेषि
विभिथः
विभीथः
विभिथ
विभीथ
विभेमि
विभिवः
विभीवः

विभिमः
विभीमः

विभियात्
विभीयात्
विभियातां
विभीयातां
विभीयुः
विभियुः
विभियाः
विभीयाः

विमियात्
विमीयातां
विमियातं
विमीयात
विमयामि
विमयाव
विमयाम

ऽविमित
ऽविमीतं
ऽविमेयं
ऽविमिम
ऽविमीव
ऽविमिम
ऽविमीम

पदे

विमायु:
विमातु:
विमयु:
विमिथ
विमेथ

ऽविमेत
ऽविमितां
ऽविमीतां
ऽविमन्तु
ऽविमेः
ऽविमितं
ऽविमीत

विमयांचकार
विमयांचक्रतुः
विमयांचक्रुः
विमयांचकर्थ
विमयांचक्रथुः
विमयांचक्र
विमयांचकार
विमयांचकृव
विमयांचकृम

विमयु:
विमयु:
विमाय
विमय
विमिव
विमिम

मीयात्
मीयास्तां

मीयासु:
मीयाः

नेता
नेतारौ
नेतारः
नेतासि
नेतास्थः

नेष्यति
नेष्यतः
नेष्यंति
नेष्यसि
नेष्यथः
नेष्यथ
नेष्यामि
नेष्याव

ऐष्यत
ऽनेष्यतां
ऽनेष्यन्
ऽनेष्यः
ऽनेष्यतं
ऽनेष्यत
ऽनेष्यं
ऽनेष्याव
ऽनेष्याम

ऽनैषीत्
ऽनैष्टां
ऽनैषुः
ऽनैषीः
ऽनैष्टं
ऽनैष्ट

ऽनैषं
ऽनैष्व
ऽनैष्म

ह्रीलज्जायां

जिह्रेति
जिह्रीतः
जिह्रियति
जिह्रेषि
जिह्रीथः
जिह्रीथ
जिह्रेमि
जिह्रीवः
जिह्रीमः

जिह्रीयात्
जिह्रीयातां
जिह्रीयुः
जिह्रीयाः
जिह्रीयातं
जिह्रीयात
जिह्रीयां
जिह्रीयाव
जिह्रीयाम

जिह्रेतु
जिह्रीतात्
जिह्रीतां

जिह्रियतु
जिह्रीहि
जिह्रीतात्
जिह्रीतं
जिह्रीत
जिह्रयाणि
जिह्रयाव
जिह्रयाम

ऽजिह्रेत्
ऽजिह्रीतां
ऽजिह्रियुः
ऽजिह्रेः

जिह्रयामास

जिह्रयांमासतुः
जिह्रयांमासुः
जिह्रयांमासिथ
जिह्रयांमासथुः
जिह्रयांमास
जिह्रयांमासिव
जिह्रयांमासिम

जिह्राय
जिह्रियतुः
जिह्रियुः
जिह्रयिथ
जिह्रियथुः
जिह्रिय

जिह्राय
जिह्रेय
जिह्रियिव
जिह्रियिम

ह्रीयात्
ह्रीयास्तां

ह्रीयासुः
ह्रीयाः
ह्रीयास्तं
ह्रीयास्त
ह्रीयासम्
ह्रीयास्व
ह्रीयास्म

ह्रेता
ह्रेतारौ
ह्रेतारः
ह्रेतासि
ह्रेतास्थः
ह्रेतास्थ

॥२२॥

क्रैतास्व
क्रैतास्म

क्रैष्यति
क्रैष्यतः
क्रैष्यंति
क्रैष्यसि
क्रैष्यथः
क्रैष्यथ
क्रैष्यामि
क्रैष्यावः
क्रैष्यामः

अक्रैष्यत्
अक्रैष्यतां
अक्रैष्यन्

अक्रैष्यः
अक्रैष्यतं
अक्रैष्यत
अक्रैष्यं
अक्रैष्याव
अक्रैष्याम

अक्रैषीत्
अक्रैष्टां
अक्रैषुः
अक्रैषीः
अक्रैष्टं
अक्रैष्ट
अक्रैषं
अक्रैष्व

अक्रैष्म

जि जये
जयति
जयतः
जयंति
जयसि
जयथः
जयथ
जयामि
जयावः
जयामः

जयेत्
जयेतां
जयेयुः
जयेः
जयेतं
जयेत
जयेयं
जयेव
जयेम

जयतु
जयतात्
जयतां
जयंतु
जय
जयतात्
जयतं
जयत
जयानि
जयाव
जयाम

अजयत्
अजयतां
अजयन्
अजयः
अजयतं
अजयत
अजयं
अजयाव
अजयाम

सपरो
चे यो जै
जि:

जिगाय
जिग्यतुः
जिग्युः
जिगयिथ
जिग्यथुः
जिग्य
जिगाय
जिगय
जिग्यिव
जिग्यिम

जीयात्
जीयास्तां
जीयासुः
जीयाः
जीयास्तं
जीयास्त
जीयासं
जीयास्व
जीयास्म

जेता
जेतारौ
जेतारः
जेतासि
जेतास्थः
जेतास्थ
जेतास्मि
जेतास्वः
जेतास्मः

जेष्यति
जेष्यतः
जेष्यंति
जेष्यसि
जेष्यथ

अजेष्यत्
अजेष्यतां
अजेष्यन्
अजेष्यः
अजेष्यतं
अजेष्यत
अजेष्यं
अजेष्याव
अजेष्याम

अजैषीत्
अजैष्टां
अजैषुः
अजैषीः
अजैष्टं
अजैष्ट
अजैषं
अजैष्व
अजैष्म

लपव
रिस्माष
रो

लपति
लपतः
लपंति
लपसि
लपथः
लपथ
लपामि
लपावः
लपामः

लपेत्
लपेतां
लपेयुः
लपेः
लपेतं
लपेत
लपेयं
लपेव
लपेम

लपतु
लपतात्
लपतां
लपंतु
लप
लपतात्
लपतं
लपत
लपानि
लपाव
लपाम

अलपत्
अलपतां
अलपन्
अलपः
अलपतं
अलपत
अलपं
अलपाव
अलपाम

ललाप
लेपतुः
लेपुः
लेपिथ
ललपथ
लेपथुः
लेप
ललाप
ललप
लेपिव
लेपिम

लप्यात्
लप्यास्तां
लप्यासुः
लप्याः
लप्यास्तं
लप्यास्त
लप्यासं
लप्यास्व
लप्यास्मः

लपिता
लपितारौ
लपितारः

लविताासि
लविताास्थः
लविताास्थ
लविताास्मि
लविताास्वः
लविताास्मः

लविष्यति
लविष्यतः
लविष्यंति
लविष्यसि
ऽलविष्यत्
ऽलविष्यतां
ऽलविष्यन्
ऽलविष्यः
ऽलविष्यतं
ऽलविष्यत
ऽलविष्यं

ऽलविष्याव
ऽलविष्याम

ऽलावीत्
ऽलाविष्टां
ऽलाविषुः
ऽलावीः
ऽलाविष्टं
ऽलाविष्ट
ऽलाविषं
ऽलाविष्व
ऽलाविष्म

चरगतिभ
क्षणयोः

चरति
चरतः
चरंति
चरसि
चरथः
चरथ
चरामि
चरावः
चरामः

चरेत
चरेतां
चरेयुः
चरेः
चरेतं
चरेत
चरेयं
चरेव
चरेम

चरतु
चरतात्
चरतां
चरंतु
चर
चरतात्
चरतं
चरत
चराणि
चराव
चराम

ऽचरत्
ऽचरतां
ऽचरन्
ऽचरः
ऽचरतं
ऽचरत
ऽचरं
ऽचराव
ऽचराम

चचार
चेरतुः
चेरुः
चेरिथ
चचर्थ
चेरथुः
चेर
चचार
चेरिव
चेरिम

चर्यात्
चर्यास्तां
चर्यासुः
चर्याः
चर्यास्तं
चर्यास्त
चर्यासं
चर्यास्व
चर्यास्म

चरिता
चरितारौ
चरितारः
चरितासि
चरितास्थः
चरितास्थ
चरितास्मि
चरितास्वः
चरितास्मः

चरिष्यति
चरिष्यतः
चरिष्यंति
चरिष्यसि
चरिष्यथः
चरिष्यथ
चरिष्यामि
चरिष्यावः
चरिष्यामः

ऽचरिष्यत्
ऽचरिष्यतां
ऽचरिष्यन्
ऽचरिष्यः
ऽचरिष्यतं
ऽचरिष्यत
ऽचरिष्यं
ऽचरिष्याव
ऽचरिष्याम

ऽचारीत्
ऽचारिष्टां
ऽचारिषुः
ऽचारीः
ऽचारिष्टं
ऽचारिष्ट
ऽचारिषं
ऽचारिष्व
ऽचारिष्म

गम्लृ गतौ
गम छादेसः

गच्छति
गच्छतः
गच्छंति
गच्छसि

गच्छेत्
गच्छेतां
गच्छेयुः
गच्छेः
गच्छेतं
गच्छेत

गच्छतु
गच्छतात्
गच्छतां
गच्छंतु
गच्छ

ऽगच्छत्
ऽगच्छतां
ऽगच्छन्
ऽगच्छः
ऽगच्छतं

जगाम
जग्मतुः
जग्मुः
जगमिथ
जगंथ
जग्मथुः
जगम
जगाम
जग्मिव
जग्मिम

गम्यात्
गम्यास्तां
गम्यासुः
गम्याः
गम्यास्तं
गम्यास्त
गम्यासं
गम्यास्वः
गम्यास्मः

गंता
गंतारौ
गंतारः
गंतासि
गंतास्थः
गंतास्थ
गंतास्मि
गंतास्वः
गंतास्मः

गमिष्यति
गमिष्यतः
गमिष्यंति
गमिष्यसि
गमिष्यथः
गमिष्यथ
गमिष्यामि
गमिष्यावः
गमिष्यामः

ऽगमिष्यत
ऽगमिष्यतां
ऽगमिष्यन्
ऽगमिष्यः
ऽगमिष्यतं
ऽगमिष्यत
ऽगमिष्यं
ऽगमिष्याव
ऽगमिष्याम

ऽगमत्
ऽगमतां
ऽगमन्
ऽगमः
ऽगमतं
ऽगमत
ऽगमं

॥ २२ ॥

ऽसृप्साव
ऽसृप्साम

सृप्लृग
तौ

सर्पति
सृपतः
सृपंति

सर्पेत्
सर्पेतां
सर्पेयुः
सर्पेः

सर्पतु
सर्पतात्
सर्पतां
सर्पंतु

ऽसर्पत्
ऽसृपतां
ऽसृपन्

ससर्प
ससृपतुः
ससृपुः

सृप्यात्
सृप्यास्तां
सृप्यासुः

सर्पिता
सर्पितारौ
सर्पितारः

सर्पिष्यति
सर्पिष्यतः

सर्पिष्यंति

ऽसर्पिष्यत्
ऽसर्पिष्यतां
ऽसर्पिष्यन्

ऽसार्पीत्
ऽसार्पिष्टां
ऽसार्पिषुः
ऽसार्पीः

हन हिंसा
गत्योः

हंति
हतः
घ्नंति

हंसि
हथः
हथ
हन्मि
हन्वः
हन्मः

हन्यात्
हन्यातां
हन्युः
हन्याः
हन्यातं
हन्यात
हन्यां
हन्याव
हन्याम

हंतु
हतात्
हतां
घ्नंतु
जहि
हतात्
हतं
हत
हनानि
हनाव
हनाम

ऽहन्
ऽहतां
ऽघ्नन्

ऽहन्
ऽहतं
ऽहत
ऽहनं
ऽहन्व
ऽहन्म

जघान
जघ्नतुः
जघ्नुः
जघनिथ
जघंथ
जघ्नथुः
जघ्न
जघान
जघन

जघ्निव
जघ्निम

बध्यात्
बध्यास्तां
बध्यासुः
बध्याः
बध्यास्तं
बध्यास्त
बध्यासं
बध्यास्व
बध्यास्म

हंता
हंतारौ
हंतारः

हंतासि
हंतास्थः
हंतास्थ
हंतास्मि
हंतास्वः
हंतास्मः

हनिष्यति
हनिष्यतः
हनिष्यंति
हनिष्यसि
हनिष्यथः

ऽहनिष्यत्
ऽहनिष्यतां
ऽहनिष्यन्

ऽहनिष्यः
ऽहनिष्यतं
ऽहनिष्यत

ऽबधीत्
ऽबधिष्टां
ऽबधिषुः
ऽबधीः
ऽबधिष्टं
ऽबधिष्ट
ऽबधिषं
ऽबधिष्व
ऽबधिष्म

जनी प्रादुर्
भावे

जायते
जायेते
जायंते
जायसे

जायेत
जायेयातां
जायेरन्
जायेथाः
जायेयाथां

जायतां
जायेतां
जायंतां
जायस्व
जायेथां

ऽजायत
ऽजायेतां
ऽजायंत
ऽजायथाः
ऽजायेथां
ऽजायध्वं
ऽजाये
ऽजायेवहि
ऽजायेमहि

जज्ञे
जज्ञाते
जज्ञिरे
जज्ञिषे
जज्ञाथे

जज्ञिध्वे
जज्ञे
जज्ञिवहे
जज्ञिमहे

जनिषीष्ट
जनिषीयास्तां
जनिषीरन्
जनिषीष्ठाः
जनिषीयास्थां
जनिषीध्वं
जनिषीय
जनिषीवहि
जनिषीमहि

जनिता

२२॥

जनितारौ
जनितारः
जनितासि
जनितास्थः
जनितास्थ

जनिष्यते
जनिष्येते
जनिष्यंते
जनिष्यसे
जनिष्येथे

ऽजनिष्यत
ऽजनिष्येतां
ऽजनिष्यत
ऽजनिष्यथाः

ऽजनिष्येथां
ऽजनिष्यध्वं
ऽजनिष्ये
ऽजनिष्यावहि
ऽजनिष्यामहि

ऽजनिष्ट
ऽजनिषाथां
ऽजनिषत
ऽजनिष्ठाः
ऽजनिषाथां
ऽजनिढ्वं
ऽजनिषि
ऽजनिष्वहि
ऽजनिष्महि

खन
खनुने

खनति
खनतः
खनंति
खनसि
खनथः
खनथ
खनामि
खनावः
खनामः

खनेत्
खनेतां
खनेयुः

खनेः
खनेतं
खनेत
खनेयं
खनेव
खनेम

खनतु
खनतात्
खनतां
खनंतु
खन
खनतात्
खनतं
खनत
खनानि

खनाव
खनाम

ऽखनत्
ऽखनतां
ऽखनन्
ऽखनः
ऽखनतं
ऽखनत
ऽखनं
ऽखनाव
ऽखनाम

चखान
चख्नतुः
चख्नुः

चखनिथ
चख्नथुः
चख्न
चखान
चखन
चख्निव
चख्निम

खन्यात्
खन्यास्तां
खन्यासुः
खन्याः
खन्यास्तं
खन्यास्त

खन्यासं
खन्यास्व
खन्यास्म

खनिता
खनितारौ
खनितारः
खनितासि
खनितास्थः
खनितास्थ
खनितास्मि
खनितास्वः

खनिष्यति
खनिष्यतः
खनिष्यंति

ऽखनिष्यत्
ऽखनिष्यतां
ऽखनिष्यन्
ऽखनिष्यः

ऽखानीत्
ऽखानिष्टां
ऽखानिषुः
ऽखानीः

घस ऽद
ने

घसति
घसतः
घसंति

घससि

घसेत्
घसेतां
घसेयुः
घसे

घसतु
घसतात्
घसतां
घसतु
घस

ऽघसत्
ऽघसतां
ऽघसन्

ऽघसः
ऽघसतं
ऽघसत
ऽघसं

जघास
जक्षतुः
जक्षुः
जघसिथ
जघस्थ
जक्षथुः
जक्ष
जघास
जघस
जक्षिव
जक्षिम

घस्यात्
घस्यास्तां
घस्यासुः
घस्याः
घस्यास्तं
घस्यास्त
घस्यासं
घस्यास्व
घस्यास्म

घसिता
घसितारौ
घसितारः
घसितासि
घसितास्थः

घसिताथ
घसितास्मि
घसितास्वः
घसितास्मः

घसिष्यति
घसिष्यतः
घसिष्यंति
घसिष्यसि

ऽघसिष्यत्
ऽघसिष्यतां
ऽघसिष्यन्
ऽघसिष्यः
ऽघसिष्यतं
ऽघसिष्यत

ऽघसत्
ऽघसतां
ऽघसन्
ऽघसः
ऽघसतं
ऽघसत
ऽघसं
ऽघसाव
ऽघसाम

पाप्राप
णे

याति
यातः
यांति

यासि
याथः
याथ
यामि
यावः
यामः

यायात्
यायातां
यायुः
यायाः
यायातं
यायात
यायां
यायाव
यायाम

यातु
यातात्
यातां
यांतु
याहि

ऽयात्
ऽयातां
ऽयुः
ऽयाः
ऽयातं

ययौ
ययतुः
ययुः
ययिथ
ययाथ

ययथुः
यय
ययौ
ययिव
ययिम

यायात्
यायास्तां
यायासुः
यायाः
यायास्तं
यायास्त
यायासं
यायास्व
यायास्म

याता

यातारौ
यातारः
यातासि

यास्यति
यास्यतः
यास्यंति
यास्यसि
यास्यथ

ऽयास्यत्
ऽयास्यतां
ऽयास्यन्
ऽयास्यः
ऽयास्यतं

ऽयासीत्
ऽयासिष्टां

ऽयासुः
ऽयासीः
ऽयासिष्टं
ऽयासिष्ट
ऽयासिषं
ऽयासिष्व
ऽयासिष्म

ष्णा शौचे

स्नाति
स्नातः
स्नांति
स्नासि
स्नाथः
स्नाथ

स्नामि
स्नावः
स्नामः

स्नायात्
स्नायातां
स्नायुः

स्नातु
स्नातात्
स्नातां
स्नांतु
स्नाहि

ऽस्नात्
ऽस्नातां
ऽस्नुः

ऽस्नाः

सस्नौ
सस्नतुः
सस्नुः
सस्निथ
सस्नाथ
सस्नथुः
सस्न
सस्नौ
सस्निव
सस्निम

स्नेयात्
स्नेयास्तां
स्नेयासुः

स्नाता
स्नातारौ
स्नातारः

स्नास्यति
स्नास्यतः
स्नास्यंति
स्नास्यसि

ऽस्नास्यत्
ऽस्नास्यतां
ऽस्नास्यन्
ऽस्नास्यः
ऽस्नास्यतं

ऽस्नासीत्
ऽस्नासिष्टां

ऽस्ना[illegible]
ऽस्नासीः

ष्टुञ् स्तुतौ

स्तौति
स्तवीति
स्तुतः
स्तुवंति
स्तौषि
स्तवीषि
स्तुथः
स्तुथ
स्तौमि
स्तवीमि

स्तुव

स्तुते
स्तुवाते
स्तुवते
स्तुषे

स्तुयात्
स्तुयातां
स्तुयुः
स्तुयाः

स्तुवीत
स्तुवीयातां
स्तुवीरन्

स्तौतु
स्तुवीतु
स्तुतात्
स्तुतां
स्तुवंतु
स्तुहि
स्तुतात्
स्तुतं
स्तुत
स्तवानि
स्तवाव
स्तवाम

स्तुता

ऽस्तौत्
ऽस्तवीत्
ऽस्तुतां
ऽस्तुवन्
ऽस्तौः
ऽस्तवीः
ऽस्तुतं
ऽस्तुत
ऽस्तुवं
ऽस्तुव
ऽस्तुम

ऽस्तुत
ऽस्तुवातां

ऽस्तुवत
ऽस्तुथाः

तुष्टाव
तुष्टुवतुः
तुष्टुवुः
तुष्टविथ
तुष्टोथ
तुष्टुवथुः
तुष्टुव
तुष्टाव
तुष्टुविव
तुष्टुविम

ऽस्तोरौ
ऽस्तोका
रस्या
कारा
दिरोम
वतिति
तिस्मि

घुस्रसु
रुष्वई
वमिति
सिद्धसि
द्धुः

तुष्टुव
तुष्टुविव
तुष्टुविम

स्तूयात्
स्तूयातां
स्तूयासुः
स्तूयाः
स्तूयास्तं
स्तूयास्त
स्तूयासं
स्तूयास्व
स्तूयास्म

स्तोता
स्तोतारौ
स्तोतारः
स्तोतासि
स्तोतास्थः
स्तोतास्थ

स्तोष्यति
स्तोष्यतः
स्तोष्यंति
स्तोष्यसि

ऽस्तोष्यत
ऽस्तोष्यतां

ऽस्तोष्यन्
ऽस्तोष्यः

ऽस्तावीत्
ऽस्ताविष्टां
ऽस्ताविषुः
ऽस्तावीः
ऽस्ताविष्टं
ऽस्ताविष्ट
ऽस्ताविषं
ऽस्ताविष्व
ऽस्ताविष्म

षजंदवंस
जीसंगति
करणदान

इङ् ऽध्याय
ने

अधीते
ऽधीयाते
ऽधीयते
ऽधीषे
ऽधीयाथे
ऽधीध्वे
ऽधीये
ऽधीवहे
ऽधीमहे

ऽधीयात

ऽधीयातां
ऽधीरन्

ऽधीता
ऽधीयातां
ऽधीयतां
ऽधीष्व
ऽधीयाथां
ऽधीध्वं
ऽधीये
ऽध्ययावहै
ऽध्ययामहै

पा
१२धा

श्री गं गेशाय नमः श्री गोपालाय नमः श्री गुरु भ्यो नमः

॥ श्री गणेशाय नमः ॥ श्री रामजी सत्य छ ॥ श्री गोपालजी सत्य छ

॥ श्री रामजी साय छ ॥ श्री गोपालजी

ज

ऽध्येत
ऽध्यायातां
ऽध्यायित
ऽध्यैषाः
ऽध्यैषाथां
ऽध्यैध्वं
ऽध्यायि
ऽध्यैवहि
ऽध्यैमहि

एवादेशा
देरा

ऽधिजगे
ऽधिजगाते
ऽधिजगिरे
ऽधिजगिषे
ऽधिजगाथे
ऽधिजगध्वे
ऽधिजगे
ऽधिजगिवहे
ऽधिजगिमहे

ऽध्यायिषत
ऽध्यायिषाथां
ऽध्यायिषाध्वं

ऽध्येता
ऽध्येतारौ
ऽध्येतारः

ऽध्येष्यते
ऽध्येष्येते
ऽध्येष्यंते

गादेशा
न्तेसो

ऽध्यगीष्ट
ऽध्यगीषातां
ऽध्यगीषत

पद्ये
ऽध्यैष्ट
ऽध्यैषातां
ऽध्यैषत

संवत १९
६४ कावर्षे
मासफागुण
कृपक्षे पर्वे
णीकतिथौ
एकादश्यां
सोमवारश्च

पत्री

श्री गणेशाय नमः पुस्तक तीसार स्मृति

कि ब

॥श्रीगणेशाय नमः ॥ प्रणम्य परमात्मानं बालधीवृद्धिसिद्धये सारस्वतीमृजुं कुर्वे प्रक्रियां नातिविस्तराम् ॥१॥ इंद्रादयोपि यस्यांतं न ययुः शब्दवारिधेः प्रक्रियां तस्य कृत्स्नस्य क्षमो वक्तुं नरः कथम् ॥२॥ तत्र तावत्संज्ञासंव्यवहाराय संगृह्यते अइउऋऌसमानाः अनेन प्रत्याहारग्रहणाय वर्णाः परिगण्यंते तेषां समानसंज्ञा च विधीयते नैतेषु स्त्वेषु संधिरनुसंधेयो विवक्षितत्वात् विवक्षितस्तु संधिर्भवतीति नियमात् लौकिकप्रयोगनिष्पत्तये समयमात्रत्वाच्च ह्रस्वदीर्घप्लुतभेदाः सवर्णाः एतेषां ह्रस्वदीर्घप्लुतभेदाः परस्परसवर्णा भण्यंते लोकाच्छेषस्य सिद्धिरिति वक्ष्यति ततो लोकत एव ह्रस्वादिसंज्ञा ज्ञातव्या एकमात्रो ह्रस्वः द्विमात्रो दीर्घः त्रिमात्रः प्लुतः व्यंजनं चार्द्धमात्रिकमिति एषामन्येपुदात्तादिभेदाः संति उच्चैरुपलभ्यमान उदात्तः नीचैरनुदात्तः समवृत्त्या स्वरितः सानुनासिको निरनुनासिकश्च एऐओऔ संध्यक्षराणि एषां ह्रस्वा न संति उभये स्वराः अ॰

१

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ अथाख्यातप्रत्यया निरूप्यते धातोः वक्ष्यमाणाः प्रत्यया धातोर्ज्ञेयाः ॥ भ्वादिः ॥ भूसत्ताया
मित्यादिर्गणो धातुसंज्ञो भवति । स च त्रिविधः आत्मनेपदी परस्मैपदी २ उभयपदी चेति ३ । आदनुदात्त ङि
त ङितः अनुदात्तेतो ङितश्च धातोरादित्यात्मनेपदं भवति । ञिस्वरितेतः उभे । ञितः स्वरितेतश्च धातो
रूभे आत्मनेपदपरस्मैपदे भवतः । आत्मगामि चेत्फलमात्मनेपदं परगामि चेत्फलं परस्मैपदं प्रयो।
क्तव्यमन्वर्थात् परतोन्यतः पूर्वोक्तनिमित्तविधुरादन्यस्माद्धातोः परस्मैपदं भवति नव परस्मैपदा।
नि तिबादीनामष्टादशसंख्याकानामाद्यानि नव वचनानि परस्मैपदसंज्ञानि भवंति पराण्यात्मनेप
दानि वर्त्तमाने तिप् तस् अंति सिप् थस् थ मिप् वस् मस् ते आते अंते से आथे ध्वे ए वहे म
हे । प्रारब्धोपरिसमाप्तश्च वर्त्तमानस्तस्मिन्वर्त्तमाने भिद्येते तिबादयः प्रत्यया भवंति । अस्य तिबादे
ः पाणिनीयानां लडिति संज्ञा । नाम्नि च युष्मदि चास्मदि च भोगे ः नामादिषु उपपदेषु सत्सु त्रिभिः
र्भागै रेते प्रत्यया भवंति नाम्नि प्रयुज्यमाने चशब्दादप्रयुज्यमानेपि प्रथमाः युष्मदि मध्यमः तथै
वास्मद्युत्तमः कर्त्तरि पंच पंपरस्मै कर्त्तरि भवति । चशब्दादात्मनेपदमपि तत्र भू ऽ स्ये तस्मात्पर
स्मैपदिनोऽद्विकरणा तिबादयो योज्यते अर्थैकत्वविवक्षायां प्रथमैकवचनं तिप् भू तिप् इति ।
स्पि ते पकारः पित्कार्यार्थः । अप् कर्त्तरि । धातोरप्प्रत्ययो भवति कर्त्तरि विहितेषु तिबादिषु चतु

धर

षु दिप्यर्थे ते परतः परो विकरणभेदं ज्ञापयनार्थः गुणः धातोरंत्य भूतस्य नामिनो गुणो भवति अवादेशश्च
भवति द्व्यर्थ विवक्षायां तस् अपित्सादिर्ङित् पकारेतं तादिकं च विहाय न्यः प्रत्ययो ङित्संज्ञो भवति क्ङिच्च
हुसि क्ङिति ङिति च परे धातोर्गुणो न भवति द्वुसं वर्जयित्वा ऽतद्द्विर्वचनादुसि परे उ भवति ततो ङिच्चा
त्तसि गुणप्रतिषेधोर्भुस्य निमित्तो गुणो भवत्येव स्रोर्विसर्गः भवतः वद्व्यर्थ विवक्षायां भव अ ति इ
ति स्थिते अदे अकारस्य लोपो भवति अकारे एकारे च परे भवति भवसि भवथः भवथ व्योरा अका
रस्य वकारे मकारे च परे आत्वं भवति भवामि भवावः भवामः स राजा धार्मिको भवति त्वं साधुर्भव
सि अहमात्म विद्भवामि इत्यादि प्रयोक्तव्यं अव्यय विधानाच्च पुरुष विशेषः साधुस्त्वं च भवथः विधि
संभावनयोः यात् यातां युस् यास् यातं यात यां याव याम ईत ईयातां ईरन् ईथास् ईयाथां ईध्वं ईय ईवहि
ईमहि विधिकर्तव्यार्थोपदेशः संभावनं कल्पनं भूह स्तत्र यादादयः प्रत्यया भवंति लिङिति संज्ञा चैषां
पाणिनीयानां या । अकारात्परो या इत्यस्य भवति अइ भवेत् भवेतां युस् इ उ अकारात्परस्य युस इस्
ग भो भवति भवेयुः भवेः भवेतं भवेत यामियं अकारात्परो यामियं भवति भवेयं भवेव भवेम । शिष्यो
गुरु शुश्रूषको भवेदिति विधिः भवेदसौ वेदपारगो ब्राह्मणत्वादिति संभावनं आशी प्रेरणयोः तुप् तां
अंतु हि तं त अनि प् आव प् आम प् तां आतां अंतां स्व आथां ध्वं ऐप् आवहै प् आमहै प् अप्राप्तप्रार्थनं

६

२

आशीः प्रेषणार्थ्यसंभावनाप्रेरणं प्रवर्त्तनं तत्र तुबादयः प्रत्यया भवंति एषां संज्ञा पाणिनीयानां लोट् तुह्योस्तात
ङाशिषि वा वक्तव्यः भवतु भवतात् भवतां भवंतु अतः अकारस्य हेर्लुग्भवति भव भवतात् भवतं भवत ।
भवानि भवाव भवाम आयुष्मान् भवतु भवान् अध्ययनायोद्यतो भव सोम्य अनद्यतने अतीते दिप् तां अ
न् सिप् तं त अम् मिप् व म तन् आतां अंत थास् आथां ध्वं इ वहि महि अतीतायां रात्रेर्यामद्वयादर्वाक् याव
द्दागामिन्याः प्रथमयामद्वयं सोऽद्यतनस्ततोऽन्योऽनद्यतनस्तस्मिन्ननद्यतने ऽतीते काले दिवादयो भवंति एषां
संज्ञा पाणिनीयानां लङ् दिसिमित्येतेषामिकार उच्चारणार्थः तनो नकारेणान्यकर्तरीति विशेषणार्थः वा
वसावेते दकारस्य तकारः दिवादावट् दिवादौ परे धातोरडागमो भवति अभवत् अभवतां अभवन् अ
भवः अभवतं अभवत अभवं अभवाव अभवाम ह्यो भवत् त्वत्सुत इत्यादि एध वृद्धौ आत्मने आत
च आप्यूच आटस्य तस्य आटाप्यः पदापर्यविकारः ततः पराणि नववचनानि पूर्ववदृद्धवादि प्रयोगः एध
ते आटाप इः अकारात्परस्याटाप्यु संबंधिन आकारस्य इकारो दृग्रो भवति एधेते एधंते एधसे एधेथे
एधध्वे एधे एधावहे एधामहे धर्मार्थे धते ऽद्यो राज मित्यादि विधिसंभावनयोरिरसादीनि नव वचनानि योज्या
नि एधेत एधेयातां एधेरन् एधेथाः एधेयाथां एधेध्वं एधेय एधेवहि एधेमहि धर्मतः साधु रे धेत आशीः प्रे
रणयोस्तामादयः एधतां एधेतां एधंतां एधस्व एधेथां एधध्वं एधे एधावहै एधामहै स्वरादेः स्वरादेर्धातोर्हि

तीयोऽडागमो भवति दिवादौ परे ऐधत ऐधेतां ऐधंत ऐधथाः ऐधेथां ऐधध्वं ऐधे ऐधावहि ऐधामहि ईड्दनीं
कनयोः ईड्टे ईडाते ईडते ईडेत ईडेयातां ईडेरन् ईड्टां ईडातां ईडतां ऐड्ड ऐडातां ऐडत इत्या
दि डुपचष् पाके डुकारषकारावनुबंधौ कार्यार्थौ चकारेत्कार उभयपदार्थः पूर्ववद्भ्वादि प्रयोगः
पचति पचतः पचंति पचसि पचथः पचथ पचामि पचावः पचामः पचेत् पचेतां पचेयुः पचतु पचतात्
पचतां पचंतु पच पचतात् इत्या अपचत् अपचतां अपचन्नित्यादि परस्मैपदे नेयं पचते पचेते पचंते
पचेत पचेयातां पचेरन् पचतां पचेतां पचंतां अपचत अपचेतां अपचंत अपचथाः इत्यात्मनेपदे इदा
नीं णुदि करणाद्दादेर्गणात्कर्त्तरि इति वाद्यय श्रवणात्वारोगणावलंब्यते अद भक्षणे अकार उच्चारणार्थः
अदादेर्लुक् अदादेर्गणात् इत्यस्यापो लुग् भवति खसे चपा झसानां अत्ति अत्तः अदंति अत्सि
अत्थः अत्थ अद्मि अद्वः अद्मः अद्यात् अद्यातां अद्युः अद्याः अद्यातं अद्यात अद्यां अद्याव अद्या
म इत्यादि अत्तु अत्तात् अत्तां अदंतु जसादिहि हे झसाद्धुरन्यस्य हेर्धिर्भवति अद्धि अत्तात् अत्तं
अत्त अदानि अदाव अदाम अदो दिस्योरडागमो वक्तव्यः आदत् आत्तां आदन् आदः आत्तं आत्त
आदं आद्व आद्म शीङ् स्वप्ने ङकार आत्मनेपदार्थः पूर्ववल्लुगादि शीङः सर्वत्र शीङो गुणो भवति
शेते शयाते शीङोऽतो रुट् शीङः परस्यात इत्यस्य रुडागमो भवति आतो ऽतो ऽनतः आतः आत्मनेपदस्यात

इत्यस्य अद्भवति अनकाराद्युत्तरस्य शेषे शयाध्वे शेध्वे शये शेवहे शेमहे शयीत शयीयातां शयीरन् श
यीथाः शयीयाथां शयीध्वं शयीय शयीवहि शयीमहि शेतां शयातां शेरतां शेष्व शयाथां शेध्वं शये शयावहै श
यामहै इत्यादि अशेत अशयातां अशेरत अशेथाः अशयाथां अशेध्वं अशयि अशेवहि अशेमहि इत्या
दि ब्रूञ् व्यक्तायां वाचि मकार उभयपदार्थः आवादावीपिति तिस्मि ब्रुव ईकार प्रत्ययो भवति तकार सका
रमकार हकारादौ पिति परे अवादौ विषये गुणावादेशो ब्रवीति ब्रूत श्नोर्धातो रियुवौ स्वरे श्नोवे तिवर्त्तमा
ने श्नुधातोः विकरणस्य नो धातोश्च वर्णो वर्णयो रियुवौ भवतः श्नोर्धातो रियुवौ स्वरे इति श्नोवा इतिसू
त्रद्वये वर्त्तमाने सत्यपि तावमसंपूर्ण कार्य सिद्धावस्था इयुउवुकरणार्थं य कार वकार करणार्थं वपु
नः सूत्रोत्तरमव तारयति स्वरे परे अनेकस्वरस्यासंयोगपूर्वकस्य उश्नो नानणोर्व अनपि विषये
असंयोगपूर्वस्य अनेकस्वरस्य वा धातोः उवर्णस्य वत्वं न भवति किं उवत् भवति ब्रुवंति ब्रवीषि ब्रू
थः ब्रूथ ब्रवीमि ब्रूवः ब्रूमः ब्रुव आहश्च पंचानां ब्रुवउत्तरेषां तिबादीनां पंचानां णपू अ उस उसथ
पू अथुस् तत्पे ते यथा देशो भवंति ब्रुव आहश्च हेनणो भवति णकारो हश्च थ्यं आह आहतुः आहु
तथे थकारे परे ब्रुवो हकारस्य तकारो भवति आत्थ आहथुः ब्रूथ ब्रवीमि ब्रूवः ब्रूमः ब्रूते ब्रुवाते
ब्रुवते ब्रूषे ब्रुवाथे ब्रूध्वे ब्रुवे ब्रूवहे ब्रूमहे विधिसंभावनयोः ब्रूयात् ब्रूयातां ब्रूयुः ब्रूयाः ब्रूयातं ब्रूयात
ब्रूयां ब्रूयाव ब्रूयाम इत्यादि ब्रुवीत ब्रुवीयातां ब्रुवीरन् ब्रुवीथाः ब्रुवीयाथां ब्रुवीध्वं ब्रुवीय ब्रुवी।

सारस्वत

२

वहि ब्रुवीमहि इत्यादि ब्रवीतु ब्रूतात् ब्रूतां ब्रुवंतु ब्रूहि ब्रूतात् ब्रूतं ब्रूत ब्रवाणि ब्रवाव ब्रवाम ब्रूतां ब्रुवातां ब्रुव
तां ब्रूष्व ब्रुवाथां ब्रूध्वं ब्रुवै ब्रवावहै ब्रवामहै अब्रवीत् अब्रूतां अब्रुवन् अब्रवीः अब्रूतं अब्रूत अब्रवं अ
ब्रूव अब्रूम अब्रूत अब्रुवातां अब्रुवत अब्रूथाः अब्रुवाथां अब्रूध्वं अब्रुवि अब्रूवहि अब्रूमहि इत्या
दि लुग्विकरणस्यापि जुहोत्यादिगणस्य विशेषः हु दानादनयोः हौ च्छादे द्वित्वं हु इत्यादेर्गणस्य लुक् सति
श्लुर्भवति सति तस्मिन् धातोर्द्विर्वचनं सस्वर आदिर्द्विरादिः सस्वर आद्यो वयवो द्विरुक्तो द्विर्भवति हु
हो श्लः पूर्वसंबंधिनोः कवर्गहकारयोश्चुत्वं भवति हः वर्गे चतुर्थो हस्य सवर्णः झपानां जबचपाः पूर्व
संबंधिनां झपानां जबाश्चपाश्च भवंति झठभधषानां जडदगबा भवंति खफछठथपानां चटतकपा
भवंति जुहोति जुहुतः ह्वः द्विरुक्तो हु तरस्यांत इत्यस्य अद्भवति जुह्वति जुहोषि जुहुथः जुहुथ
जुहोमि जुहुवः जुहुमः जुहुयादित्यादि छेदसि तिवादौ विधौ वा च अडागमः अग्निहोत्रं जुहोति जु
हुयात् इत्यर्थः विधौ विहितस्य तिवादेः पाणिनीयानां संज्ञा लेट् जुहोतु जुहुतात् जुहुतां जुह्व
तु हुझल्भ्यो हेर्धिर्वक्तव्यः जुहुधि जुहुतात् जुहुतं जुहुत जुहवानि जुहवा जुहवाव जु नि
हवाम अजुहोत् अजुहुतां अनतस्स द्विरुक्तो हु तरस्य अनतस् भवति गुणवादेशौ अजुहवुः
अजुहोरित्यादि उहाङ् गतौ ङकार आत्मनेपदार्थः उकार उदित्कार्यार्थः हा ते इति स्थिते द्विर्व
चनादि पूर्ववत् ह्रस्वः पूर्वसंबंधिनो दीर्घस्य ह्रस्वो भवति भृञामित् श्लुकि डुभृञ् धारणपोषणयोः उहाङ्

अ

गतौ माङ् माने एतेषां पूर्वस्याकारस्येकारादेशो भवति ॥ श्नुकि सति हेस्तौ लोपेनुवर्त्तते ईकारश्च हिङ्
लेस्य क्षातो राकारस्य लोपो भवति ङितिस्वरे परे ईकारश्च ङितिहसे परे जिहीते जिहाते जिहते जिहीषे जि
हाथे जिहीध्वे जिहे जिहीवहे जिहीमहे जिहीत जिहीयातां जिहीरन्नित्यादि विधौ ज्ञेयं जिहीतां जिही
तां जिहतां जिहीष्व जिहाथां जिहीध्वं जिहै जिहावहै जिहामहै इत्याशिषि अजिहीत अजिहातां अ
जिहत अजिहीथा अजिहाथां अजिहीध्वं अजिहि अजिहीवहि अजिहीमहि इत्यादि ॥ भृञ् धार
णपोषणयोः पूर्वस्य वृद्धिनऋकारस्याकारादेशो भवति बिभर्त्ति बिभृतः बिभ्रति बिभर्षि बिभृ
थः बिभृथ बिभर्मि बिभृव बिभृमः बिभृते बिभ्राते बिभ्रते बिभृषे बिभ्राथे बिभृध्वे बिभ्रे
बिभृवहे बिभृमहे बिभृयात बिभृयातां बिभृयुः बिभृयाः बिभृयातं बिभृयात बिभृयां बिभृयाव बि
भृयाम बिभर्त्तु बिभृतात् बिभृतां बिभ्रतु बिभृहि बिभृतात् बिभृतं बिभृत बिभराणि बिभराव बि
भराम बिभृयात् बिभर्त्तु हिस्यो लोपः अबिभः अबिभृतां अबिभरुः अबिभः अबिभृतं अबि
भृत अबिभरं अबिभृव अबिभृम अबिभृथाः अबिभ्राथां अबिभृध्वं अबिभ्रि अबिभृवहि अबि
भृमहि अबिभृत अबिभ्रातां अबिभ्रत इत्यादि माङ् माने पूर्ववद्धात्वादि मिमीते मिमाते मिमते
मिमीत मिमीतां अमिमीत इत्यादि ओहाक् त्यागे जहाति जहातेयौ शाखालोपो वक्तव्यः जहात
जहातु ईर्वा हौ जहातेरकारस्य इश्च ईश्च वा भवति हौ परे जहाहि जहिहि जहीहि जहिताद् इत्यादि

भृ

सारस्वत
४

अजहात् उस्यात्लोपः अजहुः डुदाञ् दाने अकार उभयपदार्थः डुकोरोऽन्हि त्कार्यो र्थः दा इति स्थि-
ते पूर्ववद्द्विर्वचनं ह्रस्वः ददाति ददाते। द्विरुक्तस्य दादेराकारस्य लोपो भवति ङिति परे ददतः ददति ददा-
सि दत्थः दत्थ ददामि दद्वः दद्मः दद्यात् दद्यातां दद्युः इत्यादि ददातु दत्तात् दा दत्तां ददतु दाहे दादीनां
हौ परे पूर्वस्य लोपो भवति धातोराकारस्य च एकारः देहि दत्तात् दत्तं दत्त ददानि ददाव ददाम अददा-
त् अदत्तां उस्यात्लोपः अददुः अददाः अदत्तं अदत्त अददं अदद्व अदद्म आत्मनेपदेऽपि पूर्ववदा-
कारलोपः दत्ते ददाते ददते दत्से ददाथे दद्ध्वे ददे दद्वहे दद्महे ददीत ददीयातां ददीरन् ददीथाः ददी-
याथां ददीध्वं ददीय ददीवहि ददीमहि दत्तां ददातां ददतां दत्स्व ददाथां दद्ध्वं ददै ददावहै ददामहै।
अदत्त अददातां अददत अदत्थाः अददाथां अदद्ध्वं अददि अदद्वहि अदद्महि डुधाञ्
धारणपोषणयोः दधाति पूर्ववत्सर्वं ङिति धसेधः ह्रस्वान्तस्य ङिति झसे परे पूर्वस्य दकारस्य धकारादे-
शो भवति धत्तः दधति दधासि धत्थः धत्थ दधामि दध्वः दध्मः दध्यात् दध्यातां दध्युः दध्याः दध्यात-
म् दध्यात दध्यां दध्याव दध्याम दधातु धत्तात् धत्तां दधतु धेहि धत्तात् धत्तं धत्त दधानि दधाव दधा-
म अदधात् अधत्तां अदधुः अदधाः अधत्तं अधत्त अदधां अदध्व अदध्म धत्ते दधाते दधते धत्से
दधाथे धद्ध्वे दधे दध्वहे दध्महे दधीथाः दधीयाथां दधीध्वं दधीय दधीवहि दधीमहि अधत्थाः अद-
धाथां अदद्ध्वं अदधि अदध्वहि अदध्महि दधीत दधीयातां दधीरन् धत्तां दधातां दधतां धत्स्व

दधाणां दद्ध्वं दधै दधावहै दधामहै अधत्त अदधातां अदधत दिवु क्रीडा विजिगीषा व्यवहार द्युति
स्तुति मोद मद स्वप्न कांति गतिषु उंकार इत्संज्ञकः स्यार्थः दिव् इति स्थिते पूर्ववत् तिबादय दिवादे
र्यः दिवादे गणात् तु उर्षु परेषु कर्त्रि विहितेषु यप्रत्ययो भवति अपोपवादः ह्वोर्विहसे दीव्यति दीव्य
तः दीव्यंति दीव्यसि दीव्यथः दीव्यथ दीव्यामि दीव्यावः दीव्यामः दीव्यतु दीव्यतां दीव्यंतु दीव्येः दीव्ये
तं दीव्येत दीव्येयं दीव्येव दीव्येम दीव्यतु दीव्यताद् दीव्यतां दीव्यंतु अदीव्यत् अदीव्यतां अदीव्यन्
इत्यादि भवति वन्नेयं षुञ् अभिषवे भकार उच्चेय पदार्थः आदेः षः सः धातो रादेः वर्तमानयो
ः षकारणकारः सकारनकारौ भवतः सु इति स्थिते पूर्ववत्तिवादिः स्वादेर्नुः स्वादेर्गणात् नुप्रत्य
यो भवति चतुर्षु परेषु अपोपवादः प्रागसि प्रयोगः प्रादेः तपास्कनमा प्रादेरुपसर्गात्परेषां स्वा
दीनां नमादीनां च धातूनां सकारनकारयोः स्थाने पूर्ववन्नावेव षकारणकारौ भवतः तपोधीते
वे निमित्तेषु स्कन्दपः विकरणस्य नुप्रत्ययस्य उप्रत्ययस्य च गुणो भवति पितिपरे अभि
षुणोति सोमसोमयाजी सनूतः सुन्वंति सुनोषि सुनुथः सुनुथ सुनोमि उर्वमोर्वा
लोपः प्रत्ययसंबंधिन उकारस्य वमोपरयो र्वा लोपो भवति सुनुवः सुन्वः सुनुमः सुन्मः सु
नुयात् सुनुयातां सुनुयुः सुनुयाः सुनुयातं सुनुयात सुनुयां सुनुयाव सुनुयाम सुनो
तु सुनुतात् सुनुतां सुन्वंतु उतोर्वा हेः प्रत्ययसंबंधिनः उकारात् उत्तरस्य हेर्लुग्भवति वाय

दीव्य दीव्य
तात् दीव्यतं
दीव्यत दीव्या
नि दीव्याव दीव्
याम

अदीव्यः अ
दीव्यतं अदी
व्यत अदीव्यं
अदीव्याव
अदीव्याम

सारस्वत

५

हणात् क्वचित्संयोगादुत्तरस्य नुः स्कुन्वत् नु करणे इत्यस्य तङ्कुहि इत्यत्र न भवति स्कुनस्कु
न्ताद् स्कुनुते स्कुनुत स्कुनवानि स्कुनवाव स्कुनवाम अस्कुनोत् अस्कुनुतां अस्कुन्वन् अ
स्कुनोः अस्कुनुतं अस्कुनुत अस्कुनवं अस्कुन्व अस्कुनुव अस्कुन्म अस्कुनुम आत्मने
पदे स्कुनुते स्कुन्वाते स्कुन्वते स्कुनुषे स्कुन्वाथे स्कुनुध्वे स्कुन्वे स्कुन्वहे स्कुनुवहे स्कुन्महे।
स्कुनुमहे स्कुन्वीत स्कुन्वीयातां स्कुन्वीरन् स्कुन्वीथाः स्कुन्वीयाथां स्कुन्वीध्वं स्कुन्वीय स्कुन्वी
वहि स्कुन्वीमहि स्कुनुतां स्कुन्वातां स्कुन्वतां स्कुनुष्व स्कुन्वाथां स्कुनुध्वं स्कुनवै स्कुनवावहै स्कु
नवामहै अस्कुनुत अस्कुन्वातां अस्कुन्वत अस्कुनुथाः अस्कुन्वाथां अस्कुनुध्वं अस्कुन्वि
अस्कुनुवहि अस्कुन्वहि अस्कुनुमहि अस्कुन्महि रुधिर् आवरणे इरनुबन्धः इरितो वेति वि
शेषणा[illegible]र्थः रुध इति स्थिते पूर्ववत्तिवादि रुधादेर्नम् : रुधादेर्गणात् नमु प्रत्ययो भवति चतु
र्षु परेषु अपोपवादः मकारः स्थानविध्यर्थः तथोर्धः झभां तस्य धातोः परयोस्तकारथकारयोर्ध
काराद्देशो भवति झबे जबाः णत्वं च रुणद्धि नमसोऽस्य नमु इत्यस्य विकरणस्य अस्य नु
वीति धातोश्चाकारस्य लोपो भवति ङितिपरे रुन्द्धः रुन्धन्ति रुणत्सि रुन्द्धः रुन्द्ध रुणध्मि रुन्ध्वः रुन्ध्मः रु
न्ध्यात् रुन्ध्यातां रुन्ध्युः रुन्ध्याः रुन्ध्यातं रुन्ध्यात रुन्ध्यां रुन्ध्याव रुन्ध्याम रुणद्धु रुन्द्धात् रुन्द्धां रुन्धन्तु रु
द्धि हे रुन्द्धि रुन्द्धात् रुन्द्धं रुन्द्ध रुणधानि रुणधाव रुणधाम दिस्योरीसात् ईसाडुत्तरयोर्दिस्योः सिप् इत्ये

३

सार २

तयोर्लोपो भवति वावसाने इति विकल्पेन धकारस्य तकारादेशो अरुणत् अरुणद् अरुंद्धां अरुंधन्
मध्यमपुरुषे कवचने सिपि कृते धकारस्य विकल्पेन दकारे कृते दः सः दकारस्य वा सकारो भवति सि
पि विषये सस्य विसर्गः अरुणः अरुणत् अरुणद् अरुंधं अरुंध अरुणधं अरुंध्व अरुंध्म रुंधे रुं
धाते रुंधते रुंत्से रुंधाथे रुंद्ध्वे रुंधे रुंध्वहे रुंध्महे रुंधीत रुंधीयातां रुंधीरन् रुंधीथाः रुंधीयाथां रुंधीध्वं
रुंधीय रुंधीवहि रुंधीमहि रुंद्धां रुंधातां रुंधतां रुंत्स्व रुंधाथां रुंद्ध्वं रुणधै रुणधावहै रुणधामहै अरुंद्ध अ
रुंधातां अरुंधत अरुंद्धाः अरुंधाथां अरुंद्ध्वं अरुंधि अरुंध्वहि अरुंध्महि इत्यादि तनु विस्तारे उकार उ
च्चारणार्थः तन् इति स्थिते तिवादिः पूर्ववत् तनादेरुः तनादेर्गणात् उ प्रत्ययो भवति चतुर्षु परेषु
पकारो ङित्वार्थः न पत्र इति गुणः तनोति तनुयात् तनोतु अतनोत् तनोतु इत्यादि क्षणोति वन्नेयं कृ
ञ् करणे पूर्ववदनुबंधलोपादि ऋकारस्य गुणो रः पुनर्न इति गुणं करोति ङित्यदुः करोतेरकार
स्य उकारो भवति ङिति विभक्तौ कुरुतः कुर्वंति करोषि कुरुथः कुरुथ करोमि कुर्वः कुर्मः कुर्मो नित्यं वमोरुलोपो वक्तव्यः
लोपे उत्तरस्य उकारस्य लोपो भवति यकारे परे कुर्यात् कुर्यातां कुर्युः कुर्याः कुर्यातं कुर्यात कुर्यां
कुर्याव कुर्याम करोतु कुरुतात् कुरुतां कुर्वंतु कुरु कुरुतात् कुरुतं कुरुत करवाणि
करवाव करवाम अकरोत् अकुरुतां अकुर्वन् अकरोः अकुरुतं अकुरुत अकरवं अकुर्व
अकुर्म इत्यादि आत्मनेपदेपि कुरुते कुर्वाते कुर्वते कुरुषे कुर्वाथे कुरुध्वे कुर्वे कुर्वहे कुर्महे कु

४

वीत कुर्वीयातां कुर्वीरन् कुरुतां कुर्वातां कुर्वतां कुरुष्व कुर्वाथां कुरुध्वं करवै करवावहै करवामहै
अकुरुत अकुर्वातां अकुर्वत अकुरुथाः अकुर्वाथां अकुरुध्वं अकुर्वि अकुर्वहि अकुर्महि इत्या
दि तुद व्यथने तुदादेः तुदादेर्गणादप्रत्ययो भवति चतुर्षु परेषु अपोऽपवादः तुदति तुदेत् तुदतु
अतुदत् इत्यादि भवति वन्नेयं डुक्रीञ् द्रव्यविनिमये अनुबंधलोपादि पूर्ववत् नाक्र्यादेः क्र्यादे
र्गणान्नाप्रत्ययो भवति चतुर्षु परेषु क्रीणाति ई हसे नाइत्यस्य आकारस्य ईत्वं भवति क्रीणीतः नातः ना
इत्यस्य आकारस्य लोपो भवति ङिति स्वरे परे क्रीणंति क्रीणासि क्रीणीथः क्रीणीथ क्रीणामि क्रीणीवः
क्रीणीमः क्रीणीयात् क्रीणीयातां क्रीणीयुः क्रीणीयाः क्रीणीयातं क्रीणीयात क्रीणीयां क्रीणीयाव
क्रीणीयाम क्रीणातु क्रीणीतात् क्रीणीतां क्रीणंतु क्रीणीहि क्रीणीतात् क्रीणीतं क्रीणीत क्रीणानि
क्रीणाव क्रीणाम अक्रीणात् अक्रीणीतां अक्रीणन् अक्रीणाः अक्रीणीतं अक्रीणीत क्रीणां [illegible] ०अ
अक्रीणीव अक्रीणीम आत्मनेपदेपि क्रीणीते क्रीणाते क्रीणते क्रीणीषे क्रीणाथे क्रीणीध्वे क्रीणे क्री
णीवहे क्रीणीमहे क्रीणीत क्रीणीयातां क्रीणीरन् क्रीणीथाः क्रीणीयाथां क्रीणीध्वं क्रीणीय क्रीणी
अ वहि क्रीणीमहि क्रीणीतां क्रीणातां क्रीणतां क्रीणीष्व क्रीणाथां क्रीणीध्वं क्रीणै क्रीणावहै क्रीणा[illegible]है म
अक्रीणीत अक्रीणातां अक्रीणत अक्रीणीथाः अक्रीणाथां अक्रीणीध्वं अक्रीणि अक्रीणीमहि
अक्रीणीमहि ग्रह उपादाने ग्रहां ङिति च ग्रहज्यावेञ्व्यधवशव्यचव्रश्चप्रछभ्रस्जादीनां
किङिति च परे संप्रसारणं भवति कोऽर्थः रेफस्य ऋकारः गृह्णाति गृह्णीतः गृह्णंति गृह्णीयात् ग्र

ध्येवर्त्तमानंविभक्तिषट्

पुष्णामि
पुष्णाव
पुष्णाम

ह्णातु गृह्णीतात् गृह्णीतां गृह्णंतु क्रीणातिवन्नेयं हसाच्छानहौ हसांता त्क्र्यादेर्गणाच्छान प्रत्ययो भवति
हौपरे ननाग्रत इतिहेर्लोपः गृहाण गृह्णीतात् गृह्णीतं गृह्णीत गृह्णानि गृह्णाव गृह्णाम अगृह्णा
त् अगृह्णीतां अगृह्णन् अगृह्णाः अगृह्णीतं अगृह्णीत अगृह्णां अगृह्णीव अगृह्णीमः पुष पु
ष्टौ पुष्णाति पुष्णीयात् पुष्णातु पुष्णीतात् पुष्णीतां पुष्णंतु पुषाण पुष्णीतात् पुष्णीतं पुष्णीत अपु
ष्णात् अपुष्णीतां अपुष्णन् अपुष्णाः अपुष्णीतं अपुष्णीत अपुष्णां अपुष्णीव अपुष्णीम मुष स्ते
ये मुष्णाति मुष्णीयात् मुष्णातु मुष्णीतात् मुष्णीतां मुष्णंतु मुषाण मुष्णीतात् मुष्णीतं मुष्णंतु मु
षाण मुष्णीतात् मुष्णीतं मुष्णीत अमुष्णात् अमुष्णीतां अमुष्णन् इत्यादि सर्वत्र कर्त्तरि प्रक्रिया
दर्शिता एतत् विभक्तिचतुष्टयं सार्वधातुकसंज्ञं परमार्द्धधातुकसंज्ञं पाणिनीयानामिति अथ भा
वकर्मणोर्यकि प्रक्रिया निरूप्यते आज्ञा विकर्मणि अकर्मकेभ्यो धातुभ्यो भावे सकर्मकेभ्यः क्र
कर्मणि आत्मनेपदं भवति येतु कर्मनिरपेक्षा क्रियामाहुस्ते अकर्मकाः भूएध आस शीङ् प्रभृतय
यः चतुर्षु धातोर्भावकर्मणि च यक् प्रत्ययो भवति चतुर्षु पूर्वोक्तेषु परतः को कारो यक् कीति विशेष
णार्थः सन्मात्रभाव लिंगंस्यादसत्त्वं यज्ञकारकेः धात्वर्थः केवलः शुद्धः भाव इत्यभिधीयते १ लज्जा
सत्ता स्थिति जागरणं वृद्धि क्षय भय जीवित मरणं शयन क्रीडा रुचि दीप्त्यर्थं धातुगणं तं कर्मकमाहुः २

सारस्वत। ७

भावस्यैकत्वादेकवचनमेव भवति प्रथमपुरुषस्य भूयते भवता एध्यते धार्मिकैः अस उपवेशने आ-
स्यते सद्भिः शीङोयङ् यकि च कृत्वा शय्यते सुखेन अकर्मकोपि कदाचित्सकर्मकतामनुभवति।
उपसर्गेण धात्वर्थो बलादन्यत्र नीयते प्रहाराहारसंहारविहारपरिहारवत् १ इति वचनात् सुखमनु-
भूयते स्वामिने तु सकर्मसापेक्षा क्रियामाङ्क्ते सकर्मकाः कटः क्रियते त्वङ् खी क्रिय सरागैः वि-
रागैः स्रग्वेहं क्रियेऽयकि ऋकारस्य रिङादेशो भवति अकारे प्रत्यये यकि च ङकारो व्यञ्जनाद्दर्पीः
स्त्रियते हृगतो आदृरे च दानमाद्रियते हरहरणे ह्रियते धनं चौरेण येयकारे परे पूर्वस्य दीर्घो भवति।
इषि काङ्क्षायां इष्यते। चिञ् चयने चीयते अभ्नेव ङो दादेरि: दारेराकारस्ये कारादेशो भवति क्ङिति वेद वि-
दे अदेदीयतां धनं निधीयतां धान्यं भूमौ डुधाञ् धारणपोषणयोः माङ् माने मीयते कैगैरै शब्दे संध्यक्ष-
राणामासंध्यक्षराणां धातूनामात्वं भवति अनपि विषये गीयते कायते रायते ग्लै तन्द्र करणे श्याय-
ते षो अन्तकर्मणि सीयते हीयते पीयते ऽन्न तं सता पापाने ष्णाप्ति निवृत्तौ आदेः ष्णः स्नः निमित्ताभावे
नैमित्तिकस्याप्यभावः स्थीयते स्थीयेत स्थीयतां अस्थीयत तनोतेर्वा तनोतेर्यकि लोपो न कार वा आत्वं
भवति यकि परे तायते तन्यते गुणोर्त्ति संयोगाद्योः ऋगतौ विश्रणसयोगादि ऋवर्णस्य गुणो भवति
क्ङिति परे अर्यते अर्येत अर्यतां आर्यत स्मर्यते स्मर्येत स्मर्यतां अस्मर्यत ऋगतौ स्मृ आध्याने।

क्रियमाणं तु यत्कर्म स्वयमेव प्रसिध्यति सुकरैः स्वैर्गुणैर्यस्मात्कर्मकर्तेति तद्विदुः २ यत्कर्मगुणसंयोगा
त्कर्तृत्वेन विवक्ष्यते स कर्मकर्ता तत्राप्येते द्वे उदाहरणे पच्यते ओदनः स्वयमेव लूयते छेदने लूयते केदार
ः स्वयमेव द्विकर्मकस्योदाहरणं ग्रामं प्राप्यते नगरं नीयते नागरिकैर्नेतृभिः दुह्या च्युया च्युया भोजनं या
च्यते यजमानो याचकेन प्रच्छ्री साधां ग्रहाद्विति चेति संप्रसारणं पृच्छ्यते पंथानं पंथिकेन पांथः । शिष्येण
चार्यस्तत्त्वं पृच्छ्यते इत्यादि पुनः कर्तरि प्रणीयते परोक्षे णप् अतुस् उस् थप् अथुस् अ णप् व म ए आ
ते इरे से आथे ध्वे ए वहे महे धातोः अर्सीतिकाले णबादयः प्रत्यया भवंति भकिति संज्ञा चैषां पाणिनीया
नां णकारो वृद्ध्यर्थः पकारः पित्कार्यार्थः भूणप् इति स्थिते द्विश्च णबादिसन्नियोगे धातोर्द्विर्वचनं आ
भ्यासो । पूर्वस्याकारस्य भूग्राह्यस्य चाकारो णबादौ परे ह्रस्वः भूषा नाम जबचपा इति बकार भुवो भुक् ।
भुवो वुगागमो भवति णबादौ परे ककारस्यान्तविध्यर्थः उकार उच्चारणार्थः बभूव बभूवतुः बभूवुः भा
देर्णादेः ह्रस्व भ ह्रदुरुक्तस्थ इत्ये तस्मात्परस्य णादेर्गणस्य वसादेरिमन्भवति अन्यस्माद्भवतीति नियमा
दिमागमः बभूविथ बभूवथुः बभूव बभूम बभूविव बभूव । बिम बलिर्वल्नवान् बभूव अत उपधाया
धातोरुपधायारकारस्य वृद्धिर्भवति ञ्णिति प्रत्यये परे पपाच णादिरपि किद्भवति लोपः पो
चां किति चास्य पचादीनामनादीनां किति णादौ सति पूर्वस्य लोपो भवति ऽकारस्य एकहसमध्यस्य एकारः पे
चतुः पेचुः थे टूपपः क्वाप्यति रिक्तानाम । निरा धातोर्ना पूर्वे इट् वा भवति सेटः किं वावक्त्ये किञ्चा

सारस्वत

८

देत्व पूर्वलोपौ। पेचिथ। पपक्थ। पेचथुः। पेच। णलुत्तमो वा णिद्वक्तव्यः। ततो विकल्पेन वृद्धिः। पपाच पपच। पेचिव। पेचिम। आत्मनेपदे पि ञोपादिः। पूर्ववत्। पेचे पेचाते पेचिरे पेचिषे पेचाथे पेचिध्वे पेचे पेचिवहे पेचिमहे। रः पूर्वसंबंधिनः ऋकारस्याकारादेशो भवति। कुहोश्चुः पूर्वसंबंधिनोः कवर्गहकारयोश्चुत्वं भवति। चकृ अ इति स्थिते। धातोर्नामिनः धातोरंत्यस्य तस्य नामिनो वृद्धिर्भवति ञ्णितिपरे। चकार चक्रतुः चक्रुः चकर्थ चक्रथुः चक्र चकार चकर चकृव चकृम। रामो राज्यं चकार। आत्मनेपदेपि चक्रे चक्राते चक्रिरे चकृषे चक्राथे नामिनोऽन्तस्थाद्धेः नाम्यंतात्परस्य धकारस्य ढत्वं भवति चवर्गसंबंधिनो न भवति चकृढ्वे चकृवहे चकृमहे। अस भुवि। आस आसतुः आसुः आसिथ आसथुः आस आस आसिव आसिम कासादिप्रत्ययादाम्कस्सूपरः कासादेः प्रत्ययांताच्च परोक्षायां आम्प्रत्ययो भवति सच कृ अस भूपरः प्रयोक्तव्यः। कासृ शब्दे कुत्सायां कुकार कुत्कार्यार्थः कासांचक्रे कासांचकार कासामास कासांबभूव। चकासृ दीप्तौ चकासांचकार। जागृ निद्राक्षये जागरांचकार जागरांचक्रतुः जागरांचक्रुरित्यादि। एधांचक्रे एधांचक्राते एधांचक्रिरे। विद ज्ञाने आमि विदेर्नगुणः। विदांचकार विदांबभूव। ईहांचक्रे। ऊह वितर्के ऊहांचक्रे। प्रत्ययांतात्। चिकीर्षांचकार। पुत्रीयांबभूव। पिपक्षामास। वर्णयांबभूव। वर्णयांबभूवतुः वर्णयांबभूवुः इत्यादि। णीञ् प्रापणे ह्रिक्लानां माम वक्तव्यः। त्रिभीनये। विनयांचकार विनाय विन्यतुः विन्युः विनयिथ विनेथ विन्यथुः विन्य विनाय विनय विन्यि

जुहुविव जुहुविम जुहवांचकार जुहाव जुहुवतुः जुहुवुः जुहुविथ विजहरांचकार जिह्रयांचकार जिह्राय जिह्रि
यतुः जिह्रियुः अस्य परो ह्रींच सपरो ह्रे तयोः सपरो ह्रियोः जिह्रियिङ्कस्यः सपरो ह्रियो जेर्गिः जिगाय जिग्य
तुः जिग्युः जिजये वैचित्र्यापन्नवयोरस्य काले पिणद्दि वृक्षव्याः सुतोहं किल विलत्वाय त्वयूपरि नाथ
ते नाहं कलिंगं जगाम गमां स्वरे गम् हन् जन् हन् घस इत्येतेषामुपधाया लोपो भवति क्ङिति स्वरे परे गम्ल
स्लृ गतौ जगाम जग्मतुः जग्मुः जगमिथ जगंथ जग्मथुः जग्म जगाम जगम जग्मिव जग्मिम जगाम
गस्त्यो दक्षिणां दिशं हन् हिंसागत्योः हनो घ्ने हंतेर्धातो हकारस्य घकारादेशो भवति नकारे ञ्णिति च परे
मुखमेव अंभोज कमलं तस्य विलासे भृंग इव भृंग लक्ष्मीमुखांभोज विलास भृंग जगत्त्रयत्राण
तनुत्र भू तो जघान कंसं किल वासुदेवः १ जघ्नतुः जघ्नुः जघनिथ जघंथ जघ्नथुः जघ्न। जघान जघ
न जघ्निव जघ्निम जनी प्रादुर्भावे ईकार इत्संज्ञकः आत्मनेपदे एव भवति पूर्ववद्विधिर्वचनं उप
धालोपश्च युस्वेनमकारः जज्ञे जज्ञाते जज्ञिरे जज्ञिषे जज्ञाथे जज्ञिध्वे जज्ञे जज्ञिवहे जज्ञिमहे जगज्जना
ईनाथ खन् खनने रूपं परि चखान पूर्वरूपत् चख्नतुः चख्नुः चखनिथ चखंथ चख्नथुः चख्न च
खान चखनिव चखनिम इत्यादि घस्लृ अदने घासयास्तं जघास उपधालोपे कृते खसे चपा नामिति
ककार घसादेषः षः जक्षतुः जक्षुः रिसादि आतो णप औ अकारांताद्धातोः परणप औ भवति द्विलोपः
इत्येदानं तदाशात पपौ पेय मुद्रापुनः तस्थौखीतस्तदास्थाने धने हि त्वावनं ययौ २ आतो नपि। अविद्यमानो

प्रत्यययोयत्रसोनपू तस्मिन् किति ङिति स्वरे परे आकारस्य लोपो भवति ददतुः ददुः ददिथ ददाथ ददथुः द
दद ददौ ददिव ददिम ययौ ययतुः ययुः रिसादि स्य इति स्थिते णवादि द्विर्वचनं असातवथा द्विर्वचने कृते य
त्पूर्वरूपं तस्य असाद्व्हलः थपा शिष्यते नश्यासा ह्रस्वः चपादेश तस्थौ तस्थतुः तस्थुः तस्थिथ त
स्थाथ तस्थथुः तस्थ तस्थौ तस्थिव तस्थिम ययाष्ठापणो ययौ ययतुः ययुः ययिथ याथ इत्यादि द्विर्वचने पू
र्वस्य हस आदि शेषः पूर्वस्यादि हसः शिष्यते अन्ये लुप्यते सस्नौ सस्नतुः सस्नुः सस्निथ सस्नाथ ष्णुञ्
स्रुतौ णिञ्ब्रुः तुष्टाव तुष्टुवतुः तुष्टुवुः तुष्टोथ तुष्टुवथुः तुष्टुव तुष्टाव तुष्टुव तुष्टुम तुष्टुवे तुष्टु
वाते तुष्टुविरे तुष्टुषे तुष्टुवाथे तुष्टुढ्वे तुष्टुवे तुष्टुवहे तुष्टुमहे यज देवपूजासंगतिकरणदानेषु अ
कारः स्वरितः उभयपदार्थ्य यज् इति स्थिते द्विर्वचनादौ पूर्वस्य णबादौ परे यजादीनां ग्रहादीनां च पूर्व
स्य संप्रसारणं भवति यकारस्य इकारः सइयाज अनादृत्य यजायवराण्यृतः संप्रसारणं किति यज व
च स्वप वह वेञ् व्येञ् वप वद श्वि साय कारस्य कार रेफाणां यृत इति स्थिते इकार उकार ऋकारा भव
ति किति परे ते च संप्रसारणसंज्ञका भवंति सस्वरस्य संप्रसारणं दीर्घस्य च दीर्घः ह्रस्वस्य ह्रस्वः सव
र्णे दीर्घः सह ईजतुः ईजुः इयजिथ इयष्ठ ईजथुः ईज इयाज इयज ईजिव ईजिम आत्मनेपदेपि ईजे ई
जाते ईजिरे ईजिषे ईजाथे ईजिध्वे ईजे ईजिवहे ईजिमहे इत्यादि वच परिभाषणे उवाच ऊचतुः ऊचुः उवचि
थ उवक्थ ऊचथुः ऊच उवाच उवच ऊचिव ऊचिम ब्रूञो वचि ऊचे ऊचाते ऊचिरे ञिष्वप् शये सुष्वाप

षुपतुः सुषुपुः सुषुपिथ सुषप्थ सुषुपथुः सुषुप सुष्वाप सुष्वप सुषुपिव सुषुपिम इत्यादि सुष्वाप स

स्वंज सस्वञ्ज नुगागम् अश्नादीनां पूर्वस्य नुमागमो भवति णादौ सति अश्नुङ् व्याप्तौ अभ्यासो णादौ विस्ता

त्वं विपूर्वः व्यानशे विस्तंभनावानं व्यानशाते व्यानशिरे व्यानशिषे व्यानशाथे व्यानशिध्वे व्यानशे व्यान।

शिवहे व्यानशिमहे अंजू व्यक्तिम्रक्षणकान्तिगतिषु आनंज आङ्गि णीकर्तेन कोचित् आनंजतुः आ

नंजुः आनंजिथ आनंजथुः अर्च पूजायां आनर्च आनर्चतुः आनर्चुः चिञो तेः सणादौ वा कित्वं वक्त

व्यं निरपूर्वः निश्चिकाय चिरंराजा निश्चिक्यतुः निश्चिक्युः निश्चिकयिथ निश्चिकेथ निश्चिक्यथुः नि।

श्चिक्य निश्चिकाय निश्चिकय। निश्चिक्यिव निश्चिक्यिम चिचाय। चिच्यतुः चि[illegible]च्युः इत्यादि ग्रहां डि

ति चेति संप्रसारणं जग्राह जगृहतुः जगृहुः जग्रहिथ जगृहथुः जगृह जग्रह जग्राह जग्रह ज

गृहिव जगृहिम वेञ् संवरणे सं विव्याय स्वा ज्ञानं स्कद्रुः संविव्यतुः संविव्युः संविव्ययिथ वेञ् तन्तुसंता

ने वेञो वयनपि उवाय ऊयतुः ऊयुः उवयिथ ऊयथुः ऊय उवाय उवय ऊयिव ऊयिम वा गतिगंधन

यो ववौ ववतुः ववुः इत्यादि व्यध ताडने विव्याध विविधतुः विविधुः विव्यधिथ विव्यद्ध इत्यादि पप्रच्छ पप्र

च्छतुः पप्रच्छुः पप्रच्छिथ पप्रष्ठ पप्रच्छथुः पप्रच्छ पप्रच्छ [illegible] पुः पप्रच्छ पप्रच्छ पप्रच्छिव पप्रच्छिम प्रच्छादेः संयो

गान्त कित्वं ह ग्येनः पुन्पयोर्लोण्मध्यमपुरुषैकवचनां तताच नित्यात्सुते पुरीमवस्कंद स्तुनी हि नरदने

सारस्वत
१०

मुषाणारःशानिहरामरांगना विगृह्य चक्रे नमुचिद्विषा वज्री यः छम्मस्वास्थ्यामहर्न्निर्नूं दिवः ॥१ आशी
षि यात् यास्तां यासुः यास् यास्तं यास्त यासं यास्व यास्म सीष्ट सीयास्तां सीरन् सीष्ठाः सीयास्तां
सीध्वं सीय सीवहि सीमहि धातोराशिषि यादादयो भवंति भूयात् भूयास्तां भूयासुः भूयाः भूयास्तं भूयास्त भू
यासं भूयास्व भूयास्म सखी मा भूयात् जीव प्राणधारणे ज्ञात भारदो जीव्यात् भवान् दादेरे दादेराका
रस्य एकारादेशो भवति यादादौ परस्मैपदे परे देयात् धेयात् पेयात् इत्यादि ऋतो रिङ् यादादौ यादा
दौ परे ऋकारस्य रिङादेशो भवति क्रियात् क्रियास्तां क्रियासुः इत्यादि केशवमंगलं भक्रियासुः आ
त्मनेपदे कृषीष्ट कृषीयास्तां कृषीरन् कृषीष्ठाः कृषीयास्तां कृषीढं कृषीय कृषीवहि कृषीमहि वि
ष्णुस्ते मंगलं कृषीष्ट उः ऋकारस्य सिसो र निटो गुणो न भवति चेषीष्ट स्तोषीष्ट संयोगादेरातोवा सं
योगादेराकारांतस्य धातोर्वा एकारो भवति यादौ परस्मैपदे स्था धातु वर्जं ग्लेयात् ग्लायात् इत्यादि स्व
स्तने ता तारौ तारस् तासि तास्थः तास्थ तास्मि तास्वः तास्मः ता तारौ तारस् तासे तासाथे
ताध्वे ताहे तास्वहे तास्महे स्यो भाविन्यर्थे तादयो भवति सीस्यतासीस्यपामिट् धातोः परेषां सीस
तासी स्य प इत्येतेषां मिडागमो भवति भविता भवितारौ भवितारः भवितासि भवितास्थः भवि
तास्थ भवितास्मि भवितास्वः भवितास्मः स्यो भविता राज्ञा भारःकुमारस्य नैकस्वरादनुदात्तात् तए

राध्यातोर्हत्रुपाते अनुदात्तश्चेवं पक्तादिष्विडागमो न भवति पक्ता पक्तारौ पक्तारः पक्तासे पक्तासाथे पक्ताध्वे
पक्ताहे पक्तास्वहे पक्तास्महे दाता पाता चेता नेता होता होतारौ होतारः होतासि होतास्थः होतास्थ हो
तास्मि होतास्वः होतास्मः कर्त्ता हर्त्ता स्यादौ भविष्यति स्यप् धातोः स्यप् प्रत्ययो भवति भविष्यति काले ति
वादिष्वेषु दशसु परेषु भविष्यति भविष्यतः भविष्यंति भविष्यसि भविष्यथः भविष्यथ भविष्याव ५
मि भविष्यावः भविष्यामः यजेस्यते इति स्थिते भ्रस्जादिना षत्वं षढोः कः से धातोः षकारढकारयोः
कत्वं भवति सकारपरे यक्ष्यते ङसोरादेर्वान् यक्ष्येते यक्ष्यंते यक्ष्यसे यक्ष्येथे यक्ष्यध्वे यक्ष्ये यक्ष्यावहे य
क्ष्यामहे हनगमः स्यप हंते ऋकारांतात् गमेश्च परे स्यप इडागमो भवति हनिष्यति करिष्यति हरिष्यति गमि
ष्यति सस्तोनपि सकारे परे अनपि विषये वस निवासे वत्स्यति दह भस्मीकरणे दादेर्घः आदिजबाना
मित्यादीनां धकारः कत्वं षत्वं च धक्ष्यति दुह प्रपूरणे धोक्ष्यति उपधाया लघोर्गुणः धातोः उपधाया लघोर्ना
मिनो गुणो भवति भेत्स्यति छिदिर् द्वैधीकरणे छेत्स्यति छेत्स्यतः छेत्स्यंति तोत्स्यति त्रोक्ष्यति एधिष्यति
शोक्ष्यति भुज पालनाभ्यवहारयोः भोक्ष्यति इत्यादि स्यप् क्रियातिक्रमे क्रिया अतिक्रमे कुतश्चिद्दनि
ष्पत्तौ स्यता दिवादिपरः स्यप् प्रत्ययो भवति यदि सुवृष्टिः स्यात् राज्यं चाभविष्यति तदा सर्वोदिक्षमभविष्य
त अभोक्ष्यत भवान् यद्यासिष्यत अपक्ष्यद्भवान् यद्यग्निः प्राज्वलिष्यत् कुलदीपो राज्ञो अहनि

आविरकार्षीत् निराकार्षीत् वदव्रजहलन्तस्याचि
इट ईटि इट: परस्य सेर्लोपो भवति:

सारस्वत.
२१

अभवान् यद्यप्यस्य दित्यादि भूतसिः धातोर्भूतमात्रे काले सिप्रत्ययो भवति दिवादिपर: इकार: सेरिति विशे
षणार्थः दिवादावट् अभूसत इति स्थिते दादेपे पेपरस्मैपदे परे दाधास्थो एर् भूपिवति अ: परस्य सेर्लोपो
भवति: अभूदिति: अभूतां भुवः सिलोपस्वरे वुग्वक्तव्यः अभूवन् अभूः अभूतं अभूत: अभूवं अभू
व अभूम अदात् अदातां स्थाविदः सेराकांताच्छिद इत्यो नरस्य न उस भवति उस्य लोप: उ सिपरे आ
कारस्य लोपो भवति अपवा उस्य लोपो वक्तव्यः अदुः अदाः अदातं अदात अदां अदाव अदाम:
अधात् अस्थात् इणः सिलोपे गाव् वक्तव्यः अगादित्यादि माट: माङ्योगे प्रयुज्यमाने ऽटो लोपो भवति:
मा भवानिह अरेमागा: साधुसं मा गां गा विं तमं द्विरं स्मयोगेपी हेति एवस्मभूत वर्तमानाया अपि वि
न स्के स्मयोगे भूतार्थता वक्तव्या आहस्म हारीत: यजतिस्म युधिष्ठिर: णित्परस्मैपदे सेर्णित् न भ
वति णित्वाद् वृद्धिः आकार्षीत् इति स्थिते सेः सिच्याद्यन्तयो द्विस्योरीकागमो भवति ई दि परे इति
सिलोप: अवादीत् अव्राजीत् यमिरमिनम्याकारान्तानां सक् इट् च अयंसीत् अयंसिष्टां अयंसि
षु अज्ञासीत् अज्ञासिष्टां अज्ञासिषुः इत्यादि हस्यं ते ऽणच्व्सकजागृहसादिवर्जं वृद्धिः अयहीत् अ
अयहीष्टां अयाहिषु बुव मुञ्जिरणो अवमीत् अचकमु पादविक्षेपे अक्रमीत् वयगतौ अवयीत्
दय अयगतौ अदयीत् अयीत् अपयीत् दरुण हिसायां अरुणीत् श्वस प्राणने अश्वसीत् अश्व

सिष्टां अश्वसिषुः हसहसने अहसीत् अजागरीत् अजागरिष्टां अजागरिषुः लोपो ह्रस्वात् झसे ह्र
स्वादुत्तरस्य सेर्लोपो भवति झसे परे अकृत अकृषातां अकृषत अकृथाः अकृषाथां अकृढ्वं अकृषि
अकृष्वहि अकृष्महि अदित अधित अधिषातां अधिषत इङो वा गीसो इङो धातोर्वा गी आदेशो भव
ति सेपरे अध्यगीष्ट अध्यगीषातां अध्यगीषत अध्यगीष्ठाः अध्यगीषाथां अध्यगीढ्वं अध्यगीषि।
स्वरादेः अध्यैष्ट अध्यैषातां अध्यैषत रु शब्दे सिप्रत्ययादिकं पूर्ववत् इडागमः ईडागमश्च अराविष्
ईत् इति स्थिते इट ईटि इट उत्तरस्य सेर्लोपो भवति ईटि परे दीर्घत्वं सवर्णे दीर्घः सहेति अरावीत्
अराविष्टां अराविषुः अरावीः अराविष्टं अराविष्ट अराविषं अराविष्व अराविष्म झसात् झसा
त्परस्य सेर्लोपो भवति झसे परे अपक्त अपक्षातां अपक्षत अपक्थाः अपक्षाथां अपग्ध्वं अप
क्षि अपक्ष्वहि अपक्ष्महि अपाक्षीत् अपाक्तां अपाक्षुः अप्राक्षीत् अप्राष्टां अप्राक्षुः झसादि
ति किं एधिष्ट अग्रायिष्ट इरितो वा इरितो धातोर्वाङ्प्रत्ययो भवति न ते दिबादिपरः सेरपवादः रुधि
र् आवरणे अरुधत् अरुधतां अरुधन् सिबादि अनिटो नामिवतः नामिवतो अनिटो ऽनिटो धातोः
परस्मैपदे सिप्रत्यये परे वृद्धिर्भवति अरौत्सीत् अरौद्धां अरौत्सुः अरौत्सीः अरौद्धं अरौद्ध अरौ
त्सं अरौत्स्व अरौत्स्म अच्छिदत् अच्छैत्सीत् अच्छैत्तां अच्छैत्सुः अनिट इति किं असेवीत्।

अ
सारस्वत
८२

नोक्रम। नित्यं अदर्शीत् रारोः सेरिच्युणां दृशादीनां रः सेपरे आरो भवति अद्राक्षीत् अद्राक्षां अद्राक्षुः अस्रा
क्षीत् प्राम्राक्षीत् सिस्यो उपधाया गुणो न भवति सिस्यो रनिटोः अनिस्त अभिस्तातां अनिस्सत अनि
ट् इति किं अवर्तिष्ट पुषादेर्ङ इकार इत्यस्य स लिट् लितो धातोः पुषादेश्च ङ प्रत्ययो भवति दिवादि
रः सेकप्रत्ययो नर्द्धिः अगमत् असृपत् अपुषत् अद्युतत् ङे वचे रुगागमो भवति वक्तव्यः अवोच
त् अवोचतां अवोचन् अवोचः अवोचतं अवोचत अवोचं अवोचाव अवोचाम हृङ्यषांतात्सक् हसांतात्
शकारांतात् षकारांतात् नाम्युपधात् स विद्यमानेटो दिवादिपरः सक् प्रत्ययो भवति दृशं चवर्जयित्वा अधक्ष
त् अधक्षातां अधक्षन् अलिक्षत् लिहः आस्वादने विद्युस्वेशाने छत्रपरराजादिनाषत्वे कषढोः का
से प्राविक्षत् प्राविक्षतां प्राविक्षन् रुष विश्लेषणे अरुक्षत् अरुक्षातां अरुक्षन्नित्यादि अथ भावक
र्मणोर्रूपाणि भण्यन्ते निरूप्यंते तत्रादौ कर्मणीति नियमादात्मनेपदानि प्रयुज्यंते स्मरत्वमनुवभू
वे देवदत्तेन अनुवभूवाते अनुवभूविरे अनुवभूविषे अनुवभूवाथे अनुवभूविढ्वे
अनुवभूवे अनुवभूविवहे अनुवभूविमहे पेचे तेने मन्ने ज्ञाने मेने देदे पपासर। सिरामेण। सस्ने हसति ... सया यत्क
तं सीतया सार्द्धं यदि जानासि तद्वद। ग्लै म्लै हर्षक्षये जग्ले मम्ले स्वरांतानां हन् ग्रह दृशां भावकर्म
णोः सिसतासीस्यपाणि दि...न्धावत्कंव्यः आशिषि सीष्ट स्य तासि स्याहः ... स्मरत्वमनुभाविषीष्ट भ
वता अनुभाविषीयास्तां अनुभाविषीरन् अनुभाविषीष्ठाः अनुभाविषीयास्तां अनुभाविषीढ्वं अ

६

अनुभाविषीय अनुभाविषीवहि अनुभाविषीमहि अनुभविषीष्ट अनुभविषीयास्तां अनुभविषीरन्।
शब्दविषीष्ट देवदत्तेन कारिषीष्ट हृषीष्ट इत्यादि श्वस्तने अनुभविता अनुभाविता इत्यादि स्यपि अनुभावि-
ष्यंते णिज्भावे अनुभविष्यते देवदत्तेनेत्यादि क्रियातिक्रमे अन्वभाविष्यत त्वयात्वे यस्योष्यते इ-
स्तन्यकर्त्तरि धातोस्तनिपरे कर्त्तृवर्जिते येष्वे भावे कर्मणि च इण् त्यो भवति सेरपवादः णकारो ह्रस्व० ←
र्थ लोपः एतसन्नियोगे च तनो लोपो भवति अन्वभावि भवो भवता द्विवचनादौ वाणि द्विट् पूर्ववत् अन्वे-
भाविषातां अन्वभाविषत अन्वभाविष्ठाः अन्वभाविषाथां अन्वभाविढ्वं ध्वे च से लोपः ध्वे च परे से लोपो
भवति अन्वभावि अन्वभाविषातां अन्वभविषत अकारि अकारिषातां णिज्भावे अरु षातां अरु-
षत इत्यादि निराङ्पूर्वः निराकारि आहारि अपाचि अभोजि धृञ् धारणे निरपूर्वः निरधारि पद्गतौ प्रति-
पूर्वः प्रत्यपादि प्रत्यपत्सातां प्रत्यपत्सत भणज्ञाष्टे अभाणि अवादि सेस्थे से सिज्वं वक्तव्यं ततो तं उपधा
या इति वृद्धिः अयाहि अयाहिषातां अयाहिषत इत्यादि णी प्रापणे निरपूर्वः निरणायि आतोयुक् आ-
कारान्ताद्धातोर्युगागमो भवति णितिपरे अदायि अपायि अस्नायि अमायि अम्लायि निपूर्वः न्यधायि न्य-
धायिषातां न्यधायिषत इत्यादि षदादेः कारः तेर्य पीण वक्तव्यः उदपादि अबोधि अजनि अबुधि जनिवध्यो-
र्न वृद्धिः इदानीं प्रत्ययान्ते स्तिवादयो ये ज्ञंते अतिशये हसादेर्यङ् इति सूत्र हसादेर्धातोरतिशयेऽर्थे यङ्प्रत्य-

योभवति सति तस्मिन् धातोर्द्विवचनं यङि यङि परे पूर्वस्य नामिनो गुणो भवति बोभूयइति। स्थिते सधातुः सय
ङादिप्रत्ययान्तश्शब्दो धातुसंज्ञो भवति धातुत्वात्तिवादयः ङकारानुबंधत्वादात्मनेपदं अपूकतीरि अदेःस्य
कारलोपः प्रतिप्रत्ययेन भवतीति बोभूयते बोभूयेते बोभूयंते बोभूयसे बोभूयेथे बोभूयध्वे बोभूये बोभू
यावहे बोभूयामहे बोभुज्यते लेलिह्यते जोहूयते। वेविद्यते आतः यङि सति पूर्वस्याकारस्याकारो भव
ति पापच्यते पापठ्यते पठ व्यक्तायां वाचि स्वराद्यावरादीनां यङ वक्तव्यः स्वरादेः परः स्वराद्धातोः परो द्वि
तीयोऽवयवो द्विरुक्तः स्वरो द्विर्भवति अटाट्यते अशाश्यते अरार्यते भमजपां नुक् भमान्तस्य जपा
दीनां च पूर्वस्य नुगागमो भवति जंगम्यते जगः वंभ्रम्यते जंहन्यते आदेर्ज्ञिना आदेर्घ्नो निर्दिभूपते हंते
हिंसायां। घ्री च वक्तव्यः जेघ्नीयते जप जल्प व्यक्तायां वाचि जंजप्यते जंजल्प्यते जभ जभि फने जंज
भ्यते दंदह्यते दह भस्मीकरणे दंश दशने नोलोपः धातोरुपधाया नस्य नकारस्य लोपो भवति क्ङि
ति हले दं दश्यते भञ्जकः भंज आमर्दने बंभज्यते भस्तोरिंदंती तरू नित्यादि रीगृदुपधस्य ऋदुपधस्य
धोतोर्यङि सति पूर्वस्य रीगागमो भवति नरीनृत्यते नृती गात्रविक्षेपे नरीनृत्यते नटः वृतुवर्तने वरीवृत्यते वर्त्ती
स्फचिसं पदस्वस्क ध्वंस्क वंचु भ्वं [illegible] कसुपत स्कंदा यङि पूर्वस्य नीगागमो वक्तव्यः इरनोपनीपद्यते
स्वस्क ध्वस्क अधःपतने सनीस्रस्यते दनीध्वस्यते वनीवच्यते वनीभ्रस्यते चनीकस्यते पनीपत्यते चनी

श्री

स्कंद्यते इत्यादि ऋतोरिः ऋकारांतस्य रिङ् आदेशो भवति यङि सति ःपश्चात् द्विर्वचनं क्रि क्रियते इति स्थि
ते पूर्वस्य हसादिःशेषः चुत्वं गुणः येदीर्घः अतिशयेन करोतीति चेक्रीयते जेह्रीयते हृञ् वरणे वे
व्रीयते मृङ् प्राणत्यागे मेम्रीयते दादरिरिती कारे कृते द्विर्वचनं देदीयते पेपीयते ई घ्राध्मोर्यङि घ्राध्मा
इत्येतयोर्यङि परे इकारादेशो भवति जेघ्रीयते देध्मीयते जेहीयते वान्यत्र लुगनुवर्तते अन्यत्र लुक
प्रत्ययसंयोगं विना वा यङो लुग्भवति अनपि च हसात् हसाद् उरस्य यङो लुग्भवति ःअनपि विषय
लुकि सति पिति तस्मिन् वेकारो वक्तव्यः दे स्वरे पिनोपधाया गुणः द्विरुक्तस्य धातोः स्वरे परे उपधाया गुणो न भ
वति यङ्लुगंतं परस्मैपदं क्तादि वच्च इत्येवं पापचीति पापक्ति पापक्तः पापचति पापचीषि पापक्षि पा
पक्थः पापक्थ पापचीमि पापच्वः पापच्मः पापच्यात् पापचीतु पापक्तु पापक्तात् पापक्तां पापचतु है
तु रुसाध्यि हेधिवो ःक्तः ऋचेजबाः पापग्धि पापक्तात् अपापचीत् अपापक् पापचामास पापचांबभूव
पापच्यात् पापचिता पापचिष्यति अपापचिष्यत् अपापचीत् वद व्यक्तायां वाचि अतिशयेन वदति
वावदीति वावत्ति घट चेष्टायां संजाघटीति संजाघटि संजाघट्टः संजाघट्ट संजाघड्ढि संजाघटी
षि संजाघट्ठ संजाघट्थ षि संजाघट्ठ संजाघट्ठ संजाघटीमि संजाघट्मि संजाघट्वः संजाघट्मः संजाघ
ट्यात् इत्यादि संवो भवीति सं भोभोति सबोभुवति अतिशयेन भुनक्ति वोभुजीति बोभोक्ति इत्या
दि ऋकारांतानामृदुपधानां च यङ्लुकि रुग्रिगौ रीगागमो भवति चर्करीति चरिकरीति चरीकरीति।

सारस्वत.
२५

चर्कर्ति चरिकर्ति चरीकर्ति चर्कृतः चरिकृतः चरीकृतः चर्कृति चरिकृति चरीकृति वर्वृतीति वरि
वृतीति वरीवृतीति वर्वर्ति वरिवर्ति वरीवर्ति इत्यादि कण्डूयङ् कण्ड्वादेर्यक् रूपमानादाचारेर्थे यङ् प्र
त्ययो भवति काकः श्येन इवाचरति श्येनायते पिंकितायते मूर्खर्वः यङि सलोपो वक्तव्यः अप्सरयते ऊ
रूपा ओजायते दुर्बलः पयस्तः विभाषाया पयायते पयस्यते तर्के आचार उपमानात् उपमानाद् प्रत्ययो
भवति आचारेर्थे अकारस्य ईकारो भवति पुत्रीयति शिष्यमुपाध्यायः प्रासादीयति कुट्यां इच्छायामा
त्मनः सः धातो रिच्छायामर्थे सप्रत्ययो भवति सा चेत्स्व सवधिनी हिस्व भवितुम् इच्छति बुभूषति
बुभूषतः बुभूषंति बुभूषसी त्यादि वुः से उस्य ऊस्य दित्स्मादुवर्णान्तात् ऋवर्णान्तात् ग्रहगुहेभ्यो
सेपरे इडागमो भवति नानि टिसे इट्वर्जिते सप्रत्यये परे गुणो न भवति सेदीर्घः सेपरे दीर्घो भवति
चिचीषति चिकीषति जिगीषति युमिश्रणे युयूषति जुहूषति रुरूषति यः से इस्वयस्थ्य : आका ५
रपूर्व इकारो भवति सेपरे गुणः प्रकृत्यपोन्यत्र सा तृकाप्त्येन पिपऋति पिपासति त्यज हेनो तित्यक्ष
ति विवक्षिति जिघृक्षति वहप्रापणे विवक्षति गुहूसंवरणे जुघुक्षति हे तेसो णित हंते धातोःप
रं प्रत्ययो णित संज्ञो भवति णित्वात् वृद्धिः हंउमिच्छेति जिघांसति ऋत इर ऋकारस्य इर्भवति
क्ङिति चपरे असार्वत्रिकायं विविः चोर्हिंसे इति दीर्घः चिकीर्षति परिजिहीर्षति तृप्लवनतरणा
यो तितीर्षति यतः यकारस्याकारस्य लोपो भवति अन पि विषये चिकीर्ष्यते देवदत्तेन पायचित्ताइसे
वै

पुत्रमिच्छतीति पुत्रकाम्यति करणोच्चयः कंडूयति मेघफेनेच्छायां नाम्नोयप्रत्ययो भवति स्कागमश्च वृषस्यति अश्वो जने इच्छायां नाम्नंतास्य स्योप्रत्ययो भवतः। दधिनो कमिच्छति

दादीनां स्वरस्य से परे इसादेशो भवति पूर्वस्य च लोपः सस्तो नपीति सकारस्य तकारः दित्सति धित्सति प्रमित्सति मुल्लभषप्राप्नो रवसे च पाठसानामिति नकारस्य पकारः स्कोराद्योश्चेति सलोपः लिप्सते रभराभस्य रिप्सते पतो वेट् पित्सति पिपतिषति आप्नोतेरीईप्सति अज्ञोर्ज्ञायोवा अज्ञानायति अज्ञिज्ञिषति गुपादिभ्यः स्वार्थे सप्रत्ययो भवति छिद्र गुपङ् कुत्सने जुगुप्सते कितिरोगापनयने संशये च। चिकित्सति जुगुप्सते मानविचारणे मानादीनां पूर्वस्य से परे दीर्घो वक्तव्यः मीमांसते बधनिंदायां आदि ज बानामित्यादिना नाकारः बीभत्सते दानुभूमन्नु तेजने दीदांसते शीशांसते आयः गुपादिभ्यः परः स्वार्थे आयप्रत्ययो भवति गुपूरक्षणे गोपायते धूपसंतापे धूपायते पणव्यवहारे स्तुतौ पनच्च पणाय ते पनायते नाम्नो यई चास्य नाम्न इच्छायामर्थे यप्रत्ययो भवतीरतत्संनिचाकारई कोरे भवति आत्मनः पुत्रमिच्छति पुत्रीयति धनीयति काम्यमपीच्छति इध्धिस्यति दध्यस्यति पिपासायां उदकान्नः कल्यो पश्च उदन्यति जिईत्करणे नाम्नो णिप्रत्ययो भवति करणोर्थे सच डित अतउपधाया इति वृद्धि प्राप्नोमितांजस्वः धातुपाठे मितत्स्येवं पठितानां ह्रस्वो भवति अपकर्त्तरि गुणायादेशो वघटं करोति घटयति महांतं करोति महयति ऊढिं करोति ऊढयति ऐप्वादेरः प्रप्ययति इडडयः सप्रयोजकः पाचयति शास अनुशिष्टौ अनुशासयति हनोघत हं तेर्घ आदेशो भवति इणप्रावर्जिते णिति परे घातय ति शादेः शात शातयति रातोनोपुक ऋगतावित्यस्य धातो रा कारांतस्य च णौ परे पुगागमो भवति दापयति स्था

सारस्वत

२५

पयति यापयति मापयति धापयति अर्पयति इङ् ऋआदीनामाकारगुणो वक्तव्यो इङादेशे पुग्वक्तव्यः इ
ङ् अध्ययने अध्यापयति क्रीङ् लज्जायां ह्रेपयति लीङ् विलयने विलापयते पादेर्युक् पाययति ग्लाययति
प्रीञ् धूञोर्नुक् प्रीञ् तर्पणे प्रीणयति धूञ् कंपने धूनयति ज्ञानात्यादेर्वा ह्रस्वः ज्ञपयति ज्ञापयति वेटि ह्रस्वो दी
र्घता च विज्ञापयिषति ज्ञीप्सति चुरादेः चुरादेर्णिच् स्वार्थे णिप्रत्ययो भवति चुर स्तेये चोरयति पाल रक्ष
णे पालयति चिती संज्ञाने चेतयति अर्च पूजायां अर्चयति ञकारानुबंधादात्मनेपदमपि चोरयते।
णेरङ् श्रिश्च ण्यंतात्कर्तोर्भूते ङप्रत्ययो भवति द्विवादिपरः धातोर्द्विर्वचनं चङ् कारो गुणप्रतिषेधार्थः
अचुचुरत् इति स्थिते णेः ङिति डिति च परे णेर्लोपो भवति लघोर्दीर्घः अङि सति पूर्वस्य लघोर्दी
र्घो भवति अचूचुरत् अवीवदत् अदूदुहत् अङि लघोर्ह्रस्व उपधायाः अङि सति पूर्वसंबंधिनोऽका
रस्य इर्भवति लघौ परे उपधायाश्च ह्रस्वो भवति अपीपचत् अपीपठत् पाल रक्षणे अपीपलत् प्रत्य

रि

पीपदत् अजीघटत् न रितः ऋकारोऽङ्युक्तं कार्यं न भवति ढौकृ गतौ अडुढौकत् अययाचत् अङि
पूर्वस्य तस्य जः वहस्यापरो ऊ अजूहवत् दादेरिती कारादेशो लते द्विर्वचनं प्रत्यतिष्ठिपत् यत इति य लो
पः अपीपयत् ऋपूसामर्थ्ये ऋपोरोलः ऋश् कल्पते कल्पयति अचीक्ळृपत् इत्यादि अप्यादेशविशेषा
निरूप्यंते हृञादेः पञ्चादिः हृञादेर्धातोः पञ्चादिरादेशो भवति अवादौ विषये हृञ् हरणे अपञ्चः पञ्च
देशः पञ्चपति अधिकरणत्वाद्भवति वक्तव्यमनय पाइत्यस्यापि वादेशः पिबती घ्रा गंधोपादाने अस्य जिघ्रा

देशः । जिघ्रति घ्राणाघ्राणसंयोगयोः अस्य धमादेशः संधमति लोहं स्थाऽस्य तिष्ठादेशः तिष्ठति दाण्दा
नेऽस्य यच्छादेशः प्रयच्छति म्ना अभ्यासे ऽस्य मनादेशः मनति ऋ गतौ विसृस्य ऋच्छादेशः ऋच्छति सृ
गतौ अस्य धावादेशः धावति शद्लृ शातने अस्य शीयादेशः शीयते षद्लृ विशरणगत्यवसादनेषु अ-
स्य सीदादेशः सीदति गमाच्छः गमादीनां छकारो भवति अवादौ विषये गच्छति इषु इच्छायां इच्छति यमु
नियमने यच्छति ज्ञाजनोर्जा जनी प्रादुर्भावे ज्ञा अवबोधने अनयोर्जा स्यात् शिति भवति अवादौ दिवादेर्य
जायते नाद्यादे जानाति जानीते ष्ठिवुः क्लमुः चमुः शिति घादेर्दीर्घः पूञ् पवने इत्यादेरवादौ परे ह्रस्वो भ
वति पुनाति लूञ् लुनाति निविशादेः निविशादेस्तोरात्मनेपदं भवति निविशते विपराभ्यां जेरात्मनेपदं
विजयते पराजयते संप्रच्छते संगच्छते संशृणुते संविन्ते संपृच्छते आङो दोऽनास्यविहरणे आदत्ते मुख
प्रसारणे तु व्याददाति मुखं क्रीडोऽनुसंपरिभ्यश्च कूजने अनुक्रीडते संक्रीडते परिक्रीडते अकूजने
इति किं संक्रीडति रथचक्रं समवप्रविभ्यः स्थः संतिष्ठते अवतिष्ठते प्रतिष्ठते वितिष्ठते उद्वि
भ्यां तपः उत्तपते वितपते आङो यमहनः आयच्छते स्वाङ्गकर्मणि आहते स्वं वक्षः आघ्नाते इत्यादि ।
स्वाङ्गकर्मणि इति किं आहंति शत्रून् उदश्चरः स्याङ्गे मुत्तमुच्चरते बटुः स्याङ्गे इति किं सूत्रमुच्चरति विप्रः
समस्तृतीयायुक्ताच्च अश्वेन ग्रामं संचरते अन्यत्र संचरति देवदत्तः व्यवपरिभ्यः क्रीञः विक्रीणीते
अपभपाल्लंघ्ने शपते मित्राय अन्यत्र शपति इत्यादि ज्ञाश्रुस्मृदृशां सन्नन्तानां मातृ जिज्ञासते शुश्रूषते ।

सुस्मूर्षते दिदृक्षते कर्मव्यतिहारे ऽन्यत्र हिंसादेर्विवदंते वादिनः अकर्मकाद्वा इति भवत क्रमु पादविक्षेपे क्रमः
सोपसर्गस्य पदे दीर्घता संक्रामति व्याङ्परिभ्यो रमः पं विरमति परिरमति इष्मः स्पर्धायां वा प इत्याद्यूह्यं।
मुचादेर्नुम् मुचादेर्नुमागमो भवति अवादौ मुचॢ मोक्षणे उदादेरः मुंचति। विद्लृ लाभे विंदते इदित
इदितो धातोर्नुमागमो भवति अवादौ परे टुणदि समृद्धौ भ्वादित्वात् नंदति वदि अभिवादनस्तु
त्योः वंदते शकि शंकायां शंकते शमां दीर्घः शमां दीर्घो भवति अबादौ तु षेभ्य श्यन् तस्य रूति च
क्वचित् शमु दमु उपशमे दिवादेर्यः शाम्यति दाम्यति भ्राम्यति श्राम्यति तमु ग्लानौ ताम्यति ड्रुखव
वेरूस्य ड्रुषयति ष्योः यकारे परे धातोरोकारस्य लोपो भवति शो अवखंडने श्यति स्पति पोरुरपवर्गा
द्युत्तरस्य ऋकारस्य उर् भवति क्विति परे मुमूर्षति सपरोक्षादौ म्रियते परस्मैपदं रुदादेः अयुत्रर्णकादे
: चतुर्णां तिवादीनां मध्ये हकारवर्जसादेः प्रत्ययस्य इट् भवति रुदादेः परस्य अहादि त्वादयोर्लुक रु
दिर् अश्रु विमोचने रोदिति रुदितः रुदंति रोदिषि अनद्यतने तीते रुदादेर्दिस्योः अट् इट् इत्येता
वागमौ वः रुः व्यो: अरोदीत् अरोदत् श्वस प्राणने श्वसिति ञिष्वप् शये स्वपिति अन प्राणने प्राणि
ति जक्ष भक्षहसनयोः जक्षिति जक्षितः जक्षादेरंतो दनस्य जक्षति चकास्ति चकास्तः चकासति जा
गर्त्ति जागृतः जाग्रति दरिद्रा दरिद्रायां लोपश्च ङिति दरिद्रातेरातो लोपः ङिति स्वरे इकारश्च ङिति हसे दरिद्र
ति दरिद्रितः दरिद्रति शास्ति शिष्टः शासति ईक्षि गे सेध्वे इध्वे ईडस्तुतौ ईड्डे ईशाते ईश्ते ईशिषे ईशा

मी

ध्येदि ईडिषे ईडे ईड्वहे ईड्महे ईश ऐश्वर्ये ईशे ईशाते ईशते उरौः अकारस्य स्यैपाकारो भवति एति स्त्रिम् अवादौ युरु
एरुस्तेम ईर्वा एरुस्तेतौ मौ विनुवी तिरौ तिर वीति स्तौति स्तवीति स्तुतः स्तुवंति स्तौषि स्तवीषि स्तुथः इत्या
दि लोपस्त्वनुदात्ततनो अनुदात्तानां तनादीनां च मस्य लोपो भवति किङति झसेपरे अवादौ विषये हंति
हतः घ्नंति गमांस्वरे इत्युकारलोपः नमः नमप्रत्ययात्परस्य लोपो भवति भनक्ति भंक्तः भंजंति अपिरंज
रंशश्चजषंजा रजतिरजतः रजंति इत्यादि विदोन वामात्स्या बादिर्वा विदज्ञस्त रेषां स्यादीनां नवानां ए
वादिर्नवको वा भवति वेद विदतुः विदुः वेत्थ विदथुः विद वेद विद्व विद्म वेत्ति वित्तः विदंति वेत्सि वि
त्थः वित्थ वेद्मि विद्वः विद्मः विद ज्ञाने अयं धातुः परस्मैपदी वेत्तेरंतो वा रुट् भवति विदते विद्रते पक्षे संवि
दते विद्यात् वेत्तु वित्ताद्धा अवेत् अविताम् स्या विद इत्यनुजस्य अविदुः दस्सो वासौ इति विकल्पेन सत्वं।
अवे अवेत् अवित्तं अवित्त अवेदं अविद्व अविद्म अस्ति सतः संति सिपि स अस्तेः स्वरकारस्य लोपो
भवति सिपिपरे असि स्थः स्थ अस्मि स्वः स्मः स्यात् स्यातां स्युः तः स्याः स्यातं स्यात स्यां स्याव स्याम अस्तु स्ता
त् स्तां संतु जहि धि एधि हे तेर्जहि शाध्येस्ते रेधि शाधः शास्ते शाधि शाध्ये निपात्यते हि विषये एधि स्तात् स्तं
स्त असानि असाव असाम अस्तेरीट अस्तेः परयो दिस्सोरीडागमो भवति आसीत् आस्तां आसन् इति स्वाद्ने होढः त
थोरीढः घुञ्ज्ञिलुः उपधाया लघोर्गुणः लेढि इति सिपि ते ढिढो लोपो दीर्घश्च ढकारस्य ढकारे परे लोपो भ

सारस्वत

९८

वति पूर्वस्य च दीर्घः लेढि। लीढः लिहंति लिह्यात् लेढु लिहि होहे रिम्ना वक्रवाः लिहि हि पदं तत्त्वमा
श्रित्य होढ इति ढत्वं ऊसा हिर्हेः सुत्वं लीढि लिहाद्धा अलेट् अलेक् अलीढां अलिहन् चकिङः व्यक्ता
यां वाचि च ष्टते इति स्थिते स्कोः राद्योश्च संयोगाद्योः सकारककारयोः र्लोपो भवति धातोरूसे परे नाम्न
श्चरसे परांते च अन्यत्र सोजः लजुते व्या चष्टे व्या चक्षाते व्या चक्षते षढोः कः से व्या चक्षे व्या चक्षाथे व्या
चढ्ढे व्या चक्षे व्या वक्षहे व्या चक्ष्महे व्या चष्टीत व्या चक्ष्व व्या चष्ठ व्या चक्षातां हिपिसस्य तः सिपि वा।
अचकोत् आरव्याति आरव्यायात् आरव्यातु आ रव्या तां आरव्यातु मृजे र्हि क्लिपि ति मार्ष्टि मृष्टः मृजंति
निजां गुणः। निजादीनां पूर्वस्य गुणो भवति नु किस ति णिजिर् शौचपोषणयोः जुहोत्यादित्वा द्विर्वच
नं निरपूर्वः निर्णेनेक्ति निर्णिक्ते निक्तः निर्णेनि जति आत्मनेपदे पि अव ने निक्ते अवने नि जाते अ
निक्तां अवनेनिजातां अवनेनिक्ष्व अवानेनिक्त इत्यादि। विजिर् पृथक्करणे वेवेक्ति विष्टृव्याप्तौ वे
वेष्टि वेविष्टः इत्यादि पृपालन पूरणयोः कारस्य कुशोरिः पूर्वस्य व्याङ्पूर्वः व्या पिपर्ति व्यापिपृया
त् व्यापिपर्तु रुपो दिस्योर्वा अकागमो वक्तव्यः व्यापिपरत् ७ व्यापिपः व्यापिपृतां व्यापिपरुः व्यापिप
रः रुस्य याप्तौ अवर्णे स्वरे स्वरे पूर्वकारस्य यादेशो वक्तव्यः इयर्ति इयृयात् इयर्तु स्वरादित्वात् द्वितीयो
यो गागमः ऐयर् त् ऐयः ऐयृतां ऐयरुः इण् क्रि तिस्व एति रियः इतः यंति इयात् इयातां इयुः एतु एताद्

हि

सै

इतायंतु आइहि एहि अध्यानि ऐत् ऐतां आयन् ईयते इयाय ईयतुः ईयुः इयेष ईषतुः ईषुरित्यादि धातूना
मनंतत्वान्नानार्थत्वाच्च सर्वेषां अभिधानं आकर्मित्य स्वरव्यातख्यापनेन इति श्री अनुभूतिस्वरूपाचा
र्य विरचिते सारस्वत व्याकरणे द्वितीय वृत्तिः समाप्ता २ अथ कृदंतप्रत्यया निरूप्यंते कृत् कर्तरि वक्ष्य
माणः प्रत्यय कृत्संज्ञकः स्यात् तौ चवुण चतृचौ सच कर्तरि भवति तृच् वुणो धातोः वुणौ प्रत्ययौ भ
वतः कर्त्तरि पक्तृ इति स्थिते नामसंज्ञायां स्यादिर्विभक्तिः पक्ता कर्त्ता हर्त्ता कृतः धातोः परस्य वसादेः कृ
त्प्रत्ययस्य वसादेरिमागमो भवति भविता एधिता ऊदितो वा ऊदितो धातोरिम्वा भवति गोपिता गो

हैं

पायितेति गोप्ता सहिवहोरो सहिवहोरवर्णस्य ओ भवति ढकारे षहमर्षणे वहप्रापणे सोढा वोढा युवो
रनाकौ युवु इत्येतयोरन अक इत्येतावादेशौ भवतः यथासंख्येन पचतीति पाकः णित्स्वरस्य उपधाया इ
ति वृद्धिः पचतीति पाठयतीति पाठकः कारकः भावकः भावकः श्रावकः यावकः इत्यादि नाम्युप
धात्कः नाम्युपधात् धातोः कप्रत्ययो भवति ककारो गुणप्रतिषेधार्थः क्षिप प्रेरणे क्षिपः लिखः छिदः
ज्ञानातेश्च ज्ञः पचनंद्यग्रहादेरयुणिनि अयुणिनौ इत्येते प्रत्यया भवति यथासंख्येन पचानंद्यादेर्ग्र
हादेश्च पचः वदः देवः सचः नंदयतीति नंदनः रम क्रीडायां रमणः रोयुणः रावणः गृह्णातीति ग्रा
ही विरावी दृशादेर्जः दृशादेर्जः प्रत्ययो भवति आकारवित्कार्यार्थः ज्ञि तिचतुर्वत् ज्ञिति प्रत्यये परे ति
वादि चतुर्षु परेषु यत्कार्य मुक्तं तद्भवति पचपः धयः गोघ्नः कूलादेर्णः कूलादेर्धातोर्णप्रत्ययो भवति

कूलंकषी सो कूलंकषाः तपसंतापे ताप परिमितोपायाः कार्ये अण कर्मण्यप्रयुज्यमाने अणप्रत्ययो भवति कुंभकार ग्रं
थकरः आतोऽकः आकारांतात्धातोः कर्मणि सति डप्रत्ययो भवति गोदः धनदः नाम्निच नाममात्रप्रयुज्यमा
ने डप्रत्ययो भवति द्विजः गृहस्थः डु गतौ अचंडवती तिसूद्रः अचरः सूडे उरसः सलोपोमुम्वा उरग
उरंगः विहायसो विहच विहगः विहंगः अप्रेटो नाम्निकार्ये च सति चकार टकार प्रत्ययौ भवतः टकार ईवर्थः
अग्रसिहरः स्थान कवचहर धनुर्हरः चरगति भ कुरुणायोः कुरुचरः कुरुचरी [illegible] इख खिधातोर्ना
म्निः कार्येच सति इख खि इत्येते प्रत्यया भवंति स्तनकरि आह्वाहो देवानाम्नो तीति देवापि खितिपद
स्य खितिप्रत्यये परे पूर्वस्य पदस्य मुमागमो भवति क्षेमंकर प्रियंवदः आत्मंभरिः उदरंभरिः एजांखश्
एज्कंपने इत्यादीनां खश्प्रत्ययो भवति खकारो मुमार्थः शकारः सार्वधातुकार्यार्थः जन्मेजयतीति ज
नमेजयः पंकितंमन्यः खुटकरणे करणेर्थे खुट्प्रत्ययो भवति अनन्यो नन्यः क्रियते ऽने[illegible]नेतिन
ग्नंकरणं आढ्यंकरणं स्थूलंकरणं दधि भजो विण भजादेर्धातोः कर्त्तरि विण प्रत्ययो भवति वेः वेर्लोपो भ
वति भजसेवायां अर्द्धभजतीति अर्द्धभाक् वह प्रापणे भारवाट् [illegible] वाहो वो ऊसादौ स्वरे भारोहः
भारोहा भारवाहः स्वाभिस्सादि सहेर्षः सो हि तुराषाट् तुराषाड् तुरासाहौ तुरासाहः णो नो धातो धातोर्णका
रस्य नकारो भवति झसे परे पदांते च प्रणीः अभूत भावे क्त स्त्रियां गौ द्विः औदीर्घ ईचास्य अमिषु
नं मिष्युनं क्रियते इति मिष्युनीकरणं अस्मी [illegible] भावः सहार्यीस्पात हे ते ते न न्वौ सलोपश्च उन्मनी

भावः ड्वा क्वचित्‌ कृत्वः दुःखाकरोति सुखाकरोति मनिपूर्व निपृ क्वनिपः अकारान्तोद्धातोर्मनिप्‌ क्वनिप्‌ वनिप्‌ निपृ
इत्येते प्रत्यया भवंति सुष्ठु ददातीति सुदामा राजन्‌ शब्दवत्‌ प्रक्रिया स्थामी स्थापागादीनामी भवति क्विति परे
न क्विपि इश्च ईश्च ई सुष्ठु पीयतीति सुपीवा भूरिदावा क्विप्‌ सर्वधातुभ्यः क्विप्‌ प्रत्ययो भवति ह्रस्वस्य
पिति कृति तुक्‌ पिति कृति परे ह्रस्वस्य तुगागमो भवति क्विपः सर्वापहारी लोपः कर्मकृत्‌ अग्निचित्‌
देवस्तुत्‌ सोमपाः सर्वदृक्‌ दिश्यामिति कृत्वे छिन्नसे वायं प्रष्ठादेर्दीर्घता च वक्तव्या स्तः श्रीः क्विति
सङ्केन भ्रमेश्च वस्य श्रो वस्य उतत्वे प्राट्‌ लाहवं धने क्विपि परे नह्युपोपसर्गस्य दीर्घता च वक्तव्या उपानत्‌ क
टं चिकीर्षतीति कटचिकीः संग्रातस्य लोपः ध्यायते क्विपि संप्रसारणं सुधीः दृशेष्टक्सकौ चोपमाने
कार्ये दृशे धातोः टक्सकौ प्रत्ययौ भवतः चकारात्‌ क्विप्‌ कार्येऽर्थे उपमाने सति अथ सर्वादेः एषु प्र
त्ययेषु सर्वादेः पूर्वस्य टेरात्वं भवति अन्य इव दृश्यते अन्यादृशः अन्यादृक्षः अन्यादृक्‌ यद्‌ तद्‌ दृश्य
त इति दृशः यादृक्षः यादृक्‌ किमिदमः कीश्‌ किम्‌ शब्दस्य इदम्‌ शब्दस्य पूर्वस्य कीश्‌ ईश्‌ इत्येतावा
देशौ भवतः कीदृशः कीदृक्षः कीदृक्‌ ईदृशः ईदृक्षः ईदृक्‌ भवादृशादिषु दृशे विधानेपि टकारयोर्दी
र्घश्च वक्तव्यः भवादृशः भवादृक्षः भवादृक्‌ मादृशः मादृक्षः मादृक्‌ णिनिरतीते धातोरतीते काले
णिनि प्रत्ययो भवति अनिष्टो मयाजी क्विप्‌ निप्‌ डाः धातोरतीते काले क्विप्‌ निप्‌ डा इत्येते प्रत्य
या भवंति ब्रह्मा सुयज्वा सरसिजं सर्वगः सामगः क्त क्तवतू धातोरतीतकाले क्तक्तवतू प्रत्ययो

यो

भवतः भावकार्ययोः क्तः कृतः क्तवतू क्ते अकारो भुम विधानार्थः आगतं स्थितं देवदत्तेन भा
वे नपुंसके क्त गत्यर्थात् कर्मकात् क्ते नेरिक्तः गत्यर्था त्कर्म का श्लेषा तोः कर्तरि क्त प्रत्ययो भवति
आरितः स्थितः ऊनंतद्गातः स्नोवासेट् क्त प्रत्ययो वा किद्भवति प्रद्योतितः प्रद्युतितः रुदितः मुखि
ताय हितः कितः उवर्णान्तादृवर्णान्ताच्च श्रियश्च धातोः परस्य कितः प्रत्ययस्येड् भवति हुतः नूतः श्रितः
आदीदितः आदित ईद्धिडेन भवति भीतान्तके वर्तमानेपि दस्तस्य नोदश्चो इकाराद्युत्तरस्य कि
तस्तस्य शषस्य न त्वं भवति दकारस्य च नकारः भिन्नादाभ्ये हने भिन्नमन्ने तेन्नेन वर्तते भिन्न छि
दागा च प्रच्छदरो आयेसेन प्रस्विन्न भिन्न खिदा संचूर्णाने क्लिश्लः अदो जग्धः जग्ध रः रेफादुत्तरस्य
तकारस्य नत्वं भवति हृ हिंसायां हृतः शरणो विहसेइतिदीर्घः विकीर्णः जृषु मृषु वयोहानौ
जीर्णः शीर्णः शरीरं चाद्यो दितः स्वादेरोदितश्च तो नो भवति लूनः क्लिन्नः दये श्रीणः म्लानः ग्लानः
हीनः प्यायः पी पीनः दोदत्ति दाई स्य स्प दद्भवति तकारादौ कितिपरे दत्तः दत्तवान् स्वरान्तो वा स्व
रादुत्तरस्य दाइत्यस्य तो वा भवति प्रत्तः प्रदत्तः अवत्तः अवदत्तः यजादीय वरादीनां मित्यादिना
संप्रसारणं वचस्वपयजादीनां यवृत्वं डिटोलोपो दीर्घश्च ऊढो नह्यापद्युः सर्वीत आख्या
ने आप्लुतः उदितं उक्तं उषितः सुप्तः वसिष्कृ धीरिट उषितः ऋद्धिंत त्राणा घ्रावा निपात्य
ते त्राणः त्रातः क्षीतः निर्वाणः निर्वातः संपर्युपेभ्यः करोते भूषणेस्रुट् संस्कृतः जनेजा जातः
+ दृषं द्धत्वपूर्वीज संताने उप्तं वीजं वहप्रापणे संप्रसारणं ढेढलोपः इति ढत्वे ऊढं ते तत्पोढः पुत्वं ।

पचेर्वः पक्वः शुषेः कः शुष्कः स्फायस्फी स्फीतं क्तस्कानौ णा वेत्तः । धातोः क्तस्य कानौ प्रत्ययौ भवतो लिटि काले तौ च
ण वेदितव्यौ इति वद्भवतः ण वा दिवद्भावात् द्विर्वचनं यथा च णपरस्मैपदे तथा क्तस्य यथात्मनेपदे एतयोः कानः ककारो
गुणप्रतिषेधार्थः उकारो नुम् विधानार्थः विविद्वान् चकृवान् चक्राणः आ ईंतिलेवक्रियायां क्रियापदे गम्यमाने शत्र
शानौ प्रत्ययौ भवतः चौ च तिपृते इति व त्परस्मैपदात्मनेपदयोर्भवतः पचन्नास्ते पचं स्तिष्ठति गायनाच्छति भुञ्जा
नेतः अकारस्य नेपरे मुगागमो भवति पचमानः पिबति यजमानः स्तौति मन्वानः समस्ति आसे अरान
ई आसीनः वा दीपोः आ उः अवर्णात्परस्य शतुर्वा नुमागमो भवति ईकारे ई पि च परे उदश्यद्भवत्ने तुदादेः तुदत्
तुदती तुदन्ती तुदंति तुदती खी व वृते अप्ययोरान्नित्यं अप्प्रत्यय यप्रत्यय संबंधिनो ऽकारात्परस्य शतो नित्यं नु
मागमो भवति ईकारे ई पि च परे नवंती पचन्ती । दीव्यन्ती ह्नुपते हिरुक्तानां जक्षादीनां च शतुर्नुमप्रतिषेधोर्थ
कव्यः गौवा दद्रत् दधत् जक्षत् जाग्रत् दरिद्रा तु गीतो दरिद्रत् चकासत् अनुशासत् ददति ददंति दधति
दधंतिवा विदेर्वस्कः विदेर्धातोः शतृ विषये वा वसुप्रत्ययो भवति । विद्वान् विदन् अत्र भवत् तत्र भव द्वौ
स्तेपूज्यार्थे निपात्यते अत्र भवंतो भवंति मिश्रीः तत्र भवद्भिर्भगवत्पादैर्भणितं शीलेष्ट्रन् धातोस्तृन्प्रत्य ।
यो भवति शीलेख सावेर्थे करणं शीलनः कर्त्ता हर्त्ता इष्णु स्नु क्नु शीलेनर्थे इष्णु स्नु क्नु इत्येते प्रत्यया भवं
ति अलंकरिष्णुः निराकरिष्णुः भूष्णुः ग्रस अदने ग्रसिष्णुः षह मर्षणे सहिष्णुः जिष्णुः स्थास्नुः गृ ध्नुः
गृध्नुः क्षमभि का क्षायां षाको करणः शीलनर्थे षाक तत्रकरणं इत्येते प्रत्यया भवंति वरनिवारणे वराकः

सारस्वत
२०

षकारः ईर्ष्यः भिक्षुः याच्ञायां भिक्षाकं भिक्षुः सांतात्संयोगश्च विविक्षुः आशंसुः जिघृक्षुः कमुकांतौ का
मुकं भिक्षुकः भावुकः पिपासुः नमादेरः नमादेर्धातोर रप्रत्ययो भवति शीलेऽर्थे नम्रः हिंस्रः घसादेः क्म
रः घसादेर्धातोः क्मरप्रत्ययो भवति शीलेऽर्थे घस्मरः स्मरः भासादेर्घुरः भासादेर्धातोर्घुरप्रत्ययो भव
ति शीलेऽर्थे भास्करः भंगुरः यङ ऊकः यङंतात् धातोरूकप्रत्ययो भवति शीले लुक् तत्सन्नियोगे
च यङो लुग्भवति यायजूकः दंदशूकः आदृतः किः ह्रियश्च भूते अकारांता दृकारांताच्च धातोः शी
ले भूते किप्रत्ययो भवति धातोर्द्वित्वं च ननं रामः सोमं पपिः ददिर्गाश्च किरः कृतं याजकान वविः
जङिः पौण्डरीके महाह्विजान् उणादयः सर्वस्मिन्काले उणादयः प्रत्यया भवंति करोतीति का
रुः वा गतिगंधनयोः वातीति वायुः आतो युक् कोशतीति कोष्णः कुश आह्वाने रोदने च जुषस्य
यश्च कमुकांतौ कंतुः जनीप्रादुर्भावे जंतुः तनु विस्तारे तनुः षिञ्बंधने सेतुः डुधाञ् धारणपोषण
योः धातुः गमेर्डोः गम्लृसृप्लृगतौ गच्छतीति गौः ग्लैम्लै हर्षक्षये डौप्रत्ययः ग्लायतीति ग्लौः अगेर्निः अग
गतौ अगति कुटिलं गच्छतीति अग्निः अवरक्षणे पालने अवतीति ऊं मु कुप्रत्ययः कित्वात्संप्रसारणं अ
तसातत्यगमने मनिण्प्रत्ययः मन्युपधाया उरः धारणा ऊर्मिः मप्रत्ययः धूञ्रेणुलिः धूलिः धूञ् कंपने अ
गिर गिलगि-गत्यर्थाः अंगुलिः अग्रगामी नाविलिनि प्रत्ययः ईशेः ईश्वरः वरप्रत्ययः स्थावरः राजादे
रन् सजायुवा च वादेरस् वचः महः सोकार्ये केलिमः भिदेलिमं काष्ठं पचेलिमा आ उकः

रो

अ.

उणादयोपरिमिताः प्रयोगमनुसृत्य प्रयोक्तव्याः तुमू तदर्थायां न विष्यति धातोर्नविष्यतिका ले तुमू प्रत्ययो भवति तद
र्थायां क्रियायांप्रयुज्यमानायां नोक्तुं व्रजति पवितुमीहे स्तोतुमीहते घञ् भावे धातोर्भावेघञ् प्रत्ययो भवति
चजोः कगौ घिति चजोः ककारगकारौ भवतः घितिपरे पाकः त्यागः यागः विभागः इणगतो अयनं आ
यः भवनं भावः क्रायः पायः आतोयुक् संज्ञायामकर्तरिच कर्तृ रिवर्जिते कारके भावे घञ् प्रत्ययो भवति
संज्ञायां विषये प्रतिकार्यमाड्क्रियते इतिप्रत्याहारः दीयते इतिदायः विक्रियते ऽनेनेति विकारः स्वराद
स्वरान्तात्धातोरप्प्रत्ययो भवति भवादौ चयनं चयः संचीयते इति संचीयः स्तवः भवः उन्नयः न विक्षेपे क्षिप
ते विक्षिप्यते कामादि भिरितिनरः मदः मदादिभ्योप्प्रत्ययो भवति भावादौ मदीहर्षे मदः प्रमद्यते ऽन
येतिमदः पणः श्रमः शम उपशमे यमनुपरमे यमः दिव्यते विश्वऽनेनेति दिवः षिञ् बंधने विशेषेण सी
यते इति विषयः मूर्तौघनः मूर्ती काठिन्ये परिच्छेदे चाभिधेये हंतेरप्प्रत्ययो भवति घनादेश्च उधिघ
नः सैंधवघनः वर्णविपर्ययश्च सिंहः ड्वितोथुः ड्वितोथुप्रत्ययो भवति भावादौ टुवेपृ कंपने वेपथुः
टुक्षुभ्रक्षेपणे क्षेपथुः ट्वितस्त्रिमक् तत्कृते ट्वितोधातोस्त्रिमक् प्रत्ययो भवति तेन धात्वर्थेन कृते
ऽर्थेवाच्ये सति क्रियाया निर्वृत्तः कृत्रिमो घटः संस्त्रिमं युद्धं नङ्की धातोर्नङ्की इत्ययमप्रत्ययो भवतः
ने+ भवादौ यतनं यत्नः प्रच्छः प्रश्ने छकारस्य शो भवति नपरे प्रश्नः स्नोः स्नुनि स्नुः यज्ञः आतोनपीत्स कार
लोपः विधिः विधानं विधि आधिः आधीयतेऽनेनेति निधीयते यत्र सोभो निधिः युट् धातोर्भावे युट् प्रत्ययो भव
ति करणं हवनं दानं दूषणं उदः स्थादेः सलोपश्च उत्थानं उत्तंभनं साधनाधारयोः साधने आधारे चा

च्येयियुट् प्रत्ययो भवति पचनो ग्निः पचनी स्थाली ईषत्दुःसुषु खल् ईषदादिषु युज्यमानेषु खल् प्रत्य
ल्लो प्रत्ययो भवतौ लकारः प्रत्ययभेदज्ञापनार्थः खकारो गुणविधानार्थः ईषद्भवः दुर्भवः ईषत्करः दुःका
रः सुकरः दुर्योधनः सुयोधनः युधसंप्रहारे तव्यानीयौ धातोस्तव्यानीयौ भवतः भावार्थे भवितव्यं भव।
नीयं आसितव्यं आसनीयं कर्तव्यं करणीयं ईटो ग्रहां ग्रहादीनामिट ईकारो भवति ग्रहीतव्यं वृञ् सं
भक्तौ वरीतव्य स्वराद्यः स्वरांताद्धातोर्य प्रत्ययो भवति चेयं नेयं क्षय्य जय्यौ शक्यार्थे क्षय्यं जय्यं पुरा का
त् पवर्गांताच्छकारेश्च य प्रत्ययो भवति जप्यं लभ्यं शक्यं सह्यं ईचातः आकारांताद्यः प्रत्ययो भवति आ
कारस्य चेकारः देयं गेयं पेयं ऋहलाद्घ्यण् ऋवर्णांताद्धलंताच्च घ्यण् प्रत्ययो भवति कार्यं वार्यं वाह्यः
हस हसने हास्यं घित्वात्क कारोपि पाक्यं येण ते भावकार्ययोर्विहितास्तव्यादयो स्तेहार्थे च विधेयाच्च व।
कर्त्रोः रोरूसे हसो दर्शनार्हो द्रष्टव्यः दर्शनीयः श्रवणे श्राव्यो ऽध्येतव्यः श्रवणे श्रोतव्यः मंत
व्यः ध्यै चिंतायां ध्यातव्यः सप्तम्यां ताहृपि नितरां ध्याते मिष्टव्यो निदिध्यासितव्यः विजिज्ञासितव्यः।
उरावश्यके उवर्णांताद्वावश्यके र्थे घ्यण् प्रत्ययो भवति ओदौतोर्य स्वरवत् अवश्यं लाव्यं अवश्य
लाव्यं समासे दृवश्यमादीनाम लोपमिच्छंति लुंपेदवश्यमः कृत्ये तुं काममनसोरपि समो वा हितत
तयो मांसस्य पचियुड्घञोः तव्यादीनां कृत्य संज्ञा पाणिनीयानां अवश्यं लाव्यो ऽवश्यं लाव्यः नोकुकामः
लोकुमनाः श्रोतुमनाः संहितं सहितं संततं सततं मांसपचनं मांसपचनं मांसपचनं मांसपाकः
कृदुपत्क्वाप् कृदुपधातोः क्यप् प्रत्ययो भवति भावकार्ययोः कृत्य कृञ् छेदने निः कृत्यः कृत्वा च क्यप्।

ह

पित्वात् तुक् स्तुत्यः ॥ कृत्यः ॥ स्त्रियां यजां भावे ॥ यजादेर्धातोः स्त्रियां भावे क्यप् प्रत्ययो भवति कित्वात् संप्रसारणं
इज्या ॥ अज गतौ क्षेपणे च ॥ समज्या ॥ ब्रह्महत्या ॥ क्तिः ॥ धातोः क्तिप्रत्ययो भवति स्त्रियां भावे ॥ अनुभूतिः पंक्तिः
ऊढिः ॥ संवित्तिः ॥ ग्लातिः ॥ ग्लानिः ॥ हत्यो नेट् गुणाभावश्च संज्ञीतिः ॥ कर्तरि क्तिश्च ॥ प्रकुरुत इति प्रकृतिः ॥
विधृतिः ॥ इक् श्तिपौ धातुनिर्देशे ॥ पचिः पचतिः ॥ षिद्भिदादिभ्योऽङ् ॥ षितो धातोर्भिदादेश्च स्त्रियामङ् प्रत्ययो भ
वति ॥ पचा ॥ मृजूष्षर्डी ॥ मृजा ॥ छिदा ॥ जरेत्यत्र डानुबन्धरहितोऽप्रत्ययो वक्तव्यः ॥ गुरोर्हसात् ॥ गुरुमतो हसं
तादप्रत्ययो भवति ॥ एधा ॥ ईह चेष्टायां ॥ ईहा ॥ ऊह वितर्के ॥ ऊहा ॥ इच्छर्थे ॥ इच्छा ॥ प्रत्ययात् ॥ प्रत्ययान्ताद्धा
तोरप्रत्ययो भवति ॥ चिकीर्षा ॥ पुत्रीया ॥ पूर्वकाले क्त्वा ॥ धातोः पूर्वकाले क्त्वाप्रत्ययो भवति समानकर्तृके धा
तौ प्रयुज्यमाने ॥ स्नात्वा भुंक्ते ॥ भुक्त्वा व्रजति ॥ न क्त्वा सेट् कित् ॥ वर्तित्वा ॥ द्युतित्वा ॥ विदित्वा ॥ वेदित्वा ॥ अलं
खल्वोः प्रतिषेधे क्त्वा ॥ अलं भुक्त्वा ॥ खलु कृत्वा ॥ उदितः क्त्वौ वेट् ॥ इष्ट्वा इषित्वा ॥ समासे क्यप् ॥ समासे सति पू
र्वकाले क्यप् प्रत्ययो भवति तत्कर्तृके धातौ प्रयुज्यमाने ॥ संन्यस्य करोति ॥ प्रणम्य गच्छति ॥ अनञ् पूर्वे
इत्येके ॥ अकृत्वा ॥ अजित्वा ॥ शात्रवान् सर्वान् ॥ अनत्वा विमलं यशः ॥ अदत्त्वा विनमर्पितमः कथं
जीवति ॥ भूतः ॥ २ ॥ क्वापि चेर्गुणश्च ॥ परिणमय्य भुंक्ते ॥ तत्कालेऽपि दृश्यते ॥ संमील्य हसति ॥ मुखं व्यादाय
स्वपिति ॥ पौनःपुन्ये णम् द्विश्च ॥ समानकर्तृकेषु धातुषु पूर्वकाले पौनःपुन्ये धातोर्णम् प्रत्ययो भवति

सारस्वत
२३

तस्य पदस्य द्विर्वचनं पायं पायं गायति भोजं भोजं भुजति कष्पमादिषु स्वार्थेणमु ॐम्ः कष्पंकार
मिछं कारं भुवो भावे कप् बहुलं नृहंगतः लनकेरीमु टच लनक्रदर्शनो कनयोः लनझ्मीः स्पायते स्त्री
त्वेनु ट श्रैस्य शास्त्र संघातयोः टिलोपः संयोगां तस्यलोपः टित्वादीप् स्त्री वर्णा त्कार अकारः रादिफो
वारेफः रकारादीनि नामानि श्च एव तो मम पार्वति मन्नः प्रसन्नतामेति राम नामानि ९ श्लोक यार लाका
ले घस्य सिद्धिर्यण्मातरादेः स्वरूपां तो नुन्न स्मादिः श्राणे भूतौ द्युत्र सार्थ्यकः समस्करीग्नु नोचके
प्रक्रियां चतुरो चितो १ अव तो हि हयग्रीवः कमलाकर ईश्वरः स्फरा स्फ रनरा कार मधुपापी तप
स्कजः २ ॥ इति श्रीपरमहंस परिव्राजकाचार्य श्रीअनुभूतिस्वरूपाचार्य विरचिता सारस्व
तीप्रक्रिया समाप्ता ३ ॥ लिखितं प्रकृत श्री विक्रपुरम [illegible] समत १८८ मिति वैशाष सुद १५
संपूर्ण भवतु ॥ ॥ यादृशं पुस्तकं दृष्ट्वा ॥ तादृशं लिखितं मया यदि शुद्धं विश्रुद्धं वा मम दोषो
न दीयते ॥ ॥ श्रीसरस्वती जी सदा साहे है ॥ ॥ कल्याणमस्तु ॥ श्री ॥

कारादयः पंच चत्वारः एकारादयश्च उभये स्वरा उच्यंते अवर्जा नामिनः अव
र्णवर्जाः स्वरनामिन उच्यंते अनुक्रांतास्तावत्स्वराः अथ प्रत्याहारजियाहृ
यषया व्यंजनान्यनुक्रामति तद्यथा। हयवरल् ञणनङम् झढधघभ ज
झदगब खफछठथ चटतकप शषस् आद्यंताभ्यां प्रत्याहारं जिघृक्षु ता
आद्यंताभ्यामेते वर्णा ग्राह्या आदिवर्णस्तेन गृह्यमाणस्तन्नामा प्रत्याहार
:तथा हि अकारो वकारेण गृह्यमाणो अवप्रत्याहारः स च अइऋऌएऐ
ओऔ हयवरल ञणनङम झढधघभ जझदगब इत्येतावत्संख्याकः सं
पद्यते चटतकप इति चपप्रत्याहारः जझदगब इति जबप्रत्याहारः झढधघ
भ इति झभप्रत्याहारः ञणनङम इति ञमप्रत्याहारः एवं यत्र २ येन २ प्र
त्याहारेण कृत्संसस्तत्र २ ग्राह्याः संख्यानियमस्तु नास्ति हसा व्यंजनानि:
हकारादय सकारांता वर्णा हसा व्यंजनानि भवंति स्वरहीनं व्यंजनं तेषां

सारस्वत

२

कारसुखौ च्चारणार्थौ त्वादि त्संज्ञिकः कार्यौ येत् ।अ त्पयाद्युतिरिक्तः कस्मैचित्का
र्यायोच्चार्यमाणो वर्ण इत्संज्ञिकः यस्ये त्संज्ञा तस्य लोपः वर्णादर्शनं लोपः वर्णवि
रोधो लोपश्च मित्रवदागमः शत्रुवदादेशः स्वरानंतरिता हसाः संयोगः कुचु
टुतुपुवर्गा उकारसंच वर्णपरिग्रहणार्थः अरे दोन्नामिनो गुणः नामिनस्था
निका अ अर् अल् ए ओ एते गुणसंज्ञिका भवंति आरैओवृद्धिः आ आर् आल् ऐ औ एते वृ
द्धिसंज्ञकाः अंत्यस्वरादिष्टि अंत्योपस्त्वरः स्वरादि वर्णो टिसंज्ञिकः अंता
त्पूर्व उपधा अंत्यात्पूर्वो वर्णः स उपधासंज्ञिको भवति असंयो
गादि परो ह्रस्वो लघुः विसर्गानुस्वारसंयोगपरो दीर्घश्च गुरुः मुखनासिकाभ्यां
मुच्चार्यमाणो वर्णो नुनासिकः १ इति संज्ञाप्रक्रियाः ।अधुनास्वरसंधिरभिधीय
ते इयं स्वरे इवर्णो य त्वमापद्यते स्वरे परे दधि आनय इति स्थिते दध्यानय
इति तावद्भवति हसे हसः स्वरात्परो रेफहकारवर्जितो हसो हसे परे द्विर्भवति

द्वित्वे कृतेपु
न द्वित्वनत्र
नवस्यादोष
प्रसंगात् द्वि
त विधानात्
का वेत्र त्रि
ते अभाहसा
लुप्यते म्रत
स्य [illegible] रणंनाद्वि
त्वतस्य करणं
यथा तस्मी
न्वृतस्य वृत
स्यपुनरागम
नं कृत।२॥

इति धकारस्य द्वित्वं ऋबेजबाः ऋसानां ऋबे परे जबा भवंति॥ इति पूर्वधकारस्य दका
रः सवर्णत्वात् वर्गे वर्ग्येण सवर्ण इति वचनात् यथासंख्यं वा बेत्रकयं स्वरही
नं परेण संयोज्यं दृग्धा नय इति सिद्धं गौरी अत्र अर्ह इति विग्रहेण भ्ने रेफस्य द्वि
त्वं किं न राद्युपो हि॥ स्वरपूर्वाद्रेफात् परो यथो द्वि भवति जललं वा विकान्याये न रेफ।
स्याद्विगमन गौर्यन्त्रि स्वर इत्यनुवर्त्तते ततो न्याद्यापियत्र नस्त्रयाडरे कार्यं सिद्धिस्त
त्र सर्वत्र सूत्रांतरात्पदांतरानुवृत्ति ज्ञातव्या अंत्यस्य यस्त्व नया न्नास्मा द्विलिख्य
ते उवं उवर्णो वत्वमापद्यते स्वरे परे मध अत्र मधु च ऋरं ऋवर्णो रत्वमापद्य
ते स्वरे परे पित्र अर्थः पितृअर्थः इं इवर्णो नित्वमापद्यते स्वरे परे इ अनुबंधः अ
नुबंधः ए अय एकारो य भवति स्वरे परे ने अनंनयनं ऊं अव ऊंकारो व भवति स्वरे
परे नो इति भवति गवादेरवर्णागमो ऋकारो वकृवः॥ गो अक्षः गवाक्षः गो इंद्रः गवेंद्रः
गो अजिनं गवाजिनः॥ प्र ऊढः प्रौढः प्र ऊहः प्रोहः स्व ईरं स्वैरं स्वईरिणी स्वैरीणी अ

[illegible] ९

सारस्वत
२

ऋ ॐ हि ऌ ऌ ऋ क्षौ हि ऌ ऌ क्वचि त्स्वरवद्यकारः यथा अध्वपरिमाणे गोयुति गव्यूति अन्य
त्र गवा मिश्री भावो गोयुति रो आयु ऐकार आयु भवति स्वरे परे नै अकः नायकः ॐ
आव् ओकार आव् भवति तौ इह ताविह द्यौ जेपिझ्यं वा पदांते पदांते स्थिता
नामयादीनां यकारवकारयो लोपश्च वा भवति ते आगताः तयागता त आगता
:पटो इह पट विह पट इह तस्मै एतत् तस्मा एतत् तस्मायेतत् तौ इमौ ता इमौ
ताविमौ लोपशिपुनर्न संधिः छरसिद्ध भवति हे सखे इति हे सखेति ए इतो
तः पदांते स्थितादेकारादोकाराद्वा परस्याकारस्य लोपो भवति ते ऽत्र ते अत्र पटो अ
त्र पटोत्र सवर्णे दीर्घः सह । सवर्णस्य सवर्णे परे सह दीर्घो भवति श्रद्धा अत्र श्रद्धा
त्र दधि इह दधीह भानु उदय भानूदयः पितृ ऋणं पितॄणं सामान्यशास्त्रतो नूनं
विशेषो बलवान् भवेत् परेण पूर्वबाधो वा प्रायशो दृश्यतामिह १ अइउ अवर्णे ऋ
वर्णे परे सह रा भवति तव ऋतं तवर्तं हला देरीषादौ टेर्लोपो व रूपाः हलं ईषा हली

षा मनस् ईषा मनीषा शक अंधु शकंधुः कर्क अंधु कर्कंधुः कुल अटा कुलटा सीम
न् अंतः सीमंतः सार अंग सारंगः पतत् अंजलिः पतंजलिः अ इ ए अ उ ओ अ
वर्णे उवर्णे परे सह ओ भवति गंगा उदकं गंगोदकं ऋ अर् अवर्णे ऋवर्णे परे सह अर्
भवति तव ऋद्धिः तवर्द्धिः कं विदार ऋण ऋणं ऋणार्णं प्र ऋणं प्रार्णं वसन ऋणं व
सनार्णं वत्सर ऋणं वत्सरार्णं कंबल ऋणं कंबलार्णं दश ऋणं दशार्णं शीत ऋतः शी
तार्तः दुःख ऋतः दुःखार्तः ऌ अल् अवर्णे ऌवर्णे परे सह अल् भवति तव ऌकारः तव
ल्कारः रलयोः सावर्ण्यं वा वक्तव्यं होतृ ऌकारः होतॄकारः परि अंकः पर्यंकः पलि अंक
: पल्यंकः ऐ ऐ ऐ अवर्णे एकारे ऐकारे च परे सह ऐकारो भवति तव एषा तवैषा तव ऐ
श्वर्यं तवैश्वर्यं औ औ औ अवर्णे ओकारे औकारे च परे सह औकारो भवति तव ओदनं
तवौदनं तव औनित्यं तवौनित्यं औ सौ त्वौ त्वौ अवर्णस्य ऋणे त्वोः परयोः सह वा ऋ।
भवति समासे सति बिंब ओष्ठः बिंबोष्ठः बिंबौष्ठः स्थूल ओतुः स्थूलोतुः स्थूलौतुः समासे इति किं

तवउष्टः तवौष्टः इतिस्वरसंधिः २ अथप्रकृतिभावउच्यते नामीअरसोमीऊहः
संधिनप्राप्नोति अमी आदित्याः अमी अश्वाः अमी एडकाः अदस इति किं अ
मीरोगस्तरूणां अमी असौ अमुसौ द्वे द्विते ईच ऊच एच द्वे ईकारांत ऊकारां
त एकारांतस्य द्वे शब्दे द्वित्वे वर्तमानः संधिनप्राप्नोति मणीवादिवर्जं अग्नी अत्र
वायू अत्र माले आनय मणीवादिवर्जनादिति किं मणीव दंपतीव रोदसीव ऊ नि
पातः आकारेउकारो निपात एकस्वरश्च संधिं नप्राप्नोति ईषदर्थे क्रियायोगे म
र्यादाभिविधौ तथा आरात मातं डितं विद्यात् वाक्यस्मरणयोरङित १ उ उत्तमैरे ऊसे
न त्वमाश्रतारेइतो स्थिते आ एवं सर्वदेहानां आ एवं सहचो हरेः २ आ एव
मन्यसे नो अत्र स्यात् तवं उउ त्तिष्ट अ अपेहि इइंद्रं पश्य प्लुतः प्लुतः संधिं नप्रा
प्नोति देवदत्त ३ एहि ङराहाकाने चैरे प्लुतः ङराहाकाने गानेरोदने विचारे च
टे प्लुतो भवति इति प्रकृतिभावसंधिः ३ अथव्यंजनकार्यमुच्यते चपा अबे जबाः ३

नाझपा

चपा अभे
जबा

चपा छश

पदांते वर्त्तमानानां झपानां जबा भवंति अघोषे परे षट् अत्र षडत्र वाक् यथा वाग्यथा
अच् अंत अजंत तत् एतत् तदेतत् ककुप् रोंडी ककुबेंडी भमे भमो वा॥२
पदांते वर्त्तमानां भमे परे भमा वा भवंति: वाक् मात्रं वाङ्मात्रं वाग्मात्रं षट् मम
षण्मम षट् मम चपा छं शः॥३ चपादुत्तरस्य शकारस्य छो वा भवति वाक् शूर
: वाक्छूरः वाक्शूरः हो ढभाः॥४ चपादुत्तरस्य हकारस्य ढभा वा भवंति यह
गगडबपेस्त हुर्ग गाश्च तुर्यो भवति तत् हविः तद्धविः तद्हविः वाक् हरिः वाग्घ
रिः वाग् हरिः स्तोः श्चुभिः श्चुः स्तोः सकारस्य तवर्गस्य शकारेण चवर्गेण च
योगे शकारचवर्गौ यथासंख्येन भवतः कस् चरति कश्चरति कस् शूरः क
श्शूरः तत् चित्रं तच्चित्रं तत् शास्त्रं तच्छास्त्रं नं शात्॥ शकारादुत्तरस्य तवर्ग
स्य चुत्वं न भवति विश्न नः विश्नः प्रश्न नः प्रश्नः ष्टुः ष्टुभिः ष्टुः स्तोः षकारटवर्ग
योगे ष्टुर्भवति कस् षष्ठः कष्षष्ठः कस् टीकते कष्टीकते तत् टीकते तट्टी

सारस्वत
५

कते तौर्द्दिर्न्नितिः ३ तवर्गस्य लकारेपरे लकारो भवति तत् ल्लुनाति तद्ल्लुनाति भवाल्लिखति भवाल्लिखति ञ्रतस्यो छिप्रभेदः रेफवर्जितायवलाः। सानुनासिका निरनुनासिकाश्च तत्र सानुनासिकः एव लकारो नकारस्य भवति न षि २ षकारेपरे तवर्गस्य टुत्वं न भवति भवान्षष्ठः टोरंत्यात् २ पदांते वर्तमानात् टवर्गात् परस्य स्तोः ष्टुर्न भवति षट् नरः षण्नरः षन्नरः षट् सीदंति षड्सीदंति नः सकछते नांतस्य पदस्य छतेपरे सगागमो भवति दिल्कि तावाद्यं तयोर्वरूपौ राजन् चिनु राजंश्चिनु भवान् तनोति भवांस्तनोति ३ चकवा ३ नांतस्य पदस्य श्चोपरे संगागमो भवति भवान् छूर भवांश्छूरः भवाञ्छूरः भवाञ्छ्रूरः ङणनोह्रस्वाद्द्विः स्वरे ङकारणकार नकाराह्रस्वाठ्ठत्तराद्दि र्भवतिस्वरेपरे पदांते च प्रत्यङ्ङिह सुगण्णिह राजन्निह छः ह्रस्वाठ्ठत्तरश्छकारो द्विर्भवति खसेचपा ह्रसानां ह्रसानां खसेपरे चपा भवंति तव

अत्र राजन् चिनु पदांतस्य न श्च पदंते स्व स्य कथं प्रवर्त्तते अत्र प्रत्यङ्ङ मादि सीदं ३ अ३ अदागमात् द्गुणि भूता तद् पदत्वं सन् तु ते सकपर्द्व तेऽ पदांते

च पाठप सेन ... ... अत्र द्विस ... ... कवचनं कथं भवति ... ... क वचनेन वेद

चपाछस

नम्राप

वर्गे प्रथमद्वितीयेषु परेषु तद्व्यंजनं तत्स्थानीयस्य पञ्चमस्य स्यात्

छत्रं कश्चिद्दीर्घादपि वक्तव्यं फीछः म्लेच्छः मोनुस्वारः मकारस्यानुस्वारो भवति ह
सेपरे पदांते तम् हस्ति तं हस्ति पुष्टम् हथा पडुं हथा नश्चापदांते झसे नकार
स्य मकारस्य चापदांते वर्तमानस्यानुस्वारो भवति झसे परे यशांसि यशांसि
सियया न सि पयांसि कमस्त कंस पुमस्या पुंस्या यमा यपेस्य वा अनुस्वारस्य
यमा वा भवति यपे परे यस्य यपस्य सवर्णः त्वं करोषि त्वङ्करोषि तं तनोति
तन्तनोति संयंता संय्यंता यंलोकं यंल्लोकं संवत्सरः संव्वत्सरः यवलपरे हः
सानुनासिका एव यवला भवंति ४ इति व्यंजनसंधिः अथ विसर्गसंधिर्नि
गद्यते विसर्जनीयस्य सः विसर्जनीयस्य सकारो भवति खरे परे कः तनोति
कस्तनोति शषसे वा २ विसर्जनीयस्य सो वा भवति शषसे परे कः शेते कश्शेते
कः षंढः कष्षंढः कः साधुः कस्साधुः कपौ वा विसर्जनीयस्य कवर्गपवर्गयोः
ग संबंधि खवसे परे कपौ वा भवतः कपाव र्द्धोच्चारणौ कः करोति कःकरोति

अगवद्वान्व ... स्त्रयुगम ... सर्पस्य ... सरिसर्गो ... गवेनी

ङकारो ङमवीकृति कौष कारो ग नकुना कृत

सारस्वत
६

त्रि॥ ह्रस्वरूपो चारणे कौ ङेड़ति निपात

कः खनति कः ᳲखनति कः पचति कᳲपचति कः फलति क ᳲफलति वाचस्पत्यादि
यः संज्ञायां निपाता साधवः वाचस्पतिः बृहस्पतिः नस्करः अहस्करः राजस्कं
दः हरिश्चंद्रः कारस्करः पारस्परः अजस्कंदः मस्करः मस्करिणो रोरा त्रिषु २ अ
तो विसर्जनीयस्य परंतो रो भवति राआदि वर्जितेषु परे उ तः अहः पति अहर्प
ति अहः गणः अहर्गणः अरात्रिष्विति विशेषणात अहोरात्रं अतो तु उ अका
रात्परस्य विसर्जनीयस्य उकारो भवति अतिपरतः कः अर्थः कोर्थः हबे अका
रात्परस्य विसर्जनीयस्य उकारो भवति हबे परे कः गतः कोगतः देवः याति देवो
याति मनः रथः मनोरथः आ हबे लोपश्च अवर्णात्परस्य विसर्जनीयस्य लोपश्च
भवति अबे परे देवाः अत्र देवा अत्र वाताः वाताः वाता वाता स्वरे य त्वं वा उ
अवर्णात्परस्य विसर्जनीयस्य स्वरे परे यत्वं वा भवति देवाः अत्र देवायत्र देवा
अत्र भोसः भोस भगोस अघोस इत्येतस्मात्परस्य विसर्जनीयस्य लोपश्च भ

वतिअबेपरे लोप एहि भगो नमस्ते अघो याहि नामिनो रः नामिनः परस्य विसर्जनीयस्य
रेफो भवति अबेपरे अग्निः अत्र अग्निरत्र पटुः यजते पटुर्यजते रेफप्रकृतिक
स्य खपे वा नामिनः परस्य रेफप्रकृतिकस्य विसर्जनीयस्य वा रेफो भवति खपे
परे गीःपतिः गीर्पतिः गीष्पतिः धूर्पतिः धूष्पतिः रः रेफसंबंधिनो विसर्जनीय
त+ स्य रेफो भवति अबेपरे प्रातः अत्र प्रातरत्र अंतःगतः अंतर्गतः रिलोपो दीर्घ
श्च रेफस्य रेफे परे लोपो भवति पूर्वस्य च दीर्घः पुनः रमते पुनारमते शुक्तिः रूप्या
त्मना भाति शुक्ती रूप्यात्मना भाति सैषाद्धसे सशब्दादेषशब्दाच्च परस्य वि
सर्जनीयस्य लोपो भवति हसे परे स चरति एष हसति सैषादिति संहितासे
ष दाशरथी रामः सैष राजा युधिष्ठिरः सैष कर्णो महात्यागी सैष भीमो महाब
लः २६ तादेः पादपूरणसंध्यर्थाः यदर्थं लोके किं कार्ये हतदेदेव कुलं भवेत्तसे
मात्स्मात्हदे सोपामित्यादीनामदृष्टता २ क्वचित्प्रवृत्तिः क्वचिदप्रवृत्तिः क्वचि

द्धिनाशा क्वचिदन्यदेव विधेर्विधानं वहुधा समीक्ष्य चतुर्विधं वाहुलकं वदंति
३ वर्णागमो वर्णविपर्ययश्च द्वौ चापरौ वर्णविकारनाशौ धातोस्तदर्थातिशयेन
योगः स्तदुच्यते पंचविधं निरुक्तं ४ वर्णागमो गवेंद्रादौ सिंहे वर्णविपर्ययः
षोडशादौ विकारस्य वर्णनाशः पृषोदरे ५ वर्णविकारनाशाभ्यां धातोरति
शयेन यः योगः स उच्यते प्राज्ञैर्मयूरभ्रमरादिषु ६ इति विसर्गसंधिप्रक्रिया
५ अथ विभक्तिर्विभाव्यते । सा द्विधा स्यादिस्त्यादिश्च विभक्त्यंतं पदं तच्च
स्यादिर्विभक्तिर्नाम्नो योज्यते अविभक्ति नाम विभक्तिरहितं धातुं चार्थव
च्छब्दरूपं नामोच्यते कृत्तद्धितसमासाश्च प्रातिपदिकसंज्ञिका इति केचित् त
स्मात्। सि औ जस् अम् औ शस् टा भ्यां भिस् ङे भ्यां भ्यस् ङसि भ्यां भ्यस्
ङस् ओस् आम् ङि ओस् सुप् तस्मान्नाम्नः पराः स्यादयः सप्त विभक्त
यो भवंति तत्राप्यर्थमात्रे एकत्वविवक्षायां प्रथमैकवचनं सि देव सि इति स्थिते।

वर्जं

इकार उच्चारणार्थः स्रोर्विसर्गः २ सकाररेफयोर्विसर्जनीयादेशो भवति अ
धातोः रसे पदान्ते च देवः द्वित्वविवक्षायां ३ ३ औ औ देवौ बहुत्वविवक्षा-
यां बहुवचनं जस् जकारस्येत्संज्ञायां लोपः प्रयोजनं जसीति विशेषणा-
र्थं देव अस् इति स्थिते दीर्घः विसर्गे देवाः अकाराज्जसो असुक् क्वचि।
द्वन्द्वकवयः देवासः द्वितीयैकवचने देव अम् इति स्थिते अम् शसोरस्य स
मानात्परयोरम्शसो रकारस्य लोपो भवति अधातो देवं देवौ बहुवचने दे
व शस् इति स्थिते शकारः शसीति विशेषणार्थः देव अस् इति स्थिते सो नः
पुंसः ३ पुल्लिंगात्समानादुत्तरस्य शसः सकारस्य नकारादेशो भवति श
सि आसि परे पूर्वस्य दीर्घो भवति देवान् तृतीयैकवचने देव टा इति स्थिते
टेकारोऽनुबंधः टेन अकारात्परस्य इन भवति देवेन अधिः अकारस्य आ
भवति देवाभ्यां भ्यसः ३ अकारात्परस्य भिसो भकारस्याकारादेशो भवति।

टेन इति वि
शेषणार्थः

सारस्वत
८

अइए देव एस् इति स्थिते हसि विसर्जनीयो देवैः अकारस्य भिसि छंदसे
कारो वा वक्तव्यो: देवेभिः कर्णेभिः चतुर्थ्येकवचने देव ङे इति स्थिते ङकारो
ङित्कार्यार्थः सर्वत्र ङे अक् अकारात्परस्य ङे इत्यस्य अगागमो भवति ।
कत्वात् इति त्वाद्यादौ एः अय् दीर्घः देवाय देवाभ्यां एस्भिः बहुत्वे अका
रस्य एत्वं भवति सकारे भकारे च परे बहुत्वे सति देवेभ्यः पंचम्येकवचने
देव ङसि इति स्थिते ङसिरत् अकारात्परस्य ङसिर्भवति: देवात् देवा
भ्यां देवेभ्यः षष्ठ्येकवचने देव अस् इति स्थिते ङस् स्य अकारात्परो ङस्
स्य भवति देवस्य ओसि अकारस्य ओसि परे एत्वं भवति देवयोः नुडाम स
मानात्परस्यामो नुडागमो भवति त्वाद्यादौ उकार उच्चारणार्थः नामि नामि
परे पूर्वस्य दीर्घो भवति देवानां सप्तम्येकवचने देव ङि इति स्थिते अइए देवे
देवयोः बहुवचने देव सुप् इति स्थिते पकारो नुबंधः एस्भि: बहुत्वे किंद्रा

त्वः संज्ञस्तस्य कवर्गादिहन्नाद्व्यवायेऽपि हरङ्कत्तरस्य के। नचित्स्वरूपेण कृतस्य सका
रस्य षकारादेशो भवति देवेषु आमंत्रणे सिद्धिः आमंत्रणमभिमुखीकरणं
तस्मिन्विहितः सिद्धिसंज्ञको भवति समानाद्धेर्लोपो धातोः समानादुत्तरस्य
धेर्लोपो भवति अधातोः अभिमुख्याभिव्यक्तये हेशब्दस्य प्राक्प्रयोगः हे दे
व। हे देवौ हे देवाः एवं घटपटलकुरस्तंभकुंभादयोप्यकारांताः अकारांता
नामपि सर्वादीनां विशेषः सर्व विश्व उभ उभय अन्य अन्यतर इतर डतर डत
म सम सिम नेम एक पूर्व पर अवर दक्षिण उत्तर अपर अधर स्व अंतर त्यद्
तद् यद् अदस् इदम् द्वि किम् युष्मद् अस्मद् एते सर्वादयस्त्रिलिंगा तत्र
पुल्लिंगरूपनयः सर्वः सर्वौ जसी सर्वादेरकारांतात्परो जस ईर्भवति गुरुः शि
ष्यसर्वस्य वेक्तव्यः सर्वे सर्वं सर्वौ सर्वान् सर्वेन इति स्थिते ष्टुनोर्णोऽनंते षकार
रेफऋवर्णेभ्यः परस्य नकारस्य णकारादेशो भवति अंते स्थितस्य न भवति स

सारस्वत
ए

वनित्यादौ अवकुप्वंतरेपि अवप्रत्याहारेण कवर्गेण पवर्गेण च मध्ये वधानेपि
णत्वं भवति नान्येन सर्वेण सर्वाभ्यां सर्वैः चतुर्थ्येकवचने सर्व ङे इति स्थिते सर्वा
देः स्मट् सर्वादेरकारांतात्परस्य चतुर्थ्येकवचनस्य स्मट् आगमो भवति टकारः
स्थाननियमार्थः सर्वस्मै सर्वाभ्यां सर्वेभ्यः पंचम्येकवचने सर्व अत् इति
स्थिते अतः सर्वादेरकारांतात्परस्यातः स्मट् आगमो भवति सर्वस्मात् सर्वाभ्यां
सर्वेभ्यः सर्वस्य सर्वयोः सुडाम सर्वादेः परस्याम सुडागमो भवति सर्वेषां ङि
स्मिन् ३ सर्वस्मिन् सर्वयोः सर्वेषु हे सर्व हे सर्वौ हे सर्वे एव विश्वादीनामेकद्वि
बहुपर्यंतानां रूपं ज्ञेयं डतर डतमौ विहाय तौ प्रत्ययौ तदंतान्याहाएकहांते सर्वादी।
नां जस ईकारो वा वक्तव्यः पूर्वे पूर्वाः परे पराः इत्यादि ङसिङ्योः स्मात् स्मि
नौ वा वक्तव्यो पूर्वस्मात् पूर्वात् पूर्वस्मिन् पूर्वे हे पूर्व इत्यादि एवं अवरदक्षि
ण उत्तर अपर अधर स्व अंतर शब्दानां रूपं ज्ञेयं प्रथम चरम तयाय डल्पार्द्ध

सर्वादेरकारांतात्परे ङि स्मिन् भवति

सा द पं
मा द्वि
॰नवर्गात्व
र्ग॰नसा
दं त्या ति
ज्ञाय्यात
सकारस्य
दकारेण
रति॰गे

कतिपय नेमानां जसि वा प्रथमे प्रथमाः चरमे चरमाः शेषं देववत् नेमे नेमाः शेषं
सर्ववत् तयायकौ प्रत्ययौ तीयस्य सर्ववद्भावं ङित्सु वा वक्तव्यं द्वितीयस्मै द्वितीया
य द्वितीयस्मात् द्वितीयात् द्वितीयस्मिन् द्वितीये तृतीयप्येवं उभशब्दो नित्यं द्वि
वचनांत उभौ उभौ उभाभ्यां उभाभ्यां उभाभ्यां ३ उभयोः २ हे उभौ अकारांतः पुल्लिंगो
मासशब्दः तस्य मास शब्दस्य विशेषः मासस्य लोपो वा ३ मासशब्दस्य अकारस्य
लोपो वा भवति सर्वविभक्तिषु परतः इत्येके हसेपः से लोपिः स्वो विसर्गः माः मासौ
मासः स्वो विसर्गः अरु इवे लोपउरु मा भ्यां मिस्या द्दिपक्षे मासः मासौ मासाः इत्यादि
अकारांतपुल्लिंगः सोमपा शब्दः सोमपाः सोमपौ सोमपाः अधातोरिति विशेषणा
त्धलेपिो नास्ति हे सोमपाः हे सोमपौ हे सोमपाः सोमपौ बहुवचने सोमपाशसः इति
स्थिते आतोधातोर्लोपः आ तु संबंधिन आकारस्य लोपो भवति शसादौ स्वरपरे सो
मपः सोमपा सोमपाभ्यां सोमपाभिः सोमपे सोमपाभ्यां सोमपाभ्यः सोमपः सोमपा

भ्यां सोमपा भ्यः सोमपः सोमपोः सोमपां सोमपि सोमपोः सोमपासु एवं कीलालपा
पा शंखध्मा विश्वपा इत्यादयः इकारांतपुल्लिंगो हरिशब्दः तत्र प्रथमैकवचने हरिः
अय् । इकारांताउकारांताच्च परः अकारो न प्राप्यते ई ऊ भवतः हरी हरि जस्
इति स्थिते एतेजसि इकारांतस्य उकारांतस्य च जसि परे एकार ओकारश्च भवति
हेत्लोपः हरयः धौ इकारांतस्य उकारांतस्य धि विषये एकार ओकारश्च भव
ति हे हरे हे हरी हे हरयः हरिं हरी हरीन् टोनां स्त्रियां इकारांताउकारांताच्च परस्य ना
भवति अस्त्रियां हरिणा हरिभ्यां हरिभिः ङिति इकारांतस्य उकारांतस्य । च ङि
तिपरे एकार ओकारश्च भवति हरये हरिभ्यां हरिभ्यः हरि ङसि इति स्थिते ङसङसोः
इउभ्यां परस्य ङसि ङसोरकारस्य लोपो भवति हरेः हरिभ्यां हरिभ्यः हरेः हर्योः हरिणां ङे
रौ ङित इउभ्यामुत्तरस्य ङेरौ भवति सच ङित् ङिति टेः ङिति परे टेर्लोपो भवति
हरौ हर्योः हरिषु एवं रवि अग्नि गिरि कवि वस्ति गभस्ति मुनि प्रभृतयः पुल्लिंगा उकारां

अधि सेती
धिवर्जितसी
पर्धका॥

ताश्च विष्णुवायुभानुगुरुमुमुक्षुप्रभृतय एतैरेव सूत्रैः सिध्यंति भानुः भानू भान
वः हे भानो हे भानू हे भानवः भानुं भानू भानून् भानुना भानुभ्यां भानुभिः भानवे
भानुभ्यां भानुभ्यः भानोः भानुभ्यां भानुभ्यः भानोः भान्वोः भानूनां भानौ भान्वोः
भानुषु सखिशब्दस्य भेदः सेरधेः सखिशब्दस्य सेरधेर्डा भवति कित्वाट्टिलोपः
सखा अधेरिति विशेषणादिकारो धिविषये हे सखे रोः सख्युः सखिशब्दस्य ऐका
रादेशो भवति पंचसु परेषु षष्ठी निर्दिष्टस्यादेशास्तदंतस्य ज्ञेय अयादेशः सखायौ
द्विवचनस्य वा छंदसि सखाया सखायः सखायं सखायौ सखीन् सखिना इति।
स्थिते सखिपत्योरीक् सखिपति शब्दयोरीगागमो भवति टाङे ङिसु परतो दीर्घत्वा
भाव भवति सख्या पत्या आगमजम नित्यमिति न्यायात् सखिनापतिना छंदसि।
सखिभ्यां सखिभिः सख्ये सखिभ्यां सखिभ्यः ङसि ङसोः सखिपति शब्दयोरुङागमो भ
वति ङसि ङसोः ईकारे परे सख्युः अस इति स्थिते ङसोरुङः ङकारांतात् परस्य ङ

सिङसो ईकारस्य उकारो भवति सखाङित् सख्युः सखिभ्यां सखिभ्यः सख्युः स
ख्योः सखीनां सप्तम्येकवचने ङ इत्यौकारे। कृते सखिपत्योरीगागमो भवति स
ख्यौ सख्योः सखिषु पतिशब्दस्य प्रथमा द्वितीययोः हरिशब्दवत् प्रक्रिया तृतीया
दौ तु सखिवत् पतिरसमास एव सखिवत् कर्त्तव्यः टादौ स्वरे ततः समासांतस्य ना
द्यो भवति प्रजापतिना प्रजापतये इत्यादि द्विशब्दो नित्यं द्विवचनांतः त्रिषु
लिंगः द्वि औ इति स्थिते त्यदादेः सेरः स्यादौ त्यदादेः सेरकारो भवति स्यादौ परे
द्वौ द्वौ द्वाभ्यां २ द्वयोः २ त्रिशब्दो नित्यं बहुवचनांतः त्रि अस् इति स्थिते एउ
जसि इति एकारः त्रयादेशः त्रयः त्रीन् त्रिभिः त्रिभ्यः त्रिभ्यः त्रेस्त्रयङ् त्रिशब्द।
स्याम् त्रयङादेशो भवति नामि परे ङ इत् तस्य वक्तव्यः त्रयाणां त्रिषु कतिशब्दो नि
त्यं बहुवचनांतः कतिशब्दात् जस्शसोर्लुग्वक्तव्यः कति २ कतिभिः कति
भ्यः २ कतीनां कतिषु त्रिषु लिंगेषु चायं सरूप ईकारांतः पुल्लिंगः सुश्री शब्दः

सुश्रीः द्वौ धातो रियुवौ स्वरे धातोरीकारोकारस्य इयुवौ भवतः स्वरे परे सुश्रियौ
सुश्रियः सुश्रियं सुश्रियौ सुश्रियः सुश्रिया सुश्रीभ्यां सुश्रीभिः सुश्रिये सुश्री
भ्यां सुश्रीभ्यः सुश्रियः सुश्रीभ्यां सुश्रीभ्यः सुश्रियः सुश्रियोः सुश्रियां सु
श्रियि सुश्रियोः सुश्रीषु तथैव सुधीशब्दः एवं ऊकारांतः स्वयंभूशब्दः स्वयंभूः
स्वयंभुवौ स्वयंभुवः इत्यादि सेनानीशब्दस्य अविशेषो हसादौ स्वरादौ विशेषः
सेनानीः द्वौ वा धातोरवयसंयोगपूर्वस्य यस्मादीकारादूकारान्नास्ति तदंतस्मा
नेकस्वरस्येकारस्योकारस्य च यकारवकारौ भवतः स्वरे परे वर्षाभू पुनर्भू श्री
तिरिक्तं भूसुधीशब्दौ वर्जयित्वा वायहणादियं विधिः सेनान्यौ सेनान्यः हे सेना
नीः हे सेनान्यौ हे सेनान्यः सेनान्यं सेनान्यौ सेनान्यः सेनान्या सेनानीभ्यां सेनानीभि
रित्यादि सेनान्यादीनां वामो नुम्ब क्रमः सेनान्यां सेनानीनां ग्रामंङेः नियं ङेः आम् अव
तानीशब्दाद्वोत्तरस्य ङेराम् आदेशो भवति सेनान्यां सेनान्योः सेनानीषु एवं ग्रामणी

शब्दप्रवृत्तयः ॐकारांतास्त्वयवत्स्वप्रवृत्तयः ऋकारांतः पुल्लिंगः पितृशब्दः सेरा
ऋकारांतात्परस्य सेरा भवति स च डित् डित्वात् टिलोपः पंचसु ऋकारोऽर् भवति पं।
चसु स्यादिषु परेषु पिता पितरौ पितरः घेरर् ऋकारांतात्परस्य घेरर् भवति स च डि
त् हे पितः हे पितरौ हे पितरः पितरं पितरौ पितॄन् पित्रा पितृभ्यां पितृभिः पित्रे पि
तृभ्यां पितृभ्यः ऋतो ङुर् पितुः पितृभ्यां पितृभ्यः पितुः पित्रोः पितॄणां ङौ ऋकार।
स्यार् भवति ङौ परे पितरि पित्रोः पितृषु एवं जामातृशब्दः नुर्वा नामि दीर्घः नृश
ब्दस्य वा दीर्घो भवति नामि परे नॄणां नृणां पिता माता ननांदृनां स्वसृष्ट भ्रा
तृयातरः जामाता दुहिता देवा नप्तृ जंता इमे दश १ कर्तृशब्दस्य पंचसु विशेषः
स्वसृतार सकार तृप्रत्ययसंबंधिन ऋकारस्यार् भवति पंचसु परेषु कर्तारसु इति स्थि
ते यद्वा देशास्तस्य भवति सेरा तस्य च डित्वात् टिलोपः कर्ता कर्तारौ कर्तारः हे क
र्तः हे कर्तारौ हे कर्तारः कर्तारं कर्तारौ कर्तॄन् कर्त्रा कर्तृभ्यां कर्तृभिः इत्यादि

शेषं पूर्ववत् एवं नप्तृ होतृ प्रशास्तृ उन्नेतृ नृतयः स्वसा नप्ता च नेष्टा च त्वष्टा क्षत्ता तथैव
च होता पोता प्रशास्ता च तृनो स्वस्रादयः स्मृताः १ उकारांतस्यापि क्रोष्टु शब्दस्य पं
चस्वधिषु तृज्प्रत्ययांतस्येव रूपं वक्तव्यं क्रोष्टा क्रोष्टारौ क्रोष्टारः अधि ष्टिति विशे
षणात् हे क्रोष्टो हे क्रोष्टारौ हे क्रोष्टारः क्रोष्टारं क्रोष्टारौ शसि तृज्वद्भावो ना
त् क्रोष्टून् तृतीयादौ स्वरादौ वा तृज्प्रत्ययांतवद्वक्तव्या क्रोष्ट्रा क्रोष्टुना क्रोष्टुभ्यां क्रो
ष्टुभिः क्रोष्ट्रे क्रोष्टवे क्रोष्टुभ्यां क्रोष्टुभ्यः क्रोष्टुः क्रोष्टोः क्रोष्टुभ्यां क्रोष्टुभ्यः क्रोष्टुः
क्रोष्टोः क्रोष्ट्रोः क्रोष्ट्वोः कृता कृतप्रसंगी यो विधिः स नित्यः तृज्प्रत्ययांतत्वे कृते
कृतेपि च नुडागमे नामि दीर्घो नित्यः त्वेन प्रथमं प्राप्नोति तस्मिन्नुडागमे कृते
ह्रस्वादित्वात् तृज्वद्भावो नास्ति क्रोष्टूनां क्रोष्टरि क्रोष्टौ क्रोष्ट्रोः क्रोष्ट्वोः क्रोष्टुषु ऋका
रांता इकारांता एकारांताश्चाप्रसिद्धाः ऐकारांतः पुल्लिंगः सुरैशब्दः रै स्वि रै शब्दस्य स
कारादेशो भवति सकारादौ विभक्तौ परतः सुराः सुरायौ सुरायः स्वरादौ सर्वत्र या

रा

हेसुराः हेसुरा हेसुरायौ हेसुरायः सुरायं सुरायौ सुरायः सुराया सुराभ्यां सुराभिः
इत्यादि उकारांतः पुल्लिंगो गोशब्दः औतौ उकारस्यौकारो भवति पंचसु परेषु गौः गा
वौ गावः हेगौः हेगावौ हेगावः अम् शसि उकारस्यात्वं भवति अमि शसि च परे
गां गावौ गाः गवा गोभ्यां गोभिः गवे गोभ्यां गोभ्यः ङसिङसोः उरस्येत्सकारलोपः गोः
गोभ्यां गोभ्यः गोः गवोः गवां ऋतो गोराम ऋतो गोशब्दस्य परस्यामो नुडागमो भवति
गोनां गवि गवोः गोषु एवं सुद्योशब्दः औकारांतः पुल्लिंगो [ग्लौ] शब्दः तस्य हसादावा विशे ग्लौ
षः स्वरस्त्वावावा हेग्लाः ग्लौः ग्लावौ ग्लावः हेग्लौः इत्यादि इति स्वरांताः पुल्लिंगाः
॥ अथ स्वरांताः स्त्रीलिंगाः प्रदर्श्यंते आकारांतो गंगाशब्दः तस्य नामसंज्ञायां स्या
दिर्विभक्तिः प्रथमैकवचनं सि आपः आबंतात्परस्य सेर्लोपो भवति गंगा औरी
आबंतात्पर औ ईकारो भवति आइए गंगे गंगाः धिटिः आबंतात्परो धिः टिर्भवति
हेगंगे हेगंगे हेगंगाः टौसोरे आबंतस्य टौसोः परयोरेत्वं भवति अयादेशः गंगया गं
॥ अंबार्थानां धौ ह्रस्वः हे अंब हे अक्क हे अत्त हे अल्ल गंगा गंगे गंगाः

गाभ्यां गंगाभिः ङितां यट् आबंतात्परेषां ङितां वचनानां ङे ङसि ङस् ङि इत्येतेषां य
डागमो भवति टकारो देशे नियमार्थः गंगायै गंगाभ्यां गंगाभ्यः गंगायाः २ गंगाभ्यां गं
गाभ्यः गंगायाः गंगयोः गंगानां आम्ङेः इति ङेराम् गंगायां गंगयोः गंगासु एवं श्र
द्धा मेधा तृष्णा माला हेला दोला प्रभृतयः आबंतः स्त्रियां अकारांतानाम्नः स्त्रियां
वर्तमानात् आप् प्रत्ययो भवति इत्याकार सर्वादीनां तु ङित्सु विशेषः यरोश्च आबंता
त्सर्वादेः परस्य यटः सुडागमो भवति पूर्वस्य चापो ह्रस्वो भवति सर्वस्यै सर्वस्याः २
आभिः सर्वासां सर्वस्यां आम्ङेः इत्याम् शेषं गंगावत् जरायाः स्वरादौ जरस् वा वक्तव्यः
जरा जरसौ जरे जरसः जराः जरसं जरां जरसौ जरे जरसः जराः जरसा जरया जराभ्यां।
जराभिः इत्यादि इकारांतः स्त्रीलिंगो बुद्धिशब्दः तस्य प्रथमा द्वितीययो हरिशब्दवत्
क्रिया बुद्धिः बुद्धी बुद्धयः हे बुद्धे हे बुद्धी हे बुद्धयः बुद्धिं बुद्धी स्त्रीलिंगत्वान्नत्वाभावो
विशेषः बुद्ध्या बुद्धिभ्यां बुद्धिभिः इदुद्भ्यां स्त्रियां वर्तमानाभ्यां मिकारोकाराभ्यां

सारस्वत
२४

परेषां ङितां वचनानां वा डागमो भवति बुद्ध्यै बुद्धये बुद्धिभ्यां बुद्धिभ्यः बुद्ध्याः बुद्धेः बुद्धि
भ्यां बुद्धिभ्यः बुद्ध्याः बुद्धेः बुद्ध्योः बुद्धीनां स्त्रियाये ॥ इय्युवृयुवृयुस्तस्मात् इवर्णांता
उवर्णांताश्च स्त्रिया वर्तमानात्परस्य ङेराम् भवति बुद्ध्यां अत्रागमाभावे आमोप्य
भावः बुद्धौ बुद्ध्योः बुद्धिषु एवं मतिनतिधृतिरुचिकांतिप्रभृतयः एवं धेनुरज्जुप्रभृ
तयोप्युकारांताः स्त्रीलिंगाः एतैरेव सूत्रैः सिध्यंति धेनुः धेनू धेनवः हे धेनो हे धेनू हे
धेनवः धेनुं धेनू धेनूः धेन्वा धेनुभ्यां धेनुभिः धेन्वै धेनवे धेनुभ्यां धेनुभ्यः धेन्वाः धेनोः
धेनुभ्यां धेनुभ्यः धेन्वाः धेनोः धेन्वोः धेनूनां धेन्वां धेनौ धेन्वोः धेनुषु ईकारांतः स्त्री
लिंगो नदीशब्दः हसेपः सेर्लोपः हसात्परो दीर्घांताश्च परस्य सेर्लोपो भवति नदी नद्यौ
नद्यः धौ ह्रस्वः ईवर्णोवर्णयोरन्त्यातो स्त्रियां धौ परे ह्रस्वो भवति हे नदि हे नद्यौ
हे नद्यः नदीं नद्यौ नदीः नद्या नदीभ्यां नदीभिः ङितां मट् स्त्रियामीकारांत ऊका
रांताश्च परेषां ङितां वचनानां मडागमो भवति नद्यै नदीभ्यां नदीभ्यः नद्याः नदी

भ्यां नदीभ्यः नदीभ्यां नदीभ्यः नद्याः नद्योः नदीनां नद्यां नद्योः नदीषु एवं गौरी सरस्वती।
ब्राह्मणी कुमारी नारी सारंगीप्रभृतयः लक्ष्मी शब्दस्यैवं तत्वात्सेर्लोपो नास्ति लक्ष्मीः ल
क्ष्म्यौ लक्ष्म्यः अग्रामं चेणः धौ ऋस्वः समानाद्धेर्लोपो धातोः हे लक्ष्मि इत्यादि स्त्री शब्दस्ये
वं तत्वात्सेर्लोपो नास्ति स्त्री स्त्री य्रूवोः स्त्री शब्दस्य भ्रू शब्दस्य इयुवौ भवतः स्वरे परे स्त्रियौ
स्त्रियः धौ ऋस्वः समानाद्धेर्लोपो धातोः हे स्त्रि वाम्शसि अमि शसि च परे स्त्री शब्दस्य वा
इय् भवति स्त्रियं स्त्रीं स्त्रियौ स्त्रियः स्त्रीः स्त्रिया स्त्रीभ्यां स्त्रीभिः शेषं नदीवत् श्री शब्दस्य
भेदः श्रीः श्रियौ श्रियः श्रियं श्रियौ श्रियः श्रिया श्रीभ्यां श्रीभिः वेयुवः इयुवं ताः स्त्रियां
वर्जं ङिताम डागमो भवति श्रियै श्रिये श्रीभ्यां श्रीभ्यः श्रियाः श्रियः श्रीभ्यां श्रीभ्यः
श्रियाः श्रियः श्रियोः आमि नावामो नु रू रू भ्यः श्रीणां श्रियां श्रियां श्रियि अडाग
मा भावे आमोप्यभावः श्रियोः श्रीषु हे श्रीः हे श्रियौ हे श्रियः एवं धी ह्री प्रभृतयो ऽप्यानी
वंता अवी लक्ष्मी तरी तंत्री ह्री धी श्री णामुणादितः शब्दानां भवत्येषां सिलोपो न कदा

सारस्वत

१५

चन एवं नृशब्दो नृशब्दोऽस्य संबोधने नुवो नृ स्वो वेति केचित् वधू जंबादी नांतु नदीशब्दवद्
प्रक्रेयं वधूः वध्वौ वध्वः हे वधु धौ स्वः वधूं वध्वौ वधूः वध्वा वधूभ्यां वधूभिरित्यादि मातृ
शब्दस्य पितृशब्दवत्प्रक्रिया सेरा। माता मातरौ मातरः घेरर हे मातः हे मातरौ हे मात
रः मातरं मातरौ मातृः नेः शसी तिदीर्घत्वं स्वसृशब्दस्तु कर्तृशब्दवत् ज्ञेयः स्त्रीलिंगत्वा
न्नत्वाभावो विशेषः रैशब्दस्य सुरैशब्दवत् प्रक्रिया राः रायौ रायः गोशब्दस्य सर्वत्र ग्लौश
ब्दस्य हैनौ शब्दवत् इति स्वरांताः स्त्रीलिंगाः अथ स्वरांता नपुंसकलिंगाः प्रदर्श्यंते तत्र।
अकारांतः कुंडशब्दः तस्य प्रथमाद्वितीयैकवचने अतोम् अकारांता नपुंसक
लिंगात्परयोः स्यमोरम् भवति अधौ अमोग्रहणं नुम्व्यावृत्त्यर्थं कुंडं हे कुंड इमो
नपुंसकलिंगात्परउ ईकारमापद्यते कुंडे जस्शसोः शि नपुंसकलिंगात्परयो।
जस्शसोः शि भवति शकारः सर्वादेशार्थः गुरुः शिर्घुट्संज्ञः स्वसवत्त्रव्यः नुमय
मः नपुंसकस्य नुमागमो भवति शौ परे यमपरता हकारांतस्य न भवति मिदंत्यात्स्व

रात्परो वक्तव्यः उकार उच्चारणार्थः नोपधायाः नांतस्योपधाया दीर्घो भवति शेषं धिवर्जितेषु पुंवत् ॥
च कुलानि पुनरपि कुलं कुले कुलानि शेषं देववत् एवं मूलफलपत्रपुष्पकुंडकुटुंबादयः स
र्वादीनां प्रथमद्वितीययोः कुलवत् तृतीयादौ पुंलिंगवत् अन्यादीनां पंचानां विशेषमाह अन्य
स्यादेः अन्यादेर्गणात्परयोः स्यमोस्तुर्भवति आकारः सर्वादिज्ञापनार्थः उकार उच्चारणार्थः अन्य
त् अन्ये अन्यानि २ शेषं सर्ववत् एवं अन्यतरत् इतरत् कतरत् कतमत् इकारांतो स्थि अ
स्थः नपुंसकात्स्यमोर्लुक् नपुंसकलिंगात्परयोः स्यमोर्लुग् भवति अस्थि ह्रस्वो नपुंसके
धौ वा गुणो वक्तव्यः हे अस्थि हे अस्थे हे दधि हे दधे इत्यादि संबोधने तूशनसस्त्रिरूपं सांतं
तथा नांतमथाप्यदंतं माध्यंदिनिर्वष्टि गुणं त्विगंते नपुंसके व्याघ्रपदां वरिष्ठः २ नामिनः स्व
रे। नाम्यंतस्य नपुंसकस्य नुमागमो भवति स्वरे परे इमौ अस्थिनी अस्थीनि अस्थि अस्थि
नी अस्थीनि अस्थ्यस्थ्ना नुम टासादौ अस्थ्यादीनां नुमागमो भवति इकारस्य चाकारो भ
वति टादौ स्वरे परे अल्लोपः स्वरेम्वयुक्तात् टासादौ नांतस्योपधाया अकारस्य लोपो भवति

टासादौ स्वरे परे मकारवकारसंयोगादुत्तरस्य न भवति अस्थ्ना अस्थिभ्यां अस्थिभिः
अस्थ्नः इत्यादि ङेङ्योः नान्तस्योपधाया ईङ्योः परयोर्वा अकारस्य लोपो भवति अस्थ्नि
अस्थनि अस्थ्नोः अस्थिषु एवं दधि सक्थि अक्षि शब्दाः वारि वारिणी वारीणि २ वारि
णा इत्यादि इकारान्तो ग्रामणीशब्दः नपुंसकस्य नपुंसकस्य ह्रस्वो भवति ग्रामणि कुलं
स्वरादौ नामिनः स्वरे इति नुमागमः इमौ ग्रामणिनी ग्रामणीनि २ एक एव ह्रियः शब्दः त्रि
षु लिंगेषु वर्त्तते एकमेवार्थमाख्याति भाषितपुंस्कं तदुच्यते २ टादौ वुक्तपुंस्कं पुंवद्वा उ
क्तः पुमाननेनेत्युक्तपुंस्कं नाम्यन्तं नपुंसकं टादौ स्वरे परे पुंवद्वा भवति ग्रामण्या ग्राम
णिना ग्रामणिभ्यां ग्रामणिभिः ग्रामण्ये ग्रामणिने ग्रामणिभ्यां ग्रामणिभ्यः ग्रामण्यः
ग्रामणिनः ग्रामणिभ्यां ग्रामणिभ्यः ग्रामण्यः ग्रामणिनः ग्रामण्योः ग्रामणिनोः ग्रा
मण्यां नुमं तस्यामि दीर्घः ग्रामणीनां ग्रामण्यां ग्रामणिनि ग्रामण्योः ग्रामणिनोः
ग्रामणिषु हे ग्रामणि हे ग्रामणे हे ग्रामणिनी हे ग्रामणीनि सोमपं कुलं सोमपे सोमपानि

म

सोमपेन सोमपाभ्यां सोमपैः सोमपाय सौंपाभ्यां सोमपेभ्यः सोमपात् सोमपाभ्यां सोमपे
भ्यः सोमपस्य सोमपयोः सोमपानां सोमपे सोमपयोः सोमपेषु हे सोमपः हे सामपे हे
सोमपानि उकारांतो मधुशब्दस्तस्यापि स्वरे परे नामिनः स्वरे इति नुमागमः मधु मधु
नी मधूनि २ मधुना मधुभ्यां मधुभिः मधुने मधुभ्यां मधुभ्यः मधुनः मधुभ्यां मधु
भ्यः मधुनः मधुनोः मधूनां मधुनि मधुनोः मधुषु हे मधो हे मधु हे मधुनी हे म
धूनि उकारांत खलपूशब्दो ग्रामणीशब्दवत्साध्यः ऋकारांतः कर्तृशब्दः कर्तृ कर्तृणी
कर्तृणि २ हे कर्तः हे कर्तृ कर्तृणा कर्त्रा कर्तृभ्यां कर्तृभिरित्यादि ऐकारांतो नपुंसकलिंगोऽ
तिरैशब्दः रायमतिक्रांतमिति विग्रहः संध्यक्षराणामिदुतौ ह्रस्वादेशे इति ह्रस्वत्वे वारि
वत्प्रक्रिया अतिरि अतिरिणी अतिरीणि २ अतिराया अतिरिणा अतिराभ्यां
अतिराभिः अतिराये अतिरिणे अतिराभ्यां अतिराभ्यः अतिरायः अतिरिणः
अतिराभ्यां अतिराभ्यः अतिरायः अतिरिणः अतिरायोः अतिरिणोः अतिरायां अ

सि धरह
ण धातुनां
... त्वं भन
तिसकार
भै कारे परे

धतिरै सव
दुध्यरेका
रस्य नोपा
भवति ।।
दे सि ३. २
प्रौ सपरे
य को १

सारस्वत
१७

तिरीणां अतिरायि अति रिणि अतिरायोः अतिरिणोः अतिरासु हे अतिरि हे अति
रे हे अतिरिणी हे अतिरीणि उकारांत उपगोशब्दः उपगता गावो यस्येति उपगु उपगुणी उपगूनि
रम्भवत् तृतीयादौ स्वरादौ विकल्पः उपगवा उपगुना इत्यादि अतिरिवत् ऊकारांतो तिनौ
रुग्णोपि मधुवत् इति नपुंसकलिंगाः समाप्ताः अथ हसांताः पुल्लिंगाः प्रदर्श्यंते तत्र हका
रो ऽनडुहशब्दः पंचसु अनडुह आमागमो वक्तव्यः सौ च सावनडुहः अनडुहशब्दस्य सौ
परे नुमागमो भवति संयोगांतस्य लोपः रसेपदांते च संयोगांतस्य लोपो भवति हसेपः से
र्लोपः अनड्वान् अनड्वाहौ अनड्वाहः धावम् अनडुहशब्दस्य चतुरशब्दस्य च धौ परे
आमागमो भवति हे अनड्वन् हे अनड्वाहौ हे अनड्वाहः अनड्वाहं अनड्वाहौ शस्
अनडुहः अनडुहा वसोः रसे वसुस्रंसुध्वंसु अनडुह इत्येतेषां रसेपदांते च दत्वं
भवति अनडुद्भ्यां अनडुद्भिः इत्यादि गोदुहशब्दस्य भेदः हादेर्घः हादेर्धातोर्हकार
स्य घत्वं भवति धातोर्झसे परे नाम्नश्च रसेपदांते च गोदुघ् सि इति स्थिते आदि जबानां

झभां तस्य झन्ताः स्त्रोः धातोर्झभां तस्यां शे वर्त्तमानानां जबानां झभा भवंति सकारे ध्वे शा।
शे च परे नाम्नश्च स्वरसे परांते च हसे पः से नेपि वावसाने अवसाने वर्त्तमानानां झसानां
चपा जबा वा भवंतिः गोधक् गोधग् गोदुहौ गोदुहः हे गोधक् हे गोधग् गोदुहं गोदुहौ
गोदुहः गोदुहा भकारादेशो दादेर्घ इति घत्वे प्राप्ते आदिजबसहकारस्य झभे धकारे च प्राप्ते।
झबे जबाः गोधग्भ्यां गोधग्भिः गोदुहे गोधग्भ्यां गोधग्भ्यः गोदुहः गोधग्भ्यां गोधग्भ्यः
गोदुहः गोदुहोः गोदुहां गोदुहि गोदुहोः गोधक्षु इति स्थिते खसे चपा झसानामि
ति कत्वं किंत्वादितिषत्वं कषसंयोगे क्षः गोधक्षुः मधुलिह शब्दस्य विशेषः हो
ढः धातोर्हकारस्य ढत्वं भवति धातोर्झसे परे नाम्नश्च स्वरसे परांते च वावसाने मधु
लिट् मधुलिड् मधुलिहौ मधुलिहः हे मधुलिट् हे मधुलिड् मधुलिहं मधुलि
हौ मधुलिहः मधुलिहा मधुलिड्भ्यां मधुलिड्भिः झबे जबा इत्यादि मधुलि
ट्सु मित्रद्रुह शब्दस्य विशेषः द्रुहादीनां घत्वढत्वं वा मित्रध्रुक् मित्रध्रुग् मित्रध्रुट्

षकारक
कारसंयो
गे क्ष भव
ति
द्रुहादीनां
धातुमोह
तं म हे
वा भवति

मित्रध्रुक्‌ मित्रध्रुहौ मित्रध्रुहः एवं तस्य मुहस्नुहः रेफांतश्चतुरश्शसौ नित्यं बहुवचनांतः चतु
रोमन्जौ च चतुरशब्दस्यामागमो भवति धि वर्जितेषु पंचसु परेषु ज्ञेच: चत्वारः चतुरः चतुर्भिः
:चतुर्भ्यः २ २: संख्याया रेफांतसंख्यायाः परस्याम नुडागमो भवति एत्वं द्वित्वं च राज्ञुपो
धः चतुर्णां चतुर्षु पंचस्वितिपुल्लिंगस्त्रीलिंगयोः समासे प्रियाश्चत्वारो यस्य यस्या वा असौ
प्रियचत्वाः प्रियचत्वारौ प्रियचत्वारः ज्ञैं चेति चकारात्‌ धौ विषये न भवति हे प्रियचत्व इत्यादि
नकारांतो राजन्‌ शब्दः नोपधायाः इति पंचसु दीर्घः नाम्नो नो लोपश्च धौ नाम्नो नकारस्य
नागम जस्य लोपश्च भवति रसे पदांते च असधौ हसेपः से लोपः राजा राजानौ राजानः।
असधौ इति विशेषणात्‌ हे राजन्‌ हे राजानौ हे राजानः राजानं राजानौ अल्लोपः स्वरेऽन्वयु
क्ता हसादौ इति जकारस्याकारलोपः स्वरादौ सर्वत्र स्तोश्चुभिश्चुरिति चत्वे नकारः
ज ञो ज्ञः जकारञकारयोर्योगे ज्ञ आदेशो भवति राज्ञः राज्ञा लोपश्चेत्पुनर्न संधिरि
ति नियमात्‌ राज्ञी इत्यत्र त्वं न भवति राजभ्यां राजभिः राज्ञे राजभ्यां राजभ्यः राज्ञः राजभ्यां रा

जसः राज्ञः ङसिङसोः राज्ञां ङेङ्योः ईङ्योः परयोर्वाकारस्य लोपो भवति राज्ञि राजनि राज्ञोः
राजसु एवं यज्वन् आत्मन् सुधर्मन् प्रभृतयः अमंत्रयुक्तादिति विशेषणाद् लोपो ना
स्ति यज्वनः यज्वना श्वन् युवन् मघवन् शब्दानां पंचसु राजन् शब्दवत्प्रक्रिया शसादौ
तु विशेषः श्वादेः श्वादेर्वकारस्य उत्वं प्राप्नोति शसादौ स्वरे परे शुनः शुना श्वभ्यां श्वभि
भिः युवन् शब्देतु वकारस्योत्वे कृते सवर्णे दीर्घः सह इति दीर्घे कृते यूनः यूना युवभ्यां
युवभिः पथिन् शब्दस्य भेदः इतोत्सर्वस्थे पथ्यादीनामिकारस्याकारादेशो भवति पं
चस्वादिस्थपरेषु थोनुट् पथ्यादीनां थकारस्य नुडागमो भवति पंचसु पंथान्
सि इति स्थिते आसौ पथ्यादीनां टेरात्वं भवति सौ परे पंथाः आत्वविधिसामर्थ्यान्न
सिलोपः पंथानौ पंथानः हे पंथाः हे पंथानौ हे पंथानः पंथानं पंथानौ पथादेः पथिन्
शब्दादीनां टेर्लोपो भवति शसादौ स्वरे परे पथः पथा पथिभ्यां पथिभिः पथिषु एवम्
मथिन् ऋभुक्षिन् शब्दौ दंडिन् शब्दस्य भेदः इन्नां शौ सौ इन् हन् पूषन् अर्यमन् इत्येतेषां

सारस्वतः
१८

षणां स
ख्येइम
षकार न
कार संख्यै
यै इम
भवति

ञ्णौसौ चाधौ परे उपधाया दीर्घो भवति नलोप सिलोपौ दंडी दंडिनौ दंडिनः दंडिनं दंडिनौ
दंडिनः हे दंडिन् हे दंडिनौ हे दंडिनः दंडिना दंडिभ्यां दंडिभिः ब्रह्मन् शब्दस्य भेदः ब्रह्म
हा ब्रह्महणौ ब्रह्महणः हे ब्रह्महन् ३ ब्रह्महणं ब्रह्महणौ शसादौ अल्लोपः हनो घ्नि हं
ते हकारस्य घत्वं भवति नकारे ञ्णिति च परे घसंयोगेण णत्वनिषेधार्थः ब्रह्मघ्नः ब्रह्म
घ्ना ब्रह्महभ्यां ब्रह्महभिः ब्रह्मघ्ने ब्रह्महभ्यां ब्रह्महभ्यः पूषा पूषणौ पूषणः पूषणं
पूषणौ पूष्णः पूष्णा पूषभ्यां इत्यादि अर्यमा अर्यमणौ अर्यमभ्यां इत्यादि अर्वन्।
शब्दस्य सौ परे उपधाया दीर्घः हसेपः से लोपः नाम्नो नो लोपश्शधौ अर्वा द्विवचनादौ
अर्वन् शब्दस्य नकारस्य ऋ आदेशः ऋकारो नुबंधः पंचस्य नुमागमः नश्चापदांते झ
से अर्वंतौ अर्वंतः नञ् समासस्य अर्वन् शब्दस्य ऋ आदेशः राजन्वत् संख्या शब्दानां पं
चन्नंतयोर्वक्ष्ये वचनान्ता स्त्रिषु सरूपाः पंचन् जस् इति स्थिते जस्शसो र्लुक् षकार
नकारांत संख्यायाः परयोर्जस्शसोर्लुग्भवति लुकि न तन्निमित्तं पंच पंच पंचभिः पंचभ्यः

न

राम:
अ

पुनद्रुति
नोप इतो

पंचभ्यः पंचभ्यः ष्णः षकारनकारांतसंख्यायाः परस्यामो नुडागमो भवति नोपधाया इति दी
र्घः नाम्नो नो लोपश्चधौ पंचानां पंचसु एवं सप्तन् नवन् दशन् इत्यादयः अष्टन् शब्दस्य भेदः
अष्टनो वा डौ अष्टन् शब्दस्य तपरयो जश्शसोर्वा डौ भवति डित्वाट्टिलोपः अष्टौ अष्ट अष्ट
वा सुवा आ आसु अष्टन् आसु परासु विभक्तिषु वा आत्वं भवति अष्टाभिः अष्टभिः
अष्टाभ्यः अष्टभ्यः अष्टाभ्यः अष्टभ्यः अष्टानां अष्टासु मकारांत इदम् शब्दः इ
दमोयं पुंसि इदम्शब्दस्य पुंसि विषये ऽयं भवति सिसहितस्य अयम् द्विवचनादौ त्यदा
देष्टरः स्यादौ विसर्गकारः इद अ इति स्थिते दस्य मः त्यदादीनां दकारस्य मत्वं भवति स्या
दौ परे इमौ इमे सर्वादित्वाज्जसी त्यदादीनाद्येर्भावः इमं इमौ इमान् अनटौसोः इदमो
ऽनादेशो भवति टौसोः परयोः अनेनस्मः इदम सकारे नकारे च परे अकारो भवति।
ठत्वस्य अद्भीसा त्वं आ भ्यां भिस् भिस् इदमदसोर्भिसः भिसैव भवति अः इति न
नकारस्याकारः सैं एत्त्वे वरुत्वे एभिः सर्वादेः स्मट् अस्मै आभ्यां एभ्यः अस्मात् आ

सारस्वत
२०

म्भां ए भ्यः अस्य अनयोः एषां अस्मिन् अनयोः एषु किमन्नाद्दस्य त्यदादेशे रिति सर्वत्राका
रे कृते सर्ववद्रूपं नेयं कः कौ के कं कौ कान् इत्यादि धकारांत तत्त्वबुध् शब्दः तस्य रसे
परांते च आदिजबानामिति बकार भकारः हसेपः सेर्लोपः वावसाने तत्त्वभुत् तत्त्व
बुध् हे तत्त्वबुधौ तत्त्वबुधः हे तत्त्वभुत् हे तत्त्वबुध् तत्त्वबुधं तत्त्वबुधौ तत्त्वबुधः तत्त्व
बुधा तत्त्वभुद्भ्यां इत्यादि जकारांतः सम्राज् शब्दः छ्शषराजादेःषः छकारांतस्य शका
रांतस्य षकारांतस्य च राजयजसृजमृजभ्राजादेश्च षकारो भवति धातोर्झसे परे नाम्न
स्वरसे परांते च षस्य षत्वं डत्वं निषेधार्थं। आरभ्यादौ ... डत्वं नास्ति ह्रीत्यादिः
षो डः षकारस्य डत्वं भवति धातोर्झसे परे नाम्नश्च स्वरसे परांते च हसेपः सेर्लोपः वाव
साने सम्राट् सम्राड् सम्राजौ सम्राजः हे सम्राट् हे सम्राड् सम्राजं सम्राजौ सम्राजः
सम्राजा सम्राड्भ्यां सम्राड्भिः इत्यादि एवं विराजादय रकारांतास्य शब्दस्य एतद् शब्दः
एषां टेरत्वं सर्ववद्रूपं नेयं स्तः स्यदादेः तकारस्य सो परे सत्वं भवति सः सौ ते तं तौ तान्।

त

तद्यो ध
धकारस्य
धकारो दे
भो भवति:

त्येन त्याभ्यां त्यैः त्यस्मै त्याभ्याम् इत्यादि सः तौ ते यः यौ ये सस्य षष्ठे एषः एतौ एते एतदो न्वादे
शे द्वितीयाटौस्स्वेनो वा वक्तव्यः अन्वस्य पुनर्भाषणम् अन्वादेशः एतं एनं एतौ एनौ एतान् ए
नान् एतेन एनेन एताभ्यां एतैः एतस्मै एताभ्याम् एतेभ्यः एतस्मात् एताभ्यां एतेभ्यः एत
स्य एतयोः एनयोः एतेषां एतस्मिन् एतयोः एनयोः एतेषु जकारांतस्त तत्त्वभाज् शब्दः
छशषइति षत्वं षोडः इति डत्वं हसेपः सेर्लोपः वावसाने तत्त्वभाट् तत्त्वभाड् तत्त्वभाजौ
तत्त्वभाजः हे तत्त्वभाट् हे तत्त्वभाड् तत्त्वभाजं तत्त्वभाजौ तत्त्वभाजः तत्त्वभाड्भ्यां मित्या
दि थकारांतो ग्निमथ् शब्दः तस्य वावसाने चपा जबा अग्निमत् अग्निमद् अग्निम।
थौ अग्निमथः इत्यादि चकारांतः प्रत्यच् शब्दः अंचेः पंचस्य नुम् वक्तव्यः प्रत्यन्च् स् इति
स्थिते स्तोः श्चुः । निश्चुरिति चुत्वेन नकार ञकारः संयोगांतस्य लोपः चोः कुः चवर्गस्य
कवर्गादेशो भवति धातोर्झसे परे नाम्नि स्वरसे पदांते च । यथासंख्येन प्रत्यङ् प्रत्य[illegible]ञ्चौ प्र
त्य[illegible]ञ्चः हे प्रत्यङ् प्रत्यञ्चं प्रत्यञ्चौ अंचेर्दीर्घस्य अंचतेरकारस्य लोपो भवति पूर्वस्य च दी

र्यः ङसादौ स्वरे परे तद्धितेप्रत्यये ईपीकारो च घती च घती चा चोः कु घत्यङसोप्रत्यङि रिता
दि एवं तिर्यङ् तिर्यञ्चौ तिर्यञ्चः तिर्यञ्चं तिर्यञ्चौ तिरश्चादयो निपात्यते ङसादौ स्वरे परे
तद्धिते प्रत्यये ईपि ईकारे च तिरश्चः तिरश्चा उदीचः उदीचा इत्यादि तकारांतो मरुत्
तत्राह्यः हसेपः सेर्लोपः वावसाने मरुद् मरुत् मरुतौ मरुतः उनुबंधस्य उकारानु
बंधस्य च नुमागमो भवति पुंसि पंचसु परेषु शौ च नसंमहतोधीदीर्घ इणे च नसांतस्य उप
धा शाह्यस्य महत शाह्यस्य दीर्घो भवति पंचसु धि वर्जितेषु शौ च परे तकारस्य संयोगांतस्य
लोपः हसेपः सेर्लोपः महान् महांतौ महांतः हेमहन् महांतं महांतौ महतः महता
महद्भ्यां मित्यादि तकारानुबंधो भवत्वादि उनुकितिनुमागमः अत्वसोः सो
अत्वंतस्य अस्संतस्य च दीर्घो भवति धि वर्जिते सौ परे संयोगांतस्य लोपः हसेपः भवा
न् भवंतौ भवंतः हे भवन् भवंतं भवंतौ भवतः भवता भवद्भ्यां इत्यादि उका
नुबंधस्य भवच्छाह्यस्य नुमागमः एवं न दीर्घः भवन् भवंतौ भवंतः भवता भवद्भ्यां

उ घरी त दु धं ति नै दि र्ति ते र धः

एवं पचन् पचंतौ पचंतः पचंतं पचतौ पचतः पचता पचद्भ्यामित्यादि तथा पठच्छब्दः पठ
न् पठंतौ पठंतः इत्यादि शकारांतो विश्शब्दः छशषइति षत्वं डत्वं च वावसाने चपाजबाश्च
विट् विड् विशौ विशः इत्यादि षकारांत षष्शब्दो नित्यं बहुवचनांतः त्रिषु सरूपः जस्शसो
र्लुक् वावसाने षट् षड् षड्भिः षड्भ्यः षड्भ्यः इति नुट् षोडः षण्णामिति स्थिते डणः
डकारस्य षांत संख्या संबंधिनो णत्वं भवति षण्णां षट्सु नामि परे षत्वं षट्सु क्वचित् पि
शांते पि पदांतत्वा ष्टुत्वं णौ या दोषां दोषु सजुषु आशिषु हविषु ... तीनाम कारस्य रेफो भ
वति रसे पदांते च हसे पदे स्तो विसर्गः दोः दोषौ दोषः दोषं दोषौ शसादौ परे अनंता वा
च्यः दोषः दोष्णः दोषा दोष्णा दोर्भ्यां दोषभ्यां इत्यादि सजूः सजुषौ सजुषः सजुषं।
सजुषौ सजुषः सजुषा। शिषोरसे पदांते च दीर्घो वक्तव्यः सजूर्भ्यामित्यादि सकारांतः पु
मस्शब्दः पुंसोसुड् पुंस्शब्दस्य पंचस्व सुडादेशो भवति डकारो त्यादेशार्थः उकारो
नुम विधानार्थः पुमस् सि इति स्थिते ... नुमिति नुमागमः न्स महतो धोर्दीर्घः

सारस्वत

२२

पुंसे धिवांसि सुपर प्रकाः

स्कोरा द्यो सेति स लोप स्कोराद्यो स्संयोगा द्यो सकार रकारयोः लोपो भवति

संयोगांतस्य लोपः हसेपः पुमान् पुमांसौ पुमांसः हे पुमन् पुमांसं पुमांसौ पुंसः पुं
सा पुंभ्यां पुंभिरित्यादि पुंभ्या मिनि त्यत्र संयोगांतस्येति लोपः अप्रसंभवे पुंसः क्वचोपुं
स्कः इत्यादि विद्वान् विद्वांसौ विद्वांसः हे विद्वन् विद्वांसौ वसो वं उः वसो वकारस्य उ त्वं स्या
मो ति शसादौ स्वरे परे तद्धिते ईपि ईकारे च प्रत्यये परे विदुषः विदुषा वसोरसे वस
श्रंसध्वंस अनडुह इत्येतेषां रसे प दांते च द त्वं भवति विद्वद्भ्यां विद्वद्भिरित्यादि सु
वचस् शब्दे अत्वसो सौ सा विति दीर्घः सुवचा सुवचसौ सुवचसः हे सुवचः सुवच
सं सुवचसौ सुवचसः सुवचसा सो विसर्गः हवे इति उत्वं सुवचोभ्यां सुवचोभिः रि
त्यादि एवं चं द्रमस् शब्दः उशनस् शब्दस्य नेदः उशनसौ उशनसः पुरुदंशस् अन
हस इत्येतेषां सेर्धेडा भवति डकार इत् लोपार्थः उशना उशनसौ उशनसः उशनसं
उशनसौ धोसंततानां तता अदंत ताच वा व क्तौ हे उशनः हे उशनन् हे उशन उक्तंहि
संबोधने तूशनस स्त्रिरूपं मित्यादि अदस् शब्दस्य नेदः त्यदादेष्टेरिति सर्वत्र टेरकार अद

सि इति स्थिते सौस सौपरे अदसो दकारस्य सो भवति अदसः सेरौ अदसे औकारादेशो
भवति असौ द्विवचने अद औ इति स्थिते दस्य म उ ऊ औ माऊ अमू अमू औ इति विग्र
हः अदसो मकारात्परस्य ऊकारस्य ह्रस्व अकारो दीर्घ ऊकारो भवति अमू बहुवचने स
र्वादित्वा जसी अद इ अमे इति स्थिते एरीबहुत्वे बहुत्वसति अदस एकार ईकारो भव
ति अमी अमुं अमू अमून् मत्वे उत्वे च कृते टा ना स्त्रियां अमुना द्विवचने अभ्यां त्यात्व
मात् पश्चादुकारः अमूभ्यां अमीभिः सर्वादेः स्मट अमुष्मै अमूभ्यां अमीभ्यः अमुष्मा
त् अमूभ्यां अमीभ्यः अमुष्य उसिए ले अयादेशे च कृते पश्चादुकारः अमुयोः अ
मीषां अमुष्मिन् अमुयोः अमीषु सामान्ये अदसः कः स्यादिवच्च अदसकौ अमुकः
अमुको अमुके इत्यादि इति हसान्ताः पुल्लिंगाः अथ हसान्ताः स्त्रीलिंगाः तत्र हका
रांत उपानह शब्दः नहो धः नहो हकारस्य धकारादेशो भवति धातोर्झसे परे नाम्नश्च
रसे पदान्ते च वावसाने उपानत् उपानद् उपानहौ उपानहः हे उपानद् हे उपानद् उपानहं उपानहौ उ.

समाने
[illegible] प्र
स पर.
क प्र
त्परो
भवति
सवर्णस्य
वतउ

पानह: उपानहा उपानद्भ्यां भित्यादि वकारांतो दिव्शब्दः दिव् अं दिव्शब्दस्य सौपरे अंका
रादेशो भवति द्यौः दिवौ दिवः हे द्यौः वाम्पा दिवो वकारस्य उ आकारावा भवति अमिपरे द्यां
दिवं दिवौ दिवः दिवा उरसे दिव्शब्दस्य रसे उकारो भवति द्युभ्यां द्युभिरित्यादि रेफांतस्य चतुरन्
ब्दो नित्यं बहुवचनांतः त्रिचतुरोः स्त्रियां तिस्र चतस्रवत् स्त्रियां वर्त्तमानयो स्त्रिचतुरश
ब्दयो स्तिस्र चतस्र इत्येतावादेशौ भवतः यथासंख्येन ऋकारस्य ऋकारवत् ततः स्त्र
रार इत्यार भवति तिस्रः २ तिसृभिः तिसृभ्यः तिसृणां तिसृषु न तिसृ चतसृ छंद
सि वा नामिपरे तिसृ चतसृ इत्येतयो दीर्घो न भवति छंदसि उवा भवति चतसः च
तसृभिः चतसृभ्यः २ चतसृणां चतसृणां चतसृषु रेफांतो गिर्शब्दः द्वौ विहसे धातो रि
कारोकारयो दीर्घो भवति रेफवकार हसपरयोः गीः गिरौ गिरः एवं पुर धुरादयः धकार
ांतः समिध्शब्दः वावसाने समित् समिद् समिधौ समिधः हे समित् हे समिद् इत्यादि
भकारांतः ककुभ्शब्दः वावसाने ककुप् ककुब् ककुभौ ककुभः हे ककुप् हे ककुब् ॥

वेजरा ककुभां ककुभि: स्वसेच पाक्रसानां ककुप्सु जकारांत: स्रज् शब्द: चो: कुरिति कु
त्वं वावसाने स्रक् स्रग् स्रजौ स्रज: दकारांत शरद् शब्द: शरत् शरद् शरदौ शरद: इत्यादि
एवं संविद् परिषद् विद् प्रभृतय: इकारांतास्तरच्छब्दय: तेषामप्युदाहृते रिति सर्वत्र अकार:
आबत: स्त्रियां सवर्णे दीर्घ: सहेति दीर्घत्वे कृते स्मा: सर्वादेस्सकारस्य सोपरे सत्वं भवति
सर्ववद्रूपं स्त्रीलिंगे स्या स्ये स्या: स्यां स्ये स्या: स्यया स्याभ्यां स्याभि: स्यस्यै स्याभ्यां स्याभ्य: स्यस्या
: स्याभ्यां स्याभ्य: स्यस्या: स्ययो: स्यासां स्यस्यां स्ययो: स्यासु एवं सा ते ता: तां ते ता: तया ताभ्या
ताभि: इत्यादि या ये या: यां ये या: एषा एते एता: एतां एनां एते एने एता: एना: एतया एनया
एताभ्यां एताभि: एतस्यै एताभ्यां एताभ्य: एतस्या एताभ्यां एताभ्य: एतस्या: एतयो:
एनयो: एतासां एतस्यां एतयो: एनयो: एतासु एवं किम् शब्द: का के का: कां के वीवत् इयं
स्त्रियां इदम् शब्दस्य स्त्रियामियं भवति सिसहितस्य इयं इमे इमा: इमां इमे इमा: अनया।
आभ्यां आभि: अस्यै आभ्यां आभ्य: अस्या: आभ्यां आभ्य: अस्या: अनयो: आसां अस्यां

आनयोः आस्फः धेरभावः चकारांतस्त्वच् शब्दः चोः कुरिति कुत्वं वावसाने त्वक् त्वग् त्वचौ त्वचः
त्वचां त्वक्षु एवं ऋच् वाच् प्रभृतयः पकारांतो ऽप् शब्दो नित्यं बहुवचनांतः अप् जस् इति स्थि
ते नसम्महत इति दीर्घः आपः अपः भिर्दपो अप् शब्दस्य भकारे परे दत्वं भवति अद्भिः अद्भ्यः
२ अपां अप्सु शकारांतो दिश् शब्दः दिशुं दिश् दृश् स्पृश् मृश् इत्यादीनां रसे पदांते
चकत्वं भवति दिग् दिक् दिशौ दिशः हे दिक् हे दिग् इत्यादि षकारांतस्त्विष् शब्दः त्वि
ट् त्विड् त्विषौ त्विषः हे त्विट् हे त्विड् त्विषं त्विषौ त्विषः त्विषा त्विड्भ्यां त्विड्भिः इत्यादि आ
शिष् शब्दस्य सजुष् शब्दवत् क्रिया स्त्रीलिंगे अदस् शब्दस्य सो न विशेषः द्विवचनादौ
टेरत्वे कृते अनंतरं आबतः स्त्रियामिति आप् दीर्घत्वं विचक्ति कार्यं पश्चात् मादू दीर्घस्य दी
र्घ ऊकारः ह्रस्वस्य ह्रस्व उकारः असौ अमू अमूः अमूं अमू अमूः टौसोरे अमुया
अमूभ्यां अमूभिः अमुष्यै अमूभ्यां अमूभ्यः अमुष्याः अमूभ्यां अमूभ्यः अमुष्याः अ
मुयोः अमूषां अमुष्यां अमुयोः अमूषु इति हसांताः स्त्रीलिंगाः अथ हसांता नपुंसक

लिंगः प्रदर्श्यते रेफांतो वारशब्दः स्यमोर्लुक् वाः वारी वारि २ अयम इति विशेषणत्वुम न।
भवति वारा वाभ्यां वार्भिरित्यादि चतुर् शब्दे चतुराम् शौ च चत्वारि २ शेषं पुंवत् नकारांतो
हन् शब्दः अहः सः अह न् शब्दस्य सकारो भवति रसे पदांते च सो विसर्गः अहः इमौ वेङो
ः अहनी अहानि अह्ना अहोभ्यां अहोभिः अह्ने अहोभ्यां अहोभ्यः अह्नः अहोभ्यां अहोभ्यः
अह्नः अहोभ्यां अहोभ्यः अह्नः अह्नोः अह्नां अह्नि अहनि अह्नोः अहस्सु। ब्रह्मन् शब्द
स्य रसे पदांते च नलोपः ब्रह्म ब्रह्मणी ब्रह्माणि २ ब्रह्मणा इत्यादि एवं चर्मन् वर्मन् प्रभृतयः
नांता दृष्टंतता छंदसि डिल्लोपो वा लोपः परमे व्योमन् सर्वा भूतानि विश्वा भूतानि त्यदादीनां स्य
मोर्लुकि कृते टेरत्वं न स्यादावि ति विशेषणात् द्विवचनादौ टेरत्वे कृते सर्ववत् क्रिया यत् त्य
दानि २ नुमयमः तत् ते तानि २ यत् ये यानि एतत् एते एतानि किं के कानि २ इतीयास्सर्ववच्च
पुंवत् चकारांतः प्रत्यच्शब्दः स्यमोर्लुक् प्रत्यक् प्रतीची अंचेर्दीर्घश्चः प्रत्यंचि तकारांतो
जगत् शब्दः जगत् जगती जगंति २ जगता जगद्भ्यामित्यादि महत्छब्दस्य नस्महत इति शि

सारस्वत
२५

दीर्घत्वं महत् महती महांति २ सकारांतः पयस् शब्दः पयः पयसी पयांसि २ पयसा पयो
भ्यां पयोभिः रित्यादि एवं तेजस् वचस् प्रभृतयः अदस् शब्दस्य सर्मो त्रुं किकृते सो र्वि
सर्ग अदः द्विवचने टेः अ त्वेम त्वो त्वे उ दस्य मः माद्रू अमू अमू नि २ अमुना अमूभ्यां
अमीभिरित्यादि शेषं पुंवत् इति हसांताः नपुंसकलिंगाः समाप्ताः अथ युष्मदस्म
दोः स्वरूपनिरूप्यते तयोरवाच्यलिंगत्वात् त्रिष्वपि लिंगेषु समानं रूपं त्वं महं सिना युष्म
दस्मदोः सिसहितयोः त्व अहं इत्येतावादेशौ भवतः यथासंख्येन त्वं अहं युवां वौ
द्विवचने युष्मदस्मदोर्द्विवचने परे युव आव इत्येतावादेशौ भवतः औ आमौ युष्मदस्म
दोः परः अं आम भवति युवां आवां यूयं वयं जसा जसा सहितयोर्युष्मदस्मदोर्यूयं व
यं इत्येतावादेशौ भवतः यूयं वयं त्वन्मादेकत्वे युष्मदस्मदोस्त्वत्मत् इत्येतावा
देशौ भवतः एकत्वे गम्यमाने आमं सौ युष्मदस्मदोः शेषे रात्वं भवति अ मिसकारे भिसि
च परे त्वां मां युवां आवां त्वदादेशे रत्वे कृते शासीति दीर्घत्वं शसो नो वक्तव्यः युष्मान् अस्मान्

त्वन्मदादेशौ च स्तः ते एटाङोः युष्मदस्मदोः टेरेत्वं भवति टाङि इत्येतयोः परयोः अयादेशः त्व
या मया युवाभ्यां आवाभ्यां युष्माभिः अस्माभिः तुभ्यं मह्यं ङया ङयासहितयोर्युष्मदस्म
दोस्तुभ्यं मह्यं इत्येतावादेशौ भवतः तुभ्यं मह्यं युवाभ्यां आवाभ्यां भ्यसस्भ्यं युष्मदस्मदोः प
रो भ्यसस्भ्यं भवति आकारो भकारादित्वव्याहत्यर्थः तेन आत्व एत्वे न भवतः युष्मभ्यं अ
स्मभ्यं ङसिभ्यसोः त्तु पंचम्याः ङसिभ्यसोः स्तुर्भवति आकारः सर्वादेशार्थः उकार उच्चारणा
र्थः त्वत् मत् युवाभ्यां आवाभ्यां युष्मत् अस्मत् तव मम ङसा ङसासहितयोर्युष्मदस्मदो
स्तव मम इत्येतावादेशौ भवतः तव मम युवयोः आवयोः सर्वादित्वात्सुट् स्माकं युष्मद
स्मदोः परः साम् आकम् भवति युष्माकं अस्माकं त्वयि मयि युवयोः आवयोः युष्मा
सु अस्मासु अथानयोरादेशविशेषविधिर्निरूप्यते युष्मदस्मदोः षष्ठी चतुर्थी द्विती
याभिस्त्वमे वानौवस्नसौ युष्मदस्मदोर्यथासंख्येन [illegible]ः अमी आदेशा भवंति।
कीदृशयोः षष्ठीचतुर्थीद्वितीयासहितयोः तत्रैकवचनेन सह ते मे भवतः द्विवचने

सारस्वत

२६

नवानौ बहुवचने नवस्नसौ स्वामी ते स समायातः स्वामी मे स प्रतंगतः नमस्ते भगवन्
न्नयो देहि मे मोक्षमक्षयं १ स्वामी वो स जहासोच्चै ईश्वरो नो हरिर्नयमन्नो राजा वां शास्तु तेदा
न ज्ञानं नो मधुसूदनः २ देवो वामवता द्विष्णु र्नरकारि नो जनार्दनः स्वामी वो वलवान् स्वा
मी नो सौ जनार्दनः ३ नमो वो ब्रह्म विज्ञेभ्यो ज्ञानं नो दीयतां धनं सानंदाः स्मः प्रपन्नपा धिप
शणमो नः स्कंदुरिवनः ४ त्वामामा अस्मा सहितयोर्युष्मदस्मदोर्नैते आदेशा भवंति तव
ये शाश्चवो राजन् ममतेप्पतिशाश्चवः तव मित्राणि यानि सुर्मम मित्राणि तान्यपि १ संबोधनप
दाद्ये न भवंति कथं चायन्नः १ चादि निस्थु चाद्भिर्योगे नैते आदेशा भवंति चादिर्निपा
तः च वा अह ह एव नूनं हं एषु कु विना नाना स्वस्ति अस्ति दोषा मृषा मिथ्या मिथ्यस्य अ
यग्रे चो ह्यस्त्वस उच्चैस् निचैस् स्वस् अंतर् प्रातर् पुनर् न्नयस् आहो स्वित् सह कृ
ते अंतरेण अंतरा नमस् अलं कृतं अमानो ना प्रतिषेधे इषत् ।। किल खलु वै आरा.
तदूर ऋते सा कं सार्द्धं समं सत्रा यत् तत् स्वराश्च इत्येवमादिर्गणो निपातसंज्ञो भवति ।।

सा

तत्रादिर्गणे विभक्त्यर्थे निपात्यते तस्मिन्निति तत्र यत्र कुत्र कुह क्व तस्मिन् काले तदा
यदा कदा तेन प्रकारेण तथा यथा कथं इत्थं तस्मादिति ततः कुतः यतः अतः इतः सा
र्वविभक्तिकस्तसित्येके पूर्वस्मिन्निति पुरस्तात् अधरस्मिन्निति अधस्तात् परस्मिन्नि
ति परेण दक्षिणे दिवसे ति चांडालाः किमः सामान्ये चिदादिः किमन्तात्सामान्येर्थे
चिदादिः प्रत्ययो भवति कश्चित् कश्चन तदधीनकार्त्स्न्ययोर्वा सात् राजसात् भस्मसा
त् ऊर्युरीकरणे ऊरीकृत्य ऊररीकृत्य सद्यः अद्य इत्यादिर्गणः काले निपात्यते सद्यः
अद्य सपदि अधुना इदानीं संप्रति सांप्रतं पूर्वेद्युः परेद्युः यर्हि तर्हि कर्हि यदि शीघ्रु
इति तद्गुणे प्रादिरुपसर्गः प्र परा अप सम् अनु अव निर् दुर् वि आङ् नि अपि अधि अति
सु उत् अभि नि परि उप श्रत् आविस् प्रादुस् अयं गणः उपसर्गसंज्ञिकः प्राग्धातोः उपसर्गाः
प्राग्धातोः प्रयोक्तव्याः तद्व्ययं तदिदं चादिश्च स्वरूपमव्ययसंज्ञं भवति स्वरादि तं च कृत्वा हि
त्वा इत्यादि स्वरादिप्रत्ययान्तमव्ययसंज्ञं भवति अव्ययाद्विभक्तेर्लुक् अव्ययात्परस्या विभ

केर्नुगि भवति नञ्ग्रहणनिर्देशो ॥ अव्ययानां च न लिंगादिनियमः उक्तं हि सदृशं त्रिषु लिंगे
षु सर्वासु च विभक्तिषु वचनेषु च सर्वेषु यन्न व्येति तदव्ययं १ उक्तान्यलिंगान्यव्ययानि ।
अथ नालिंगविशेषविजिज्ञापयिषया स्त्रीप्रत्ययाः प्रसूयन्ते ॥ आ वतः स्त्रियां ॥ अका
रांतान्नाम्नः स्त्रियां वर्त्तमानादाप्प्रत्ययो भवति जाया माया मेधा श्रद्धा धारा इत्यादि ॥ आ
देरव्यापूर्वकत्वं ॥ अजा एडका कोकिला बाला इत्यादि ॥ इस्वङ्गणिका कायात ॥ कापि इ अतः
स्त्रियां कापि परे पूर्वस्य अकारस्य इकारो भवति कारिका पाचिका पाठिका वर्णि भागुरिर
ल्लोपम् अवाप्योरुपसर्गयोः आपं चैव हसांतानां यथा वाचा निशा दिशा १ ऋस्वो वा स्त्रियां
कापि परे तरादेश्च पूर्वस्य ह्रस्वो वा भवति ~~निपातास्ते~~ यं वा ग्रहणादेव निश्चयेन निपातनसं नेके
षयोस्त्विति निपातनान्मनेकार्थत्वात् ॥ ऋन्नेभ्यो ङीप् ॥ नकारांत ऋकारांतात् अणंतात् स्त्रियामी
प्प्रत्ययो भवति दंडिनी दंतिनी कपोतिनी करिणी मानिनी ईपि राज्ञो ॥ अल्लोपो वक्तव्यः राज्ञी हर्त्री
कर्त्री यस्य लोपः ॥ इस्य यस्य यंनस्य लोपो भवति तद्धिते स्वरे यकारे ई पि च परे औपगवी ॥ त्वितः
×वेणिका वेणीका नदिका नदीका श्रेयसितरा श्रेयसीतरा नो
कादेव न भवति ×ईंडनी।

अनरस्त्रैरूक्षे वेतिमाशश्च अन योर्याग योश्च पातेनवाङ्गीर्घे स्याने कीर्धवा ध हस्वपरिश्व त की यस्य स्याङ् परिड्रोप तकाने ग रीण किंच काश्च बेका पुंस का इत्सपदातिसं रभाति कान ग्री के स नानितनिवं

स्तन के शब्द तीस्त्री स्या द्वौ महाः पुरुषस्य तः अन्योरंतरं यस्यात्तद्भावे न पुंसक इति

नवश्राव इत्यच शत्र तस्मात्

इन्द्रादेर्गणा
स्त्रियां प्रातिप
प्रत्ययो भव
ति ॥ ॥३१५

१५॥ समाहारे
ई प्रत्ययो
भवति कोह
ता त्यौ गो वह
प्रत्ययो भवति

षकार टकार उकार ऋकारानुबंधा स्त्रियामीप्रत्ययो भवति षवराकी टकुरुचरी: उ
गोमती ऋपचंती पठंती नदादे: नदादेर्गणात् स्त्रियामीप्रत्ययो भवति नदी गौरी गौम
ती इत्यादि इंद्रादेरानीस्ं इंद्राणी भवानी शर्वाणी मृडानी वरुणानी ईप् समाहारे गुण
स्थ्र त्रयी पुंयोगे चंद्र्स्नृ ई गणकी जातेरयोपधात् जातिवाचिनो यकारोपधाद्कारांत
स्त्रियामीप्रत्ययो भवति मेषी सूकरी: कुक्कुटी हंसी ब्राह्मणी अयकारोपधग्रहणा
त् क्षत्रिया वैश्या प्रथमवयोवाचिनो ऽतई पूर्ववत्कव्य: कुमारी किशोरी कलभी प्रथम
वयोग्रहणात् हस्तस्थविरा अजग्रहणा छित्रु: स्वांगाद्: स्वांगवाचिनो वा स्त्रियामीप्र
त्ययो भवति सुमुखी सुमुखा मृगाक्षी तन्वंगी पद्मवदना कल्याणक्रोडा इत्यादेर्वा य
हणान्न भवति ऊदिकारादे क्तेरीपूर्ववत्कव्या: अंगुली: अंगुलि: आजी: आजि धूली धू
ली अक्तेरिति विशेषणात् कृति: भूति: रोचमन्वादे: मन्वादेर्गणात् स्त्रियामीप्रत्ययो भ
वति रोकारादेश्च मनायी वृषाकपायी मनोरौ वा मनुराश्वादीप् प्रत्ययो भवति वा अकारादे

ऽस्य मनावी पञ्चाद्यः पत्नी अंतर्वत्नी सखी नास्ति शिश्वुर्यस्याः सा अशिश्वी अद्रूः जरती युव
ती प्राची इत्यादयः अग्रा निपात्यंते दारशब्दो नित्यं बहुवचनांतः पुल्लिंगः दाराः दारान् दारैः दा
रेभ्यः २ दाराणां दारेषु हे दाराः वोर्गुणात् उकारांतात् गुण वाचिनो वा स्त्रियामीप्रत्ययो भव
ति पट्वी पटुः मृद्वी मृदुः तन्वी तनुः लघ्वी लघुः इत्यादि उ तञः उकारांतात् स्त्रियामूप्रत्य
यो भवति पंगूः वामोरूः करभोरूः यूनस्तिः युवन् शब्दात् तिप्रत्ययो भवति युवतिः एनो
नाम त्वात्स्यादयः आवंता दाप् ईवंतात् हसेपः सेर्लोपः सर्ववद्रूपनयः इति विभक्तिप्रक्रि
या। अथ विभक्त्यर्थो निरूप्यते लिंगार्थे प्रथमा धातुप्रत्ययातिरिक्तमर्थवच्छब्द।
रूपं लिंगं तस्यैवार्थे सन्मात्रे प्रथमा विभक्तिर्भवति लिंगादयोपि प्रथमार्था इति केचित्
तत्सद्भूम रविरिव राजते राजा रोषात् कुमारी रोरूयते बो भुज्यते भुवं भूपालः भागास्तारा
मलक्ष्मणो १ संतः संति कियंतः कुमाराः शेरते स्वैरं रोरूयंते च नारिकाः जेगीयंते च गीतज्ञा
ः २ मे म्रियते सुजाजिताः २ आमंत्रणे च आमंत्रणे चाभिमुखीकरणेपि प्रथमा विभक्तिः।

सर्वतो नगरं तरवो दृश्यते दूरादिति उपर्युपरि ग्रामं चिकपतेति ग्रामं अधिगधो

भवति मासमुरुरगो बिंद खसीदथमेश्वरः कुमारौ स्वैरमासाथां कुमधुं भोस्तपस्विनः भोस
भोस् भगोस् अघोस् इत्येते अव्यया निपात्यंते धिविषये भवत् भगवत् अघवतां कुमस्य भो ऽरु
राध्य भगोस्कश्चं नमोस्तुते अधीष्व भोमहाप्राज्ञ यातयाघोःस्वघस्मरं १ शेषाः कार्ये कर्तृसा
धनयोर्दानपात्रे विश्लेषावधौ संबंधे आधारभावयोः शेषा विभक्तयो द्वितीयाद्या एष्वर्थेषु भवं
ति कार्ये कर्मकारके तस्माद्वे आप्ये संस्कार्ये विकार्ये च द्वितीया विभक्तिर्भवति कटं करोति का
ष्ठको रूपं पश्यति चारुकुषः राज्यं प्राप्नोति धर्मिष्ठः सोमं सुनोति सोमपाः १ अभितः सर्वतसो कार्या
द्विगुपर्यादिषु त्रिषु द्वितीयाम्रेडितां तेषु ततो ऽन्यत्रापि दृश्यते १ अभितो ग्रामं नदी वहति सर्व
तो ग्रामं धिक् देवदत्तं उपर्युपरि ग्रामं अधो ऽधो नगरं अध्यधि ग्रामं समया ग्रामं निकषा ग्रामं ब
तिग्रामं कालाध्वनोर्नैरंतर्ये मासमधीते क्रोशं पर्वतः कर्तरि विधाने क्रियाश्रये साधने च । क्रि ।
यासिद्धुपरके करणे पि तृतीया विभक्तिः शरेण रामेण रावणो लोकरावणः कराग्रेण विशीर्णोपि
वानरे युध्यते पुनः दानपात्रे संप्रदानकारके चतुर्थी । वेदविदे गां ददाति ब्राह्मणाय कन्यां ददाति वि
स्वपरित्यागेन वा स्वं तरासि [illegible] नदिकोदं । पात्रे तत्से उदीने कथिते मु
निंदे २

भद्रुतूत्वा ता
वितदुस्मा
धेमसिद्ध
मेवधाप्य
तेतदाप्य
पत्रे गुणधानं
संगोप कर्मा
वोक्तीश्यते
तत्संस्कार्यं
अत्र दूर्व

वेति नगर
मध्यो ध्योति
ध्योने दृश्यते
समयाग्रामं
तिर्यभवति
ग्रामस्य स
मीपे निप
को ग्रामे दृ
तं ब्रो
दृति दं भो
गुरुपाम दि
पति नोदाने
नकिर्न च
दान कास्य
मदिन तेन
सन का देते

स्वस्वामिजन्यजनकोऽवयवी च तृतीयकः स्थान्यादेशश्च निर्दिष्टो संबंधोऽसौ चतुर्विधः २

श्लेषो विभागस्तत्र योऽवधिर्यस्तत्र्ययाऽचलस्तयावा विवक्षितस्तत्रापादाने पंचमी धावतोऽश्वात्पत
तन्नूनं तोऽवतरति गंगा संबंधे षष्ठी सराज्ञः पुरुषो ज्ञेयाः पित्रोरेतत्स्युपूजनं गुरूणां वचनं पथ्यं
कवीनां रसदुग्धः १ आधारे सप्तमी षष्ठ्यधिकरणं औपश्लेषिकं सामीपिकं अभिव्यापकं
वैषयिकं नैमित्तिकं औपचारिकं चेति कटे शेते कुमारो सौ वटे गावः सन्ति शेरते तिलेषु
विद्यते तैलं हृदि ब्रह्मामृतं परं युद्धे संनह्यते धीरो अंगुल्यग्रे करिणां शतं १ षट्पदी न्यूनतस्य
पादपाः संति गंगास्क वरवालुकाः वार्तस्कवर्तते चित्तं प्रायो धर्मे कष्यास्तनः भावः क्रियाल
क्षणं तत्रापि सप्तमी वर्षति देवे चौरऽआयातः पतत्सु शस्त्रमालि निपतितोऽरातिः विनासह
नमस्त्वं कृते निर्द्धारणस्वाम्यादिभिस्व एतैरप्यियोगे द्वितीयाद्या विभक्तयो भवंति विनापा
पं सर्वफलं तु ति अंतरेण हरिं नौकि जीवितेन अंतरा त्वां मां मध्ये इत्यादिपदाज्ञाह्यं सह
सहत्रं साई इत्यादियोगे तृतीया सहशिष्येण गतो गुरुः सहसैव तामैत्रेण साकं नयना
भ्यां श्रश्रस्त्रां रंताः सार्द्धं धनिर्भिदृतः साधुः नमः स्वस्तिस्वाहा स्वधा लं वषट्योगे चतुर्थी न।

नि

मोनारायणाय स्वस्तिराज्ञे सोमाय स्वाहा पितृभ्यः स्वधा अलं मल्लो मल्लाय वषडिन्द्रा
य कृते ज्ञानान्न मुक्तिः अन्योन्यहराद्विहारः निर्द्धारणं क्रियागुणजातिभिः समुदायात्पृथ
क्करणं तत्र षष्ठी क्रियापराणां नगवद्दाराध्यकः श्रेष्ठः गवां कृष्णा गौः संपन्नक्षीरा एते
षां क्षत्रियः शूरतमः स्वामित्वे षष्ठीसप्तम्यौ गवां स्वामी गोषु स्वामी गवामधिपतिर्गोष्व
धिपतिः कर्तृकार्ययोरकारके कृति षष्ठी कर्तरि कार्ये च षष्ठी विभक्तिर्भवति कृष्णस्य दिव
र्जितं कृतं ते शब्दे प्रयुज्यमाने व्यासस्य कृतिः चोरस्य श्रवणं स्मरतौ च कार्ये मातरं।
स्मरति मातुः स्मरति हेतौ तृतीयापंचमी च वक्तव्या अनित्यः शब्दः कृतकत्वेन कृतक
त्वात् भयहेतौ च पंचमी चौराद्बिभेति व्याघ्रात्त्रस्यति विद्धस्मात्ताद्बुकितः षष्ठी हेतुप्रयो
गः कस्य हेतोरियं कन्या इच्छं नावेद् तृतीया शिष्यं पुत्रेण पश्यति संसारमसारेण येनांग
विकारः येनांगेन विकृतेनांगिनो विकारो लक्ष्यते तत्र तृतीया अक्ष्णा काणः पादेन खंजः
शिरसा खल्वाटः जनिकर्तुः प्रकृतिः जायमानस्य कार्यस्योपादानमपादानसंज्ञं भवति
हेतोर्धीतोः हिंसादौ ऽर्थे नित्यं वा षष्ठी प्रेऽध्यक्षे चौरं निर्हंति चौरस्य निर्हंति
चौरं उद्धरति चौरस्योद्धरति द्विषच चौरं द्विषन् चौरस्य द्विषन्

ब्रनाम्नस्य
ने दुद्धिं नो
पचारेण व
र्तमानस्य
इच्छेन्नाव

आविकार
पादेनेण
करिके

षष्ठी विभ
क्तिर्भवति
द्वितीयोच

जनिकर्तुरितिकोऽर्थः जायमानस्य जायमानत्वं द्यमानेयत्वं कार्यं तस्य उत्पत्तिः उ
पादानमुत्कारणं तदपादानसंज्ञं भवति उपसर्गे पंचमी
तत्रापादाने पञ्चमी स्मात् पुत्रः प्रजायते तस्मात् दुह्येति आङादियोगे च आपाटलिपुत्राद्वृष्टो दे
वः तादर्थ्ये चतुर्थी च वक्तव्या संयमाय श्रुतमधत्ते नरो धर्माय संयमं धर्मं मोक्षाय मेधा
वी धनं दानाय तु कुर्यात् ॥ क्रुधादियोगे च क्रूराय क्रुध्यति मित्राय द्रुह्यति गुणवते अ
सूयते ल्यब्लोपे पंचमी च वक्तव्या हर्म्यात् प्रेक्षते हर्म्यमारुह्य प्रेक्षते इत्यर्थः आसना
त्प्रेक्षते आसने उपविश्य प्रेक्षते इत्यर्थः निमित्तात्कर्मयोगे सप्तमी च वक्तव्या चर्म
णि द्वीपिनं हंति दंतयोर्हंति कुंजरं वालेषु चमरीं हंति सीम्नि पुष्कलको हतः ॥ विषये
च ॰ तर्के चतुरः षष्ठीसप्तम्यौ चानादरे अनादरे षष्ठीसप्तम्यौ स्तः वटुनामा को
ग्रतां गतः सचौरः वटुर्वसाधुषु वदत्स्वपि स्वयमार्यो याति साधुमार्गेण मातापित्रो
रुदतोः प्रव्रजितः पुत्रः अन्यो लोके प्रथमा यदिदं कार्यत्वाद्यन्ये नाख्यातेन उक्ता चोक्तं भव
ति तदा प्रथमा प्रयोक्तव्या घटः क्रियते घटः कार्यः कटः क्रियते कटः कार्यः पटः क्रिय
ते पटः कार्यः छंदसि स्यादि सर्वत्र दध्ना जुहोति पुनंत्व ब्राह्मणस्पतिः ब्रजनीर्विरेजुः ॥ इति

सारस्वत
३०
तस्मै कोट्यां ये वद्दे

गुणेषु दोषा विकार ... ष्य

पदानांपरस्परसम्बन्धानुबंध [illegible] न्वयः

कारकप्रक्रिया अथार्थवद्विभक्तिविशिष्टानांपदानांसमासोनिरूप्यते समासश्चान्वयेना।
म्नांमन्वययोगत्वेसत्येवसमासोभवति चशब्दात्तद्धितोपि ततोभार्यापुरुषस्येत्यादौ नभ
वति सचषड्विधः अव्ययीभावस्तत्पुरुषोद्वन्द्वोबहुव्रीहिः कर्मधारयोद्विगुश्चेति पूर्वपदप्र
धानोव्ययीभावः द्विगुतत्पुरुषौपरपदप्रधानौ द्वंद्वकर्मधारयौचोभयपदप्रधानौ बहुव्री
हिरन्यपदप्रधानः तस्यक्रियाभिसंबंधात् उभयपदप्रधानोबलवान् ऐकपद्यमैकस्वर्यं।
च एकविभक्तिकत्वंसमासप्रयोजनं अधिस्त्रीइतिस्थितेस्त्रीशब्दात् द्वितीयैकवचनं।
अम् स्त्रियमधिकृत्यभवतीति विग्रहे अन्वययोग्यार्थसमर्पकः पदसमुदायो विग्र।
हो वाक्यमितियावत् कृतेसमासे अव्ययस्यपूर्वनिपातोवक्तव्यः पूर्वेव्ययेव्ययीभावः।
अव्ययेपूर्वपदेसतियोन्वयःसोव्ययीभावसंज्ञिकःसमासोभवति इतिसमाससंज्ञा
याः समासप्रत्यययोः समासेवर्तमानाया विभक्तेः प्रत्ययेचपरेलुग्भवति इत्यमोलुक्
नामसंज्ञायास्याद्विभक्तिः अधिस्त्रीसि इतिस्थिते सनपुंसकं सोव्ययीभावोनपुंसक

समीपः समीपे वर्तते उपकू लयो भवति

लिंगो भवति नपुंसकात् ह्रस्वत्वं अव्ययीभावात् अव्ययीभावात् परस्य विभक्तेर्लुग्भवति
अधिस्त्रि गृहकार्यं रायमतिक्रांतमतिरि कुलं नावमतिक्रांतमतिनु जलं ह्रस्वादेशे संध्य
क्षराणां मिकारो कारो च वक्तव्यौ यथा साहन्त्रे यथा शाक्ये ऽसाहृश्यपेर्ये वर्त्तमानः समस्य
ते शक्तिमनतिक्रम्य करोति यथाशक्तिः अतो मनतः अकारांताद् अव्ययीभावात् परस्य
विभक्तेरम् भवति अंतं वा जयित्वा कुंभस्य समीपं उपकुंभं वर्त्तते उपकुंभं पश्य उपकुं
भे कृतं उपकुंभं देहि उपकुंभाद् आनय अनत इति विशेषणात् पंचम्या अत अम् न भवति
उपकुंभं देश उपकुंभं निधेहि उपकुंभे निधेहि अवधारणार्थे यावति च अवधारणार्थे
यावति शब्दे प्रयुज्यमाने योन्वयः सो ऽव्ययीभाव संज्ञकः समासो भवति यावत् अमत्राणि ता
वतो ब्राह्मणान् आमंत्रयस्व यावदमत्रं महि कालेन भावो निर्मक्षिकं मक्ष अभावो तत्पुरुषः द्विती
याद्यंते पूर्वपदे सति तत्पुरुषसंज्ञकः समासो भवति ग्रामं प्राप्तो ग्रामप्राप्तः शस्त्रेण छि
न्नं शस्त्रछिन्नं यूपाय दारु यूपदारु वृकेभ्यो भयं वृकभयं राज्ञः पुरुषो राजपुरुषः अक्ष

प्र. भावनिर
क्षभं देर्थे
नीरपूरस्य
भवति

प्र करानां कादिर्व्रतेन

पुरौगः अग्रेगौगः क्वचिदमाद्यं तस्य परत्वं आहिताग्निः भूतपूर्वसमासे क्वचिदेकपद्यं णत्वं हे
तुः शारवणं आम्रवणं त्रणायनः पानसवासकरापाणां करणं नञि पूर्वपदे नञि तत्पुरुषो भवति
न ब्राह्मणो ऽब्राह्मणः ना समासे सति नञो ऽनादेशो भवति स्वरे अस्यादन्तो ऽनश्वः धर्मवि
रुद्धो ऽधर्मः यह ब्राह्मणाभावो अब्राह्मणमिति इतरे तद्भिन्नस्तदभावेषु नञ् वर्त्तते चार्थे द्वंद्वः
समुच्चयान्वाचयेतरेतरयोगसमाहाराश्चार्थाः तत्रेश्वरं गुरुं च भजस्वेति परस्परमेकक्रियान्वि
संबंधे समुच्चये समासो नास्ति वटो भिक्षामट गां चानयेति क्रमेण क्रियाद्वयसंबंधे अन्वा
चये समासो नास्ति परस्परमसंबंधात् इतरेतरयोगे समाहारे चार्थे द्वंद्वः समासो भव
ति द्वंद्वे अल्पस्वरप्रधाने कारोकारांतानां पूर्वं निपातो वक्तव्यः पटुश्च गुप्तश्च पटुगुप्तौ।
उक्तापर्यानामप्रयोगः अग्निश्च मारुतश्च अग्निमारुतौ भोक्ता च भोग्यश्च भोक्तृभोग्यौ धव
श्च खदिरश्च धवखदिरौ देवताद्वंद्वे पूर्वपदस्य च दीर्घो वक्तव्यः अग्नीषोमौ इंद्राहहस्प।
तिः अस्मादेः सोमादीनां षत्वं वक्तव्यः इतरेतरयोगे द्विवचनं एकवद्भावो वा समाहारे वक्त

क्रम स्वरेस
मासे सति
न जौपूर्ना
दंस भवतु
स्वरे परे

यः काशाश्च कुशाश्च पलाशाश्च काशकुशपलाशाः काशकुशपलाशं वा अश्वादीनां वि।
भक्तिलोपे पूर्वपदस्य सगागमो भवति अन्योन्यं परस्परं एकत्वे द्विगुद्वंद्वे एकत्वे वर्त्तमा।
नौ द्विगुद्वंद्वौ नपुंसकलिंगौ भवतः संख्यापूर्वो द्विगुः संख्यापूर्वः समासो द्विगुर्निगद्यते
समाहारेऽतद्धिते द्विगुः समाहारेर्थे द्विगुः समासो भवति ततोकारांताद् ईप्रत्ययो भव
ति यस्य लोपः दशानां ग्रामाणां समाहारो दशग्रामी पंचाग्नयः समाहृता इति पंचाग्नि पं
चानां गवां समाहारः पंचगु नपुंसकत्वात् ह्रस्वत्वं त्रिफलेति रूढितः बहुव्रीहिरन्यार्थे अ
न्यपदार्थप्रधानो यः समासः स बहुव्रीहिसंज्ञो भवति बहुधनः अस्ति धनः तस्य प्रधानस्य
एकदेशे विशेषणे तया यत्र ज्ञायते स तद्गुणसंविज्ञानः लंबकर्णः भाले लोचनं यस्य
स भाललोचनः बहुव्रीहौ विशेषणसप्तम्यंतयोः पूर्वनिपातो वक्तव्यः नेंदुशेखरादिषु
इंदुशेखरादिसप्तम्यंतस्य पूर्वनिपातो न भवति इंदुशेखरः पद्मनाभः चक्रं पाणौ यस्य।
स चक्रपाणिः प्रजामेधयोरसुक् दुर्मेधाः सुप्रजाः सुमेधाः धर्मादन् सुधर्मा रूपवती भार्या

एकविभक्तिं नापदानां एका र्थनिष्ठत्वं इति समानाधिकरणं

यस्य सुरूपस्य सरूपवद्भार्यः अन्यार्थे स्त्रीलिंगस्य अन्यार्थवर्त्तमानस्य रूढे न भवति पु
वद्भावः समासे सति समानाधिकरणे पूर्वस्य स्त्रीलिंगस्य पुंवद्भावो भवति पुंवद्भावादीर्घो नि
वृत्तिः वायग्रहणं त्वकाल्याणी प्रियइत्यादौ न भवति पुवद्भावादपून भवति गोन्नन्तार्थे
दीर्घजंघः गोः गोन्नान्तस्यान्यार्थे वर्त्तमानस्य रूस्वो भवति पंचगावो यस्य पंचगुः सख्यास्य
व्याघ्रादि पूर्वस्य पादशब्दस्य अलोपो वक्तव्यः सहस्तिपादा यस्य स सहस्तिपात् न्नो नमोपादे
यस्य स सूपात् व्याघ्रपात् व्याघ्रस्य पादाविव पादौ यस्यासौ व्याघ्रपात् न्नासादेः स्वरे परे प
दादेशश्च वक्तव्यः द्विपदः द्विपदाः राडकाः समासे सति टअडक इत्येते प्रत्यया भवंति
अचिंत्यो महिमा यस्यासौ अचिंत्यमहिमः नोवा नांतस्य पदस्य टे लोपो भवति स्वरे यके
कारे च परे द्यहः अहः इत्यादि वायग्रहणं त्वकचिन्न भवत्युपधालोपश्च अज्ञोमध्यं मध्याह्नः
कवीनां राजा कविराजः टकार ईवर्थः कविराजी राज्ञांपूः राजपुरं वाक्च मनश्च वाङ्मन
सं दक्षिणस्या दिशि पंथाः दक्षिणपथं अहोरात्रं द्विगाः पंचबा बहवो राजानो यस्यां नगर्यां
अदमरात्रिश्च द्विश्च। त्रयश्च पंचच षट्च

कार्येषुणकर्मणोपृथुनमानेऽस्यापुरुषोभवति धातो नौ मिइति वृद्धि

सारस्वत

३२

साबज्ञराज्ञानगरी अत्र टिलोपे कृते आबतः स्त्रियामित्याप् दीर्घत्वं बह्वः कर्तारो यस्य ।
स बहुकर्तृकः कर्मधारयस्तुल्यार्थे पदद्वये तुल्यार्थे एकार्थे निविशति कर्मधारयसमासो
भवति नीलं च तदुत्पलं च नीलोत्पलं रक्ता चासौ लता च रक्तलता पुमांश्चासौ कोकि
लश्च पुंस्कोकिलः पुंसः खपे संयोगान्तलोपो वक्तव्यः नाम्नश्च कृतासमासः प्रादेरुपसर्ग
स्य नाम्नश्च कृदंतेन सह समासस्तत्पुरुषो भवति प्रवादः कुंभकारः सहादेः सादि समा
से ति सहादीनां सादिर्भवति सपुत्रः सह सं तिरसां सध्रि समि तिरि तिर्यः सध्र्यङ् सम्यङ्
तिर्यङ् ईषदर्थे कडुष्णं कवोष्णं कोष्णं का लवणं पुरुषे वा कापुरुषः कुपुरुषः षोडेश्च
षोडो दंतस्य दृत्व षोरु नषस्य उत्वं दस उत्वं बृहस्पतिः महेश्वरः द्यावाभूमी अकृतिग
णोयं अलुक् क्वचित् क्वचित् समासे कृते तद्धितेपि विभक्तेरलुक् भवति कंठेकालः
स्तोकान्मुक्तः अप्सुयोनिरसे तत्पुरुषे नि उरसि लोमा हृदिस्पृक् कंठेकालः वाचायु
क्तः दिविष्ठः पश्यतोहरः इत्यादि समानाधिकरणे शाकपार्थिवादीनां मध्यपदलोपो

षष्ठ्यां प्रकारायस्यास षष्ठ्यंताय स्य स

षष्ठ्यां प्रकारायस्य स ३२

नोनोपधा तादृसात स्य नपधा तस्य नका रस्य लोपे च

ङाधादेशा ह्यातङ् घृतयोर्न भवति

वज्रबन्धः ऋणकद्वियः पार्थिवः ऋणकपार्थिवः देवपूजको ब्राह्मणो देवब्राह्मणः आदेश्वद्वंद्वे द्वं
द्वे इतरेतरयोगे आदिराख्यस्य लोपो भवति माता च पिता च पितरौ श्वश्रूश्च श्वशुरश्च श्वशुरौ
दुहिता च पुत्रश्च पुत्रौ ऋतां द्वंद्वे सर्वपदस्य वा आकारो वक्तव्यः मातापितरौ द्वंद्वे सर्वादित्वं
वर्णाश्रमेतरे वर्णाश्रमेतराः वैयधिकरण्ये वज्री हिमेधापदलोपश्च कुमुदस्य गंधः इव गं
धोयस्य स कुमुदगंधिः हंसस्य गमनमिव गमनं यस्याः सा हंसगमना दिक्संख्ये संज्ञायां।
अविग्रहो नित्यसमासः अन्यस्त्वस्वपदविग्रहोपि वृद्धिएणा निःसप्तग्रामाः इति समासप्र
क्रिया अथ तद्धितो निरूप्यते अपत्ये अण् नाम्नो पत्येर्थे अण् प्रत्ययो भवति उपगोरपत्य
मिति वाक्ये उपगो अण् इति स्थिते समासप्रत्यययोरिति षष्ठीलोपः णकारो वृद्ध्यर्थः।
आदिस्वरस्य ञ्णिति वृद्धिः स्वराणां मध्ये आदिस्वरस्य वृद्धिर्भवति ञिति णिति च तद्धिते पर
तः उकारस्य औकारो वृद्धिः वो अव्यस्वरे उकारस्य ऊकारस्य चाव् भवति यकारे प्रत्यये स्वरे च
औपगवः वाशिष्ठः गौतमः ऋतउरणि मातृशब्दस्य ऋकारस्य उर् भवति अणि परे षाण्मातुरः द्वै

पदानां
भिन्न भिन्न
क्रिता नामि
नीर्घा निष्ठे
लोइति बोधि
कर्ण

माठरः ॥ अत इञ् ॥ वृषः ॥ अकारांतान्नाम्नो ऋषिशब्दादपत्येर्थे इञ् प्रत्ययो भवति यस्य लोपः
दैवदत्तिः ॥ दैथरिः ॥ दाशरथिः ॥ पौरंदरिः ॥ शिवादिभ्योऽण् ॥ शैवः ॥ विदेह ॥ एणायन लोयणीया गर्गा न
कार्दैत्रि स्त्रीपि ष्वस्रादेः ॥ गर्गादेर्नडादेश्चादेः स्त्रीलिंगाप्ति ढ ष्वस्रादेश्च एण आयन एण ए
यणणीय इत्येते प्रत्यया भवंति अपत्यार्थे गार्ग्यः ॥ वात्स्यः ॥ नाडायणः ॥ चारायणः ॥ आमुष्याय
णः ॥ यस्य लोपः ॥ आत्रेयः ॥ कापेयः ॥ गांगेयः ॥ माहेयः ॥ पैतृष्वस्रीयः ॥ मातृष्वस्रीयः ॥ लुग्बहुत्वे क
चित् अपत्येर्थे उत्पन्नस्य प्रत्ययस्य बहुत्वे सति क्वचिद्गोत्र ऋषिविषये लुग्भवति ग
र्गाः ॥ वशिष्ठाः ॥ अत्रयः ॥ विदेहाः ॥ पंचालाः ॥ देवतेदमर्थे देवतार्थे इदमर्थे चोक्ताः प्रत्यया भ
वंति ॥ इंद्रो देवतास्येति ऐंद्रं हविः ॥ सौम्यं तेजः ॥ देवदत्तार्थमिदं वस्त्रं दैवदत्तं देवतार्थमिदं
दैवतं क्वचिद्द्वयोः ॥ क्वचित्पूर्वपदोत्तरपदयोर्वृद्धिर्भवति ॥ अग्निमारुतं कर्म ॥ सौहार्दं ॥ अप्रव ना
वेपि अएव क्रच्यः ॥ णितो वा उक्ताः प्रत्यया विषयांतरे णितो वा भवंति ॥ अजो गोर्यस्यास्य
वजगुः ॥ शिवस्तस्येदं धनुः आजगवं ॥ अजगवं ॥ अमुष्य गंध इव गंधोस्येति सुगंधि ॥

प्रत्ययस्य इत्यागमो भवति

स्तस्यापत्यं स्त्री कौमुदगंधा श्वशुरस्यायं श्वाशुर्यो ग्रामः विष्णो रिदं वैष्णवं गोरिदं गव्यं कु
त्स्यं त्वदीयं चतुरश्च लोपः चतुरश्चाष्टस्य च कारस्य लोपो भवति एय प्रत्यये णीय प्रत्यये च प
रे चतुर्थः तुरीयः अन्यस्य दुक् अन्यदीयं अर्द्धजरत्या इदं अर्द्धजरतीयं कारकात् क्रिया
युक्ते कारकात् एते प्रत्यया भवंति क्रियायुक्ते कर्त्तरि कर्मणि चाभिधेये कुंकुमेन रक्तं
वस्त्रं कौंकुमं मथुराया आगतः माथुरः ग्रामे भवः ग्राम्यः धुरं वहतीति धुर्यः धौरेयः
केनयेका कईनञ्यञ्इक इत्येते प्रत्यया भवंति सध्रीचि भवतिः सध्रीचीनः समीचि भवः
समीचीन इंद्रस्येदं इंद्रियं शुक्रो देवता अस्य इति शुक्रियं त्यच्तनच्ट्युच्तनो भवाद्यर्थे
षु णित्वं चैषां वैकल्पिकं कर्णाटे भवः कार्णाटक कर्णाटकः ग्रामादागतस्तत्र जातो वा ग्रा
मीणः सध्रीचीनसमीचीनः यलोपश्च कानीनः पौषीणः पौषी इत्यो वा ऋत्वियः ऋत्वः इ
इयं शुक्रियं आह्निकः आह्निकः वेदे भवा वैदिकी श्रुति त्यतनौ किमादेरव्ययादेर्भवाद्य
र्थे त्यतनौ प्रत्ययो भवतः कुत्रत्यः कुतस्त्यः तत्रत्यः अद्यतनः ह्यस्तनः श्वस्तनः सनातनः

तद्धिते लोतपे सयकारस्य लोपो भवति

भरुत्रादपाद
लवाः॥

अणीनयोः पर
न्तयोर्युष्मदस्मदोः
दस्मदः स्तवकाम
मकादि इदं
भवति

सदातनः स्वार्थेपि भक्ताः प्रत्ययाः स्वार्थेपि भवंति देवदत्त एव दैवदत्तकः चत्वार एव चा
तुर्वर्ण्यं चोर एव चौरः अव्ययसर्वादेष्वेरक् अव्ययसर्वादेष्वांत्यात् स्वरात्पूर्वं अ
क् प्रत्ययो भवति उच्चकैः उच्चैः नीचकैः नीचैः त्वयका मयका अणीनयोर्युष्मदस्मदोः
स्तवकादिः तावकं मामकं तावकीनः मामकीनः यौष्माकः आस्माकः यौष्माकीणः आ
स्माकीनः वतले तुल्ये सादृश्ये वत् प्रत्ययो भवति चंद्रवन्मुखं घटवत् पटवत् भावे त
त्वयणः शब्दस्य प्रवृत्तिनिमित्तं भावः तस्मिन् भावे तत्वयण इत्येते प्रत्यया भवंति ब्राह्म
णस्य भावो ब्राह्मणता: तांतस्य नित्यं स्त्रीलिंगत्वात् आप् समाहारे ताच त्रेर्गुणश्च त्रेता जन
ता ब्राह्मणत्वं ब्राह्मण्यं सौमनस्यं सौभाग्यं वैदुष्यं कर्मण्यपि यण् वक्तव्यः ब्राह्मणस्य इदं
कर्म ब्राह्मण्यं राज्ञ इदं कर्म राज्यं राजन्यं नोबेति टिलोपः लोहितादेः कदिमन् लोहितादे
र्भावे इमन् प्रत्ययो भवति स च डित् लोहितिमा अणिमा लघिमा महिमा ऋरइमनि पृ
थिमा बहोर्भविष्यतीति विग्रह बहोर्लोपो भू च बहेः बहोरुत्तरेषां मिमनादीनां मिवर्णस्य लो

नाम्नो स्त्सर्थे अइ कोपु स्यै भवती

पो भवति बहोः स्थाने भूयादेशः भूमा अस्त्यर्थे मतुः नाम्नोऽस्त्यर्थे मतुप्रत्ययो भवति अस्या
स्ति अस्मिन्वास्तीत्यस्मिन्नर्थे उकारो नुम्विधानार्थः गोमान् श्रीमान् अइकौ चमत्वर्थे वै
जयंतः मायिकः मांतोपधाद्वा त्विनो मकारांतान्मकारोपधाद्वर्णांताद्वर्णोपधाच्च वत्विनौ
प्रत्ययौ भवतः अस्त्यर्थे लक्ष्मीवान् किंवान् धनवान् भगवान् धनी वची दंडी दृषद्वती भू
र्मिः ऊर्मिवान् ऊर्मी तडिद्वान् अश्वतडित्वान् एतत्किं यत्तद्भ्यः परिमाणे वतुः यत्तदोरा
किमः किर्यश्च। यावान् तावान् कियान् आ इ श्वेतदेवा ए तावान् इयान् आकारः सर्वादेः
आर्थः तुंदादेरिलः तुंदिलः उदरिलः ऊन्नत्वे दंतादुरः दंतुरः श्रद्धादेर्लुः श्रद्धालुः कृपालुः
दयालुः अस्मायामेधास्रजो विनिर्वक्तव्यः तपस्वी मायावी मेधावी स्रग्वी वाचो
ग्मिन् वाग्मी आलाटौ कुत्सितभाषिणि वाचालः वाचाटः ईषदपरिसमाप्तौ कल्पदेश्य
देशीयाः ईषदपरिसमाप्तः सर्वज्ञकल्पः पटुदेश्यः पटुदेशीयः कविदेश्यः कविदेशीयः प्र
शंसायां रूपः प्रशस्तो वैयाकरणो वैयाकरणरूपः कुत्सायां पाशः देवपाशः भूतपूर्वे चरटु

द्धे
यत्तादेर्डावत
तिः वतोपरे

किमः किर्यश्च
किमः किं इस्ता
देशो भवति वतो
र्वकारस्य यका
र ॥

हस्तचरः हस्तचरी आचुर्यविकारेऽश्मादिभ्यो मयट् अन्नमयो यज्ञः स्त्रीमयो जाल्मः मृन्म।
योघटः अश्मतमयस्खंडः तदधीत्य वेद वेत्ति मण्णञ्च व्याकरणमधीते वेद वा वैयाकरणः सौ
नतोऽस्य स्वस्वस्तं वेदेति सौवश्वः नसंधिय्योर्युट्च संधिजौ यौ संधियौ तयोः संधिजयोर्यका
रवकारयोः संबंधिनः स्वरस्य वृद्धिर्न भवति किंतु तयोर्युडागमो भवति इट उट इत्येतावाग
मौ भवतः वर्णविश्लेषं कृत्वा यकारात्पूर्वमिकारः वकारात्पूर्वमुकारः पश्चादादिस्वरस्य वृद्धि
तिर्वृद्धिः इतो जातार्थे तर्जितः श्विंतः नारकितं नभः तरतमेयस्विष्ठाः प्रकर्षे प्रकर्षे अति
शयतिशाययोर्थे तरतमईयसुइष्ठ इत्येते प्रत्यया भवंति कृष्णतरः श्वेततमः ईयस्विष्ठे से टिता
विति वक्तव्यो अतिशयेन लघु लघीयान् पापीयान् लघीयसी लघिष्ठः पापिष्ठः गुर्वादे
रिष्ठेमेयस्सुगरादेश्च लोपश्च अतिशयेन गुरुर्गरीयान् ज्यायान् ज्येष्ठः अतिशयेन दीर्घो
द्राघीयान् अतिशयेन प्रशस्यः श्रेयान् श्रेष्ठः बहोरिष्ठे यि भूयिष्ठः भूयान् किमो व्यया
द्राख्यातात्तरतमयोराम् वक्तव्यः किंतरां परमाणवः कुतस्तमां तेषामारंभकत्वं उच्चैः।

स्त्रांगाय त्तिप चत्तिनमा परिमाणे दघ्नद्वयसः जानुदघ्नं जलं शिरोद्वयसं पुरुषमात्रं द्व
योर्बहूनां चैकस्य निर्द्धारणे। किमादिभ्यो डतरडतमौ वक्तव्यौ कतरो भवतोः काएवः
कतमो भवतां तांत्रिकः भवतोर्यतरस्तार्किकस्तरस्तर्के उ डुगणात् संख्येय विशेषाव
धारणे द्वित्रिभ्यां तीयः द्वितीयः त्रेः संप्रसारणं तृतीयः षट्चतुरोस्थः षष्ठः चतुर्थः पंचादे
र्मः पंचमः सप्तमः नवमः दशमः एकादशादेर्डः एकादशः द्विअष्टानोह त्रयोदशः।
प्रकरतादृनशीतौ त्रयोदशः अष्टादशः अनशीताविति विशेषणात् द्व्यशीतिः अ
शीतिः चत्वारिंशदशवद्वा द्विचत्वारिंशत् द्वाचत्वारिंशत् संख्यायाः प्रकारे धा द्विधा
त्रिधा चतुर्द्धा गुणेन एवं द्वेधा त्रेधा द्वैधं त्रैधं क्रियाया आवृत्तौ कृत्वस् पंचकृत्वः सप्त
कृत्वः द्वित्रिभ्यां सुः द्विः त्रिः वक्तादेः सस बहुशः स्तोकशः अल्पशः शतसः [?]तया
यकौ संख्यायां द्वितयं त्रितयं द्वयं त्रयं द्वितयी त्रितयी द्वयी त्रयी शेषा निपाताः
कल्पादयः इति तद्धितप्रक्रिया समाप्ता। इति श्री अनुभूति स्वरूपाचार्य।

विरचितेसारस्वतव्याकरणेप्रथमवृत्तिःसमाप्ताः २ ॥श्रीगणेशायनमः

[OrderDescription]
,CREATED=27.11.19 14:18
,TRANSFERRED=2019/11/27 at 14:46:19
,PAGES=177
,TYPE=STD
,NAME=S0002187
,Book Name=M-363-SARKHAN PRAKARIYA
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF

FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF

FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF

FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF

FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF

FILE87=00000087.TIF
,FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF
,FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF
,FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF
,FILE102=00000102.TIF
,FILE103=00000103.TIF
,FILE104=00000104.TIF
,FILE105=00000105.TIF

FILE106=00000106.TIF
,FILE107=00000107.TIF
,FILE108=00000108.TIF
,FILE109=00000109.TIF
,FILE110=00000110.TIF
,FILE111=00000111.TIF
,FILE112=00000112.TIF
,FILE113=00000113.TIF
,FILE114=00000114.TIF
,FILE115=00000115.TIF
,FILE116=00000116.TIF
,FILE117=00000117.TIF
,FILE118=00000118.TIF
,FILE119=00000119.TIF
,FILE120=00000120.TIF
,FILE121=00000121.TIF
,FILE122=00000122.TIF
,FILE123=00000123.TIF
,FILE124=00000124.TIF

FILE125=00000125.TIF
,FILE126=00000126.TIF
,FILE127=00000127.TIF
,FILE128=00000128.TIF
,FILE129=00000129.TIF
,FILE130=00000130.TIF
,FILE131=00000131.TIF
,FILE132=00000132.TIF
,FILE133=00000133.TIF
,FILE134=00000134.TIF
,FILE135=00000135.TIF
,FILE136=00000136.TIF
,FILE137=00000137.TIF
,FILE138=00000138.TIF
,FILE139=00000139.TIF
,FILE140=00000140.TIF
,FILE141=00000141.TIF
,FILE142=00000142.TIF
,FILE143=00000143.TIF

FILE144=00000144.TIF
,FILE145=00000145.TIF
,FILE146=00000146.TIF
,FILE147=00000147.TIF
,FILE148=00000148.TIF
,FILE149=00000149.TIF
,FILE150=00000150.TIF
,FILE151=00000151.TIF
,FILE152=00000152.TIF
,FILE153=00000153.TIF
,FILE154=00000154.TIF
,FILE155=00000155.TIF
,FILE156=00000156.TIF
,FILE157=00000157.TIF
,FILE158=00000158.TIF
,FILE159=00000159.TIF
,FILE160=00000160.TIF
,FILE161=00000161.TIF
,FILE162=00000162.TIF

FILE163=00000163.TIF
,FILE164=00000164.TIF
,FILE165=00000165.TIF
,FILE166=00000166.TIF
,FILE167=00000167.TIF
,FILE168=00000168.TIF
,FILE169=00000169.TIF
,FILE170=00000170.TIF
,FILE171=00000171.TIF
,FILE172=00000172.TIF
,FILE173=00000173.TIF
,FILE174=00000174.TIF
,FILE175=00000175.TIF
,FILE176=00000176.TIF
,FILE177=00000177.TIF
,